Педагогічний вісник

4 - 2017

ДОРОГІ КОЛЕГИ, ЧИТАЧІ ЖУРНАЛУ «ПЕДАГОГІЧНИЙ ВІСНИК»!

Щиросердно вітаємо вас з **Новим 2018 роком та Різдвом Христовим!**

У прийдешній рік ми входимо з новими сподіваннями — на добрі зміни, краще життя для себе, своєї родини і рідної України!

Незважаючи на важкі часи, ми – освітяни, відчуваючи підтримку держави, намагаємося сприяти розвитку нашої освіти, підвищенню ефективності та якості навчально-виховного процесу **згідно з Законом про освіту,** урахуванням сучасних світових тенденцій.

Тому на шпальтах нашого часопису періодично з'являються цікаві методичні розвідки, інноваційні напрацювання, розробки тематичних виховних заходів. Кожного року журнал висвітлює інформацію про проведення міжнародних освітянських форумів, конкурсів, предметних олімпіад, вагомі здобутки професійного розвитку педагогів області.

Шановні дописувачі!Сподіваємося, що і в новому році ви також будете активними і розповідатимете на сторінках журналу про свої досягнення, ділитиметеся досвідом для того, щоб відкривати нові обрії на шляху до реформування української освіти.

Бажаємо всім міцного здоров'я, невичерпного джерела сил та натхнення, нових можливостей і звершень, миру й добробуту!

І хай яскрава Різдвяна зірка подарує нам благословення, радість і надію!

З великою повагою,

кандидат педагогічних наук, доцент, ректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», **Головний редактор журналу Наталія Чепурна і колектив редакційної колегії**

Засновники журналу:
Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників
Головне управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації
***
Реєстраційне свідоцтво ЧС № 417 від 15.01.2004
***
Журнал видається з березня 1995 року щоквартально
***

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", кандитат педагогічних наук, доцент (головний редактор)
В.В.Данилевський, начальник Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації
К.М.Криворот (заступник головного редактора)
Г.А.Назаренко, проректор з наукової-методичної роботи інституту, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник (науковий редактор)
Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти інституту, кандидат педагогічних наук
Ю.І.Завалевський, в.о. директора Інституту модернізації змісту освіти МОН України, доктор педагогічних наук, професор
Т.В.Черкашина, доктор педагогічних наук
Т.К.Андрющенко, доктор педагогічних наук
С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук
О.В.Волошенко, кандидат педагогічних наук, доцент
В.І.Коновальчук, кандидат психологічних наук, доцент
Н.М.Степанова, кандидат філософських наук
О.В.Крутенко, кандидат педагогічних наук
Ю.М.Зоря, кандидат педагогічних наук
***
Технічна редакція та комп'ютерна верстка **В.М.Шемшура**
Відповідальний за друк **І.В.Фурник**
Фото **В.Ф.Богдана**
***
Думка редакції не завжди збігається з думкою автора
***
Редакція рукописів не рецензує і авторам не повертає
***
За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори публікацій
***

Рекомендовано до друку вченою радою ОІППОПП
Протокол №3 від 30.08.2017
Підписано до друку 25.11.2017
Папір друкарський №1
Умовн. друк. арк. 5
Зам.№1499
Тираж 1000 пр.
***

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,
КНЗ "ЧОІППОПП ЧОР",
т. +380-472-64-21-78
e-mail: redaktor6@ukr.net

Зміст

ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ

Інновації у сфері освіти:обмін досвідом.
Про IX Міжнародний фестиваль педагогічних інновацій…….2
Зоря Ю.М. STEM - освіта як напрям модернізації шкільного освітнього процесу……4

НАУКА - ШКОЛІ

Бех І.Д. Інноваційна модель виховання духовно зрілої особистості……7
Трухан О.В.Європейський досвід соціалізації особистості……11
Гаряча С.А. Культура взаємодії молодших школярів в контексті гуманної педагогіки……14
Андрющенко Т. К.Пріоритетні аспекти модернізації освітнього середовища дошкільного навчального закладу ……16
Сіренко А.Є. Формуємо впевнену особистість дошкільника……19

МЕТОДИКА. ДОСВІД

Богославець Г.І. Формування педагогічної культури батьків - важлива складова педагогіки партнерства….24
Ткач Л.А. "Влада золота" та риси неоднозначного образу "філософа й скнари" Гобсека". Розробка уроку із зарубіжної літератури.10 клас…….27
Кондратюк С.Ю. Компетентнісні завдання як засіб формування проектних технологій на уроках трудового навчання……30
Чепурна Н.Г., Роїк А.Г. Додавання, форматування та редагування таблиць. Розробка уроку з інформатики для 5 класу……34
Ворона А.І. Алгоритм здійснення психологічного супроводу атестаційного періоду педагогів……36
Химич Н.М. За лаштунками Нобелівської премії. Фізичний брейн - ринг(розробка уроку-гри, 9-11 клас)…..39
Миронова І.М. Сучасні ґаджети на уроці математики як можлива форма підвищення ефективності навчального процесу……42
Мануйлова Т.Ф. Основні риси стилю "бароко". Розробка уроку з інтегрованого курсу "Мистецтво", 8 клас……45
О.В. Драгун, Случинська І.М. Специфіка формування навичок писемного мовлення в учнів у рамках просторово-часових уявлень……49
Савченко Ю.А. Дон Кіхот проти синього кита……52
Анциферова О.Г. Сучасні організаційні форми роботи щодо навчання учнів розв'язувати творчі та експериментальні задач і на уроках фізики……54
Полотнянко В.Є. Трав'янисті рослини рідного краю. Розробка інтегрованого уроку для 1 класу (природознавство,образотворче мистецтво)……57
Максименко О.О. Батьківські збори з теми "Гра - забава?" у формі круглого столу……58
Лісовенко Н.В., Кучма Т.М. Національні традиції в мистецькій спадщині Данила Нарбута……62

ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

В.М. Малик. "Ще не вмерла Україна". Сценарій виховної бесіди, присвяченого пам'яті героїв Небесної Сотні та воїнам АТО для учнів 9-10 класів……65
Смирнова О.Ю. Знай! Вмій! Пам'ятай! Надання першої долікарської допомоги при травмах. Розробка інтегрованої виховної години. 10 клас……66
Орлова І. В. "Добре в тій родині, де усі єдині". Розробка родинного свята для учнів 6 класу……70
Остапенко Л.А. У дружбі наша сила! Розробка виховної години для учнів 7 класу……73
Салій С.П., Мовчанюк Т.В., Дереневич А.О., Басюк О.Д. Це веселе свято - новий рік! Розробка виховного заходу для учнів початкової школи……76
Палаш В.І."Від крові захлинається земля, від болю сльози навертаються на очі…" Сценарій позакласної виховної години, присвяченої пам`яті Євгенія Подолянчука……78

ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ:ОБМІН ДОСВІДОМ

ПРО ІХ МІЖНАРОДНИЙ ФЕСТИВАЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

Три шляхи ведуть нас до знання:
шлях роздуму - це шлях найблагородніший, шлях наслідування - це шлях найлегший і шлях досвіду - це шлях найгіркіший, найтяжчий.
Конфуцій

Школа чекає нового вчителя, який має високу фахову кваліфікацію та професійну культуру, здатний об'єктивно осмислювати педагогічні явища й факти, критично оцінювати й творчо сприймати педагогічну дійсність. Високі вимоги до сучасного педагога зумовлені об'єктивними потребами суспільства, новими завданнями, які ставить перед нами життя.

Сучасна соціально-економічна ситуація, що склалася в нашій країні, потребує сутнісних змін у всіх сферах суспільного життя, в тому числі й в освіті. Нагальні вимоги до сучасних освітніх установ були сформульовані в Законі України "Про освіту" та конкретизовані в Національній доктрині освіти, де виділено одне з головних завдань - стимулювання та розвиток інноваційних процесів.

Процес оновлення неможливий без вдосконалення професійної компетентності учителя через усвідомлення себе як інноваційної особистості шляхом самоаналізу власного "Я", відходу від стереотипів, відкритості до нового досвіду і готовності до змін. Нинішній школі потрібен педагог-психолог, дослідник, науковець, актор, здатний креативно вирішувати професійні завдання, співпрацювати з іншими та вести за собою.

Учитель як головна і рушійна сила любої інноваційної діяльності тільки на практиці переконується в ефективності наявних методик і технологій навчання і може коригувати їх. І тільки в процесі обміну цим досвідом приходить успіх. Інноваційні педагогічні технології цілеспрямовано, систематично й послідовно потребують впровадження і рекламування на регіональному, всеукраїнському, міжнародному рівнях. Ця нагальна потреба кожного року дає хороші позитивні результати.

Саме тому уже вдев'яте вересневими теплими днями у Черкаському обласному інституті зібралися креативні, творчі, здатні до самопізнання і пізнання нового учасники Міжнародного Фестивалю педагогічних інновацій.

Започаткований Фестиваль у 2009 році та кожного року проводиться за організаційної підтримки Інституту модернізації змісту освіти і Міністерства освіти і науки України.

У ході фестивалю, як міжнародного освітянського форуму, традиційно презентуються результати досліджень сучасного змісту освіти, авторські методики, технології, інноваційні методи та форми роботи, моделі навчального та виховного процесів, а також управлінської діяльності.

Цього року для участі у Фестивалі надійшло 316 робіт із 22 областей України, а також Білорусі, Польщі та Сполучених Штатів Америки з таких **номінацій як "Інновації у сфері дошкільної освіти"; "Інновації в організації навчально-виховного процесу в загальноосвітньому та позашкільному навчальних закладах"; "Інновації в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами"; "Інновації у неперервному розвитку професійної компетентності педагогічного працівника".**

На Фестиваль приїхало майже 70 переможців. Також на захід завітали представники міської влади, управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації, представники педагогічної громади області, регіональні ЗМІ. Переможці були нагороджені Дипломами Фестивалю на пленарному засіданні.

Зауважимо, що зміст і тематика представлених на Фестиваль творчих доробків засвідчила, що інноваційний пошук освітян пов'язаний з актуальними питаннями навчально-виховної та управлінської діяльності, а також підвищенням професійної компетентності педагогічних працівників.

Серед інновацій в управлінській діяльності заслуговують на увагу такі роботи:

- "Становлення гімназії успішного українця"(**Топчій Ірина Вікторівна**, м. Черкаси).
- "Виховна система школи "Інтелект України"(**Гавлітіна Тетяна Миколаївна**, м. Рівне).
- "Візуалізація управлінської діяльності у початковій школі з інклюзивним навчанням"(**Горбатюк Ольга Федорівна**, м. Хмельницький).
- "Використання хмарних сервісів у процесі управління навчальним закладом" (**Устинова Наталія Валентинівна, Софієнко Олена Вадимівна,** м. Херсон).

Надзвичайно цікавими є роботи:

- "Веб-квест "створюємо банк європейських цінностей" (**Шестопалова Ірина Михайлівна,** Дніпропетровська область).
- "Програма виховної роботи з учнями початкових класів "Квіточка до квіточки - я сплету віночок"(**Воронкіна Людмила Миколаївна**, Луганська область).

"Педагогічний програмний засіб "Ми - маленькі патріоти". (**Каташинський Дмитро Володимирович**, м.Київ.)

У сфері дошкільної освіти актуальними, на нашу думку, є творчі роботи наших колег із Житомирської області:

- "Сенсорний розвиток дітей раннього віку з використанням прийомів ейдетики" (**Горгуль Валентина Петрівна**).
- "Сендплей як засіб комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільників" (**Куценко Вікторія Ігорівна**).
- "Лепбук як засіб реалізації ідей сталого розвитку" (**Ринчковська Тетяна Валентинівна та Соломонюк Світлана Володимирівна**);

Привернули увагу учасників **Фестивалю** творчі доробки з проблеми корекційно-відновлювальної роботи та інклюзивної освіти, як-от:

- "Форум-театр як один із видів корекційної роботи для всіх учасників навчального процесу в кризових ситуаціях" (**Богданович Анна Василівна**, Кам'янська міська рада Дніпропетровської області);
- "Heart-мистецтво - крок до серця (психосоціальна підтримка дітей, які постраждали в результаті стресу в зоні розмежування ато" (**Боднар Наталія Миколаївна та Варган Ганна Федорівна,** м. Лисичанськ Луганської області).
- "Система "Нумікон" як одна з ефективних методик навчання математики дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі (**Литвин Інна Миколаївна, Галак Оксана Сергіївна, Осіпчук Ніна Петрівна,** Черкаська область).

Під час проведення Фестивалю учасники мали можливість ознайомитися з сучасними підходами до впровадження педагогічних інновацій, які майстерно презентувалися досвідченими науковцями, викладачами, вчителями з навчальних закладів Луганської, Житомирської, Донецької, Черкаської, Закарпатської областей, міста Київ. Доповідачі продемонстрували розмаїття методико-педагогічних ідей, орієнтовні шляхи реалізації нового змісту освіти та розбудови Нової української школи. Обговорювалися проблеми, пов'язані з пошуком шляхів до нової школи через співпрацю та партнерство, визначалися орієнтири демократизації сучасного освітнього середовища, виявлялися можливості підготовки дітей з особливими освітніми потребами до життєдіяльності у сучасному суспільстві, з'ясовувалися системи виховання особистості.

Особливе зацікавлення викликала наукова **студія Івана Дмитровича Беха**, дійсного члена Національної академії педагогічних наук України, доктора психологічних наук, директора Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України з теми "КОМПОНЕНТНА МОДЕЛЬ СХОДЖЕННЯ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ", а також Презентація чартерної школи нашим колегою із Сполучених штатів Америки **Ігорем Горським**.

Учасники фестивалю відвідали майстер-класи з таких тем як "Мистецтво комп'ютерного проектування та верстки навчальних видань у середовищі скрайбус", підготовлений нашим колегою із Сєвєродонецька Луганської області Воронкіним Олексієм Сергійовичем; "Речення як елемент зв'язного висловлювання думки та засіб розвитку вольової поведінки дошкільників", розроблений нашою колегою із Слов'янська Донецької області Валентиною Станіславівною Поуль; "Можливості інтерактивної платформи вчи.ком.юа для самореалізації та розвитку професійної компетентності вчителя", підготовлений співробітниками цієї платформи Тесуновою Вікторією Вадимівною та Порицькою Оксаною Іванівною.

Зауважимо, що цього року у рамках роботи Фестивалю відбулось відкриття в комунальному навчальному закладі "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" **першого в Україні навчально - тренінгового центру STEM-освіти.**

Відкриття центру відбулось в урочистій святковій атмосфері з участю голови Черкаської обласної державної адміністрації **Юрія Олеговича Ткаченка**, голови Черкаської обласної ради **Олександра Івановича Вельбівця**, начальника управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації **Валерія Вікторовича Данилевського**, заступника директора Державної наукової установи "Інститут модернізації змісту освіти" МОН України, доктора педагогічних наук, доцента, заслуженого працівника освіти **Юрія Івановича Завалевського**, начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту модернізації **Світлани Володимирівни Кириленко**, педагогічної громади та наукової еліти України; телебачення.

У вступному слові кандидат педагогічних наук, ректор інституту **Наталія Миколаївна Чепурна** означила надзвичайну важливість цієї події, подякувала за неоціненну допомогу у створенні центру можновладцям. Підкреслила, що відкриття центру - це шлях до запровадження у навчальних закладах області STEM-освіти як об'єднання наук, спрямованого на розвиток нових технологій, інноваційного мислення, забезпечення потреби у добре підготовлених інженерних кадрах; створення навчально-методичної бази для підвищення творчого потенціалу і удосконалення професійної майстерності педагогів, які проходять у закладі курсову підготовку. Для задоволення їхніх освітянських потреб у центрі STEM-освіти уже активно функціонують 2 кабінети робототехніки: центр Lego-education та тренінговий центр, а також ресурсний центр та навчально-тренінгова аудиторія. Ректор висловила надію на подальшу співпрацю з товариством "ПРОЛЕГО" і його директором Оксаною Людвигівною Стоєцькою.

Для учасників Фестивалю була підготовлена цікава культурна програма - виступ дитячих колективів, відвідання для всіх бажаючих музею Тараса Григоровича Шевченка (місто Канів).

Фестивальна зустріч пройшла на високому рівні, запрошені гості з усієї України отримали неоціненний інноваційний досвід і натхнення працювати творчо, креативно, в команді однодумців, ризикувати і народжувати інноваційні ідеї.

Від редакції

Ю.М. Зоря,

кандидат педагогічних наук, завідувач навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

STEM - ОСВІТА ЯК НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Одним із інноваційних напрямів розвитку освіти є система навчання STEM, яка передбачає вивчення наук (Science) та технологій (Technology) шляхом застосування технічної творчості та інжинірінгу (Engineering), в основі яких лежать математичні розрахунки, моделювання (Mathematics) та інтегроване використання різноманітних інструментів та засобів інших наук (All) [5].

Рух за впровадження STEM-освіти (STEM-education), як і слово STEM, був започаткований у США Національним науковим фондом, який підтримує розвиток усіх галузей фундаментальної науки й техніки. Після досліджень якості трудових ресурсів на ринках праці у США дійшли висновку, що їм бракує кваліфікованих кадрів для роботи на високотехнологічних виробництвах. На нараді з природничо-наукової освіти вирішили, що в інтересах національної безпеки слід розробити відповідну стратегію в сфері освітньої та імміграційної політики, спрямовану на підвищення конкурентоспроможності американської робочої сили у царині науки й техніки.

Наголосимо, що у загальному значенні STEM означає політику розширення вивчення науково-технічних і природничо-математичних дисциплін на всіх рівнях освіти, навіть у початковій школі, причому для всіх учнів, а не лише для обдарованих.

У процесі поширення руху за впровадження та розширення STEM-освіти у США різні його суб'єкти (уряди окремих штатів, ВНЗ й інші заклади освіти тощо) пропонували своє розуміння поняття STEM, що призвело до його розширення й модифікації. Так з'явилися різні варіанти самої абревіатури і, відповідно, різні модифікації STEM-освіти, як наприклад: ESTEM, STREM, STEMM, STEAM, STREAM, METALS. (див. таблицю) [1; 2]

Акронім	Освітні галузі (предмети)
STEM	Science + Technology + Engineering + Mathematics (наука + технології + інженерія + математика)
ESTEM	STEM + Environment (довкілля, екологія)
STREM	STEM + Robotics (робототехніка)
STEMM	STEM + Medicine (медицина)
STEAM	STEM + Arts (мистецтва)
STREAM	STEM + Religion (релігія) + Arts (мистецтва)
METALS	STEM + Arts (мистецтва) + Logic (логіка) + Mathematics + Engineering + Technology + Arts + Logic + Science

Хоча зауважимо, що єдиного розуміння цього поняття немає, навіть у трактуванні поняття STEM-освіти - американцями. Кожна країна визначає його самостійно. Та скрізь науковці і дослідники поняття "STEM-освіти" єдині в думці, про те, що така система освіти вчить жити у реальному швидкозмінному світі, уміти реагувати на зміни, критично мислити і бути розвиненою творчою особистістю.

У **"Стратегії розвитку України - 2020"** однин із ключових векторів направлений на оволодіння випускниками середніх шкіл основами інженерного мислення. До 2020 року їх процентний відсоток повинен складати - 75%. Тому з упевненістю можемо сказати, що сьогодні освіта України знаходиться на шляху інтенсивного розвитку і потребує нових освітніх технологій, які стануть запорукою успішного економічного розвитку та конкурентоспроможності нашої держави у найближчому майбутньому [6].

Саме тому необхідність становлення і розвитку STEM-освіти сьогодні визнана на загальнодержавному рівні.

Впровадження STEM-освіти здійснюється відповідно до Законів України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", "Про наукову та науково-технічну діяльність", "Про інноваційну діяльність", Указів Президента України "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року" (№ 344/2013 від 25.06.2013 р.), "Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні" (№ 926/2010 від 30.09.2010 р.), Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (наказ МОН України № 522 від 07.11.2000 р.; зі змін. і доп., внесеними наказом МОНмолодьспорту України № 1352 від 30.11.2012 р., наказом Міністерства освіти і науки України № 380 від 31.03.2015 р.), План заходів щодо впровадження STEMосвіти в Україні на 2016-2018 роки, затверджений Міністерством освіти і науки України 05.05.2016 року, рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 21.01.2016 року (протокол №1/1-4) "Про форсайт соціоекономічного розвитку України на середньострокову (до 2020 року) і довгострокову (до 2030 року) часових горизонтах (в контексті підготовки людського капіталу), наказ Міністерства освіти і науки України від 17.05.2017 № 708 "Про проведення дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою "Науково-методичні засади створення та функціонування Всеукраїнського науково-методичного віртуального STEMцентру (ВНМВ STEM-центр)" на 2017-2021 роки" та інших.

Саме тому, у 2017 року на базі комунального навального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників

Черкаської обласної ради" розпочав діяльність навчально-тренінговий центр STEM-освіти.

У центрі STEM-освіти КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" функціонують 2 кабінети робототехніки: центр Lego-education та тренінговий центр, а також ресурсний центр та навчально-тренінгова аудиторія.

Основною метою діяльності Центру є:

1) сприяння запровадженню у навчальних закладах області STEM-освіти як об'єднання наук, спрямованого на розвиток нових технологій, інноваційного мислення, забезпечення потреби у добре підготовлених інженерних кадрах.

2) реалізація державної політики в освітніх закладах регіону з урахуванням вимог Закону України "Про освіту" щодо посилення розвитку наукового напрямку у навчально-методичній діяльності на всіх освітніх рівнях;

3) створення навчально-методичної бази для підвищення творчого потенціалу і удосконалення професійної майстерності педагогів;

4) забезпечення інформаційного супроводу методичної роботи педагогічних працівників навчальних закладів області;

5) розроблення навчальних програм з природничо-математичних наук, технологій, програмування, робототехніки для організації ефективної науково-проектної роботи школярів.

Основними напрями діяльності центру STEM-освіти визначено наступні:

Організаційна робота:

1) організація співробітництва та координація роботи STEM-центрів/STEM-лабораторій, STEM-класів загальноосвітніх (регіональних опорних шкіл) та позашкільних навчальних закладів освіти;

2) створення бази даних закладів освіти області, у яких впроваджуються напрями STEM-освіти;

3) організація і проведення засідань, круглих столів, семінарів, конференцій різного рівня з проблемних питань STEM-освіти;

4) залучення фахівців для участі у Всеукраїнських та організації і проведенні регіональних конкурсів, олімпіад, турнірів, фестивалів та інших інтелектуальних змагань;

5) залучення педагогічних працівників до участі у конкурсах, конференціях, проектах, семінарах та інших заходах з питань запровадження та розвитку STEM-освіти.

Навчально-методична робота:

1) розробка навчально-методичного забезпечення діяльності STEM-центру (посібників, методичних рекомендацій, програм та ін.);

2) надання методичної та консультативної допомоги науково-педагогічним працівникам з питань діяльності STEM-центрів;

3) здійснення педагогічного супроводу апробації інноваційних методів STEM-навчання, які впроваджуються у навчально-виховний процес;

4) розроблення тематики круглих столів, семінарів, конференцій, конкурсів, олімпіад, турнірів, наукових пікніків, фестивалів тощо;

5) проведення консультування науково-педагогічних працівників з питань упровадження STEM-освіти;

6) організація курсів підвищення кваліфікації, лекцій, тренінгів, семінарів, відкритих дистанційних занять, круглих столів, конференцій тощо;

7) проведення рецензування інноваційних доробок, методичних рекомендацій науково-педагогічних працівників.

Сьогодні серед найбільш поширених засобів навчання для здійснення STEM-навчання є конструктори, робото-технічні системи, моделі, вимірювальні комплекси та датчики, лабораторні прилади, електронні пристрої (3Dпринтери, комп'ютери, цифрові проектори, проекційні екрани різноманітних моделей, оверхед-проектори, копі-дошки, інтерактивні дошки, документкамери, проекційні столики тощо).

Тому варто відзначити, що саме Черкаська область є першою в Україні, що має цілу мережу шкіл, які проводять навчання за програмою "LEGO Education".

Станом на сьогодні в області здійснюється дослідно-експериментальна діяльність з теми **"Організаційно-педагогічні умови використання робототехніки "LEGO" для розвитку обдарованих дітей", яка спрямована на:**

- опанування учителями інформатики робототехніки Mindstorms EV3 та підготовки до участі у конкурсі FIRST LEGO League;
- навчання вчителів математики та початкової школи застосуванню початкової робототехніки LEGO з програмним забезпеченням WeDo та MoreToMath;
- підготовку учителів фізики до впровадження технологій LEGO під час лабораторних та практичних робіт.

Для активного впровадження програми "LEGO Education" на базі центру STEM-освіти проводяться семінари-тренінги, майстер-класи та вебінари із навчальних систем "LEGO Education" для команд Черкаської області. Це стало запорукою успішного виступу наших команд на Черкаському регіональному чемпіонаті FLL, Всеукраїнських чемпіонатах та на Відкритому європейському чемпіонаті FLL в Данії, де нашу країну представляли команда Черкаської гімназії №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради та команда Золотоніської гімназії ім.С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради.

Зокрема, у січні 2017 року на базі Черкаського обласного центру роботи з обдарованими дітьми відбувся перший в Україні регіональний турнір FIRST LEGO League (FLL), ініційований програмою FIRST в Україні. Учасниками відбіркового турніру FIRST LEGO League та змагань СУМО ТА СЛАЛОМ стали 90 учнів - 10 команд загальноосвітніх навчальних закладів Черкаської області.

11-12 березня в м. Києві відбувся Фестиваль "ROBOfirst - більше ніж роботи!" - масштабна міжнародна подія у сфері освіти, науки і техніки, де талановиті, творчі, ерудовані діти віком від 6 до 16 років зі всієї України демонстрували свої вміння у сфері конструювання, робототехніки, програмування, інженерії і архітектури. У рамках фестивалю було представлено два найбільших світових конкурси з науки та робототехніки - Всеукраїнський чемпіонат FIRST LEGO League (для дітей 9-16 років) та Всеукраїнський фестиваль FIRST LEGO League Junior (для дітей 6-10 років). Змагання FLL, в яких брали участь 53 команди з усієї України, що принесли ряд здобутків нашим командам, а саме:

- нагороду "Шляхетний професіоналізм" отримала команда "Side by side" Сигнаївського навчально-виховного комплексу;
- відразу два переможці у номінації "Найвищий бал у Грі роботів" - перемогу у номінації святкували команди "Kiborgs.UA" Черкаської гімназії №9 імені О. М. Луценка та "ZOLOWIZARDS" Золотоніської гімназії імені С. Д. Скляренка;
- "Чемпіоном FLL" стали команди "ZOLOWIZARDS" Золотоніської гімназії імені С. Д.

Скляренка та "Kiborgs.UA" Черкаської гімназії №9 імені О. М. Луценка.

6 травня 2017 року у Київському Палаці спорту відбувся **IX Всеукраїнський фестиваль робототехніки - ROBOTICA 2017!** Цього року на фестивалі було понад 3 тисячі учасників, що склали 350 різних команд. Вони змагалися у категоріях "Сумо", "Слалом", "Логістика" та Всесвітній олімпіаді з робототехніки WRO. Два представники Черкаської гімназії №9 імені О. М Луценка **Єгор Білокінь та Нікіта Цвященко** здобули перемоги у своїх номінаціях.

16 травня на базі КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" відбувся семінар з обміну досвідом **"LEGO-міст "ЧЕРКАСИ-ПОЛТАВА".** Різник С.П., учитель інформатики Золотоніської гімназії ім. С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради, до уваги учасників запропонував виступ на тему "Підготовка учнівської команди для участі у турнірі FLL". Особливою родзинкою семінару було відвідання полтавською делегацією центру Lego-education у Черкаській гімназії №9 імені О.М.Луценка Черкаської міської ради. Під час візиту до гімназії, учасники мали можливість на практиці побачити впровадження технологій LEGO-конструювання у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів. Педагоги активно обговорювали питання інтеграції LEGO-технологій в освітній процес. До уваги учасників також були запропоновані показові виступи команди учнів гімназії Kiborgs.UA, які є неодноразовими переможцями турніру FLL та Всеукраїнського фестивалю робототехніки - ROBOTICA 2017!

Із 25 по 28 травня **у місті Орхус у Данії** пройшов масштабний Відкритий Європейський Чемпіонат FIRST LEGO League, на якому зібрались 118 команд із різних куточків світу. Україну на турнірі представляли команди **Черкаської гімназії №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради та Золотоніської гімназії ім.С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради.** Наші команди отримали високі бали в номінації "Проект" та гідно представили Україну та Черкаську область на міжнародній арені.

Виходячи із сучасних поглядів педагогіки на цілепокладання самого процесу навчання (компетентністний підхід до навчання), методика викладання предметів природничого циклу потребує нових засобів навчання, які дозволять прискорити процес одержання, обробки й аналізу інформації під час уроку. Технічним проривом у цьому напрямі є створення спеціалізованих цифрових вимірювальних комплексів, адаптованих під якісно нові можливості навчання. Головною перевагою цього рішення стало розширення раніше вже отриманих учнем навичок роботи із цифровими приладами - комп'ютером, телефоном, фотоапаратом, відеокамерою і т. п.

Саме тому навчально-тренінговий центр STEM-освіти комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" оснащений кількома цифровими вимірювальними комплексами Einstein™ Фізика, Хімія та Біологія, що дають змогу навчити учнів бачити проблему, формулювати завдання проекту, визначати шляхи їх вирішення, ставити досліди та аналізувати отримані результати.

Цифрові лабораторії Einstein ™ розвивають лінійку шкільних природничо-наукових лабораторій "Архімед" на базі реєстраторів нового покоління. Як і у будь-якій цифровій лабораторії, у їх складі є спеціалізовані природничо-наукові датчики, реєстратори даних, програмне забезпечення для управління збором даних та обробкою експерименту, довідкові й методичні матеріали. Лабораторії забезпечують автоматизований збір та обробку даних, дозволяють відображати хід експерименту у вигляді графіків, таблиць, показів приладів [3; 4].

Цифрові лабораторії надають можливість:

- зменшити час, що витрачається на організацію та проведення фронтального і демонстраційного експерименту;
- підвищити ступінь наочності експерименту і візуалізації його результатів;
- розширити список експериментів;
- проводити вимірювання у польових умовах;
- модернізувати традиційні експерименти.

Дане технічне обладнання забезпечує проведення різноманітних лабораторних робіт, демонстрації та дослідження на курсах природознавства, фізики, хімії, біології, географії, екології, а також вирішення міжпредметних завдань - освоювати поняття і методи, що відносяться до статистики, математики, інформаційних технологій [4].

Спільна робота учнів над проектом сприяє кращій соціалізації особистості завдяки командній роботі, вчить мислити нестандартно. З іншого боку, і вчителі можуть проявити свої знання у створенні авторських програм з природничо-математичних наук, організувати науково-дослідну та винахідницьку роботу.

Критичне мислення, наукові методи, технологічні додатки, інженерний дизайн та математичне моделювання є базою для досягнення очікуваних результатів STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

Отже, STEM-напрям в освіті набирає оберти і стає невід'ємною складовою навчально-виховного процесу, **в якому важливим є навчитися ставити правильне питання, ніж знати, де знайти відповідь,** а відкриття Центру STEM-освіти на базі КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" - ще один крок до подальшого впровадження цього освітнього напряму у Черкаській області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глосарій термінів STEM-освіти.URL: http://ontology.inhost.com.ua/index.php?graph_uid=1347
2. Журавель Т.О., Соколова Н.О. Інтегроване навчання - основний складник STEM-освіти .//Освіта та розвиток обдарованої особистості. № 12 (55) /12/2016. С. 32-34.
3. Засоби та обладнання STEM. URL: https://imzo.gov.ua/stem-osvita/zasobi-ta-obladnannya-stem/
4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд.: Г.О. Андрощук, І.Б. Жиляєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. Київ : Парламентське вид-во, 2009. 632 с.
5. Чернецький І. С. Методика проведення демонстраційних експериментів та лабораторних робіт з фізики із застосуванням цифрового вимірювального комплексу: навчально-метод.пос. Київ, 2015. 77 с.

І. Д. Бех,

доктор психологічних наук, дійсний член НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ВИХОВАННЯ ДУХОВНО ЗРІЛОЇ ОСОБИСТОСТІ

Виховання духовно зрілої особистості - велика мета нашої освіти, яка не може бути підмінена іншими пріоритетами. Сучасне виховання ґрунтується на гуманітарній методології, яка пов'язана з гуманістичною філософією, психолого-педагогічним осмисленням життя зростаючої особистості у високій культурі.

За своїми безпосередніми цілями виховання - це цілеспрямована діяльність, яка здійснюється в системі освіти, орієнтована на створення умов для розвитку духовності зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, надання допомоги в життєвому самовизначенні, громадянській і професійній компетентності та цілісній самореалізації.

За способами реалізації виховання розгортається як процес духовної взаємодії, взаєморозуміння, глибинно-щирого спілкування, рівноправних, дружніх відносин вихователів і вихованців.

Породжувальною клітинкою духовності особистості, а отже й предметом виховання виступає **духовна цінність**. Вона кваліфікується як високо смислове, безумовне за виникненням утворення, на основі якого особистість формує власне Я-духовне і реалізує його у своїй життєдіяльності.

Переосмислення феномену "виховання" в сучасній соціокультурній ситуації вимагає розроблення технологічних інноваційних засобів свідомого оволодіння зростаючою особистістю духовною цінністю як серцевиною виховного процесу. З огляду на це, у роботі представлена **компонентно-процесуальна модель,** реалізація якої передбачає свідоме привласнення вихованцем певної духовної цінності.

1. Когнітивний (пізнавальний) компонент.

Основна мета цього компоненту полягає в усвідомленні вихованцем змісту і сенсу певної духовної цінності як підґрунтя його приємних переживань.

Він має представляти собою цілісну мікроконцепцію зі своїми процесуальними закономірностями-вимогами, невідворотними для виконання.

Виходячи з положення, згідно з яким слово утримує в собі окрім інформаційної функції й функцію емоційну, всі судження духовного плану, які формулює педагог, мають відзначатися пристрасністю, піднесеністю, натхненністю, щоб викликати у вихованців первинні позитивні емоційні переживання. При цьому сила пристрасті має бути досить великою.

У розгортанні духовного спілкування (педагог-вихованці) слід спиратися на принцип опосередкування, за якого конкретна духовна істина подається в ідейних сенсах істини загальної, що стосується взаємин людини з добром і злом.

У цьому контексті особистість може вибудовувати **два типи відносин з суспільством.**

Перший - тип злагоди, коли особистість користується усіма правами, гарантованими державою, зазнає доброго впливу міжособистісних стосунків.

Другий - тип репресивний, за якого особистість може бути піддана певному формальному покаранню (засудженню на певний термін), а також неформальному - відсторонення від життя групи тощо. На індивідуальному рівні перший тип сприймається як внутрішнє умиротворення особистості, душевний лад. Другий же тип - як її нещастя, горе. З цими двома типами відносин державного рівня зростаючу особистість слід знайомити, виховуючи будь яку духовну цінність.

Теоретично засадничим і обов'язковим для реалізації виявляється опосередкування, коли конкретна духовна цінність - її і мета і зміст - формулюються у більш високому сенсі всієї етичної сфери.

Так, відносини між батьками і дітьми, що характеризуються чуйністю, слід подати у контексті добродійного життя як такого. Тут необхідно довести до свідомості вихованця цінність духовно-морального життя взагалі.

Кожний вихованець має усвідомити наступне. Окрім батьківщини, де людина народилася й живе, є ще батьківщина, яка забезпечує їй надійність і доброчинний **прихисток, це батьківщина духовності.** Однак ця батьківщина не дається безумовно, її слід здобути гідною поведінкою і працею-служінням на благо інших; і тоді вона прийме людину, по-батьківськи обіймаючи. Це означає, що людина може одержати від батьківщини духовності міцну опору у достойному житті.

Когнітивний компонент у розвиненій формі передбачає розгортання переконувального діалогу вихователя і вихованця на засадах партнерства, справедливості, взаємоповаги, свободи у висловленні суджень у сфері соціально значущих і соціально несхвальних норм і вимог. Тому методичним правилом для вихователя має стати розкриття тієї чи іншої духовної цінності у контексті відповідного полярного утворення. Наприклад, чуйність-черствість, щедрість-скупість тощо. Цим самим вихованець розгортатиме процес розв'язання певної етичної задачі і під керівництвом вихователя займе духовно цінну позицію. Керівництво вихователя у цьому процесі має передбачати аргументацію, яка стосується усіх соціальних зв'язків і ролей вихованця. Тут важливо наголосити, яким чином його духовно-моральна дія відіб'ється на учасниках цих зв'язків і безпосередньо на ньому. Це також стосується і його можливих асоціальних дій.

У таких ситуаціях проявляється закономірність, згідно з якою чим більше коло осіб зачіпає духовно-моральна чи аморальна дія вихованця, тим вищий ступінь її значущості - і позитивної, і негативної. Відтак, ці дії виразно виступають у своїй змістовій сутності й смисловій своєрідності, що активізує процес духовної самосвідомості вихованця.

У межах компетенції когнітивного компоненту надзвичайно важливою **є проблема мовленнєвої форми,** до якої має долучитись вихованець як суб'єкт осмислення певних духовних істин. Нині переважно використовуються узагальнені духовні тексти, які транслюються у формі повчання, напучування, переконувальної аргументації. За всієї їх виховної важливості, все ж недоцільно ними обмежуватися.

Слід сповна використовувати духовні тексти особистісної форми. У таких текстах певна духовна цінність, її сутність і особливості перебігу, представлені опосередковано непересічною особистістю, великою національною постаттю, як історія (а часто як драма) її життя. Закономірно, що тут вихованець об'єктивно не може виступати у функції того, хто лише пізнає, а й у функції того, хто переживає. При цьому такі переживання відповідні тим, які переживали великі особистості, утверджуючись у власних духовних цінностях.

У такому значенні вагомим є прийом так званого "духовного хреста", коли вихованців опускають у глибину

роду через окремих представників як носіїв певних духовних набутків. Здійснюючи цю мандрівку, у вихованця зникає особистісне відчуження від свого родового коріння. Після прямування по родовій вертикалі, він має здолати горизонтальний шлях, вступаючи у мисленнєвий діалог з рідними, близькими, знайомими, які є взірцями духовності у певних її сегментах.

У древньоєврейському тлумаченні **"пізнати"** означає "тісно злитися", "об'єднатися" з тим, що пізнається. Таким чином, процес пізнання тут не обмежується процесом чистого осмислення, а й передбачає певне ставлення до його результату. Це кардинальна у виховному плані ідея. Якраз на таку якість пізнання розрахована наша когнітивна мікроконцепція. Її реалізація вимагає перш за все велично-зворушливого спілкування вихователя з вихованцями у всіх запропонованих закономірностях і вимогах. У результаті цього у них виникне процес злиття, зокрема з духовними цінностями, хоча ще не досить стійкий і сильний. Нарешті, слід відповісти на фундаментальне питання - Про яке конкретно злиття, тобто об'єднання з пізнаним, слід піклуватися, виходячи з сутності когнітивного компоненту? Яка психологічна реальність лежить за процесом об'єднання, і навіщо воно потрібне?

У першому наближенні функцію об'єднання виконує емоція, точніше переживання емоції як спосіб її існування. Лише емоція мітить, так би мовити, забарвлює той чи інший зміст, ставить його у певне відношення до носія цього змісту: носій стає неіндиферентним, причетним до змісту. Останній виступає значущим для нього, значущою стає об'єктивна духовна цінність: вона привласнюється індивідом, виявляється складовою його внутрішньої духовної картини, на основі якої він будує своє життя.

Прослідкуємо за особливістю емоційного явища, викликаного запропонованою нами технологією введення вихованців у зміст певної об'єктивної духовної цінності. Тут неодмінно проявлятимуться емоції зацікавлення, захоплення, здивування - всі вони супроводжуватимуть процес розуміння сутності й сенсу духовної цінності. Однак за всієї їх важливості вони безпосередньо не роблять значущою для вихованців означену об'єктивну цінність. Ця мета підвласна лише емоції бажання. Воно й має об'єднатися з конкретно-об'єктивною духовною цінністю; а значить вихованець бажатиме її, прагнутиме практично реалізувати бажану цінність, як і безліч інших своїх бажань.

2. Емоційно-ціннісний компонент.

На цьому етапі емоція бажання стає прямим предметом осмислення і об'єднання з конкретною духовною цінністю у процесі суб'єкт-суб'єктної (вихователь-вихованці) взаємодії у напрямі, заданому технологією когнітивного компоненту. Вихователь має виходити з того, що означена емоція уже присутня у психічній організації малюка, і на всіх наступних вікових етапах розвитку особистості відіграє істотну роль. Усе ж тривало перебуваючи у індивідуальному досвіді особистості, вона залишається спонтанною, недостатньо усвідомленою, та головне - пасивною, що знижує, зокрема її духовно розвивальну ефективність. Тож розвивально продуктивним може бути тільки усвідомлене особистістю бажання у сфері діяльності.

Вихователь повинен дати вихованцям наступні знання з огляду на мету емоційно-ціннісного компоненту. Емоцією називають переживання людиною свого ставлення до того, що вона пізнає і робить. При цьому переживання - це процес внутрішнього протікання чогось приємного чи неприємного у формі хвилювання.

Відтак, емоція бажання - це прагнення (поривання) досягти, мати, володіти чимось, вибірково контактувати зі світом людей і світом речей. Від досягнення успіху людина переживає задоволення. З метою вдосконалення самоаналізу у межах емоції бажання вихованець мусить виконати наступне:

Правило 1. Відділи себе від переживання бажання і спостерігай його.

Правило 2. Простеж як у тебе протікає бажання.

Правило 3. Розглянь самого себе бажаючим (відчуваю приємне напруження і очікування).

Пізнання вихованцем емоції бажання у сфері духовності передбачає:

а) вичленення того, яким я повинен бути згідно Я-духовного (сукупності духовних цінностей);

б) вияснення того, який я тут і тепер як духовна особистість (я не володію певними духовними цінностями, зокрема конкретною цінністю, над якою нині працюю);

в) встановлення духовної розбіжності і її усвідомлення (мені ще не достає достойних вчинків як здійсненого бажання).

Це, власне, три елементи, з яких складається емоція духовного бажання.

Специфікою емоційно-ціннісного компоненту, який має надати суб'єктивної значущості знанню вихованців певної духовної цінності, є те, що він не є автономним продовженням у часі когнітивного компоненту, а супроводжує його. Це пояснюється тим, що будь-яка емоція, у тому числі й бажання, може покривати своєю енергією лише щось сприйняте чи пізнане суб'єктом тільки тоді, коли між ними не існує переривчастості, як це буває, наприклад, між сприйманням предмету і його осмисленням.

На основі попередніх знань вихованців про сутність емоцій та особливість емоції бажання, можливе розгортання емоційно-ціннісної діяльності вихованців, підґрунтям якої виступатиме зміст когнітивного компоненту: насамперед, його доцільна психовиховна організація. Йдеться про спрямований виклик переживання емоції бажання як породжувальної клітинки духовної цінності.

Таке явище може статися за умови, коли причина, яка має збуджувати бажання, повинна бути сильною. Уточнимо це положення. Під причиною розумітимемо всі засоби, які складають зміст когнітивної технології. Їх сила - це спроможність означених засобів зчиняти у вихованців досить потужний емоційний відгук. Тепер вичленимо конкретні чинники, за допомогою яких відбувається цей емоційно-ціннісний процес.

1. Чинник виразності. Незалежно від того, чи у такій ролі виступатиме живе слово, текст, картина - всі вони мусять бути нестандартними, тобто відзначатися оригінальністю, новизною, нетотожністю з певними складовими внутрішнього досвіду вихованця. Тільки за таких умов ці засоби справлятимуть на вихованця виразне емоційне враження, яке фіксується у певному образі. Такі образи-враження його хвилюють, викликають внутрішній неспокій, спричиняють розгортання відповідного рефлексивного процесу. Тож здібність вихователя емоційно вражати дитину - це показник його високої професійної майстерності. Якраз з метою забезпечення цього чинника виховні дії педагога на когнітивному етапі мають відзначатись натхненністю, пристрасністю, зворушливістю у спілкуванні. Суха етична проповідь чи менторство вихователя не сумісні з емоційно-ціннісним впливом на вихованців.

Наголосимо, що вихователь повинен вміло керувати перебігом у вихованців емоційних переживань, направляти їх у потрібне русло.

Науково організована реалізація чинника виразності, як ми вже відмічали, викликає у вихованців емоції зацікавлення, здивування, запалення, захвату, поривання. Вихователь у цьому зв'язку, по-перше, повинен забезпечити усвідомлення їх вихованцями, називаючи їх словесно. По-друге, він об'єднує їх у єдине ціле:

- Подумки сплетіть з них "емоційний вінок".
- Перетворимо тепер цю єдність у емоцію бажання.
- Спробуємо пережити її як це вже ми вміємо.

Так відбувається каналізація ряду приємних емоцій у емоцію бажання долучитися до конкретної духовної цінності.

2. Чинник духовної віддалі. Тут вихователю слід розкрити складні відносини, які можуть виникнути у вихованця, коли він з виховною метою долучається до конкретної особистості у формі розповіді про неї чи при читанні відповідного тексту. Велич особистості може поставити вихованця у позицію незбагненності чи меншовартості щодо неї. Тоді ефект ціннісного долучення буде мінімальним, незважаючи на виховну майстерність педагога.

Тому його першочерговим завданням має стати олюднення відносин між великою особистістю і вихованцем. Останній має вгамувати свою дещо хворобливу скромність чи скутість, щоб відбулася його особистісна відкритість перед образом великої людини. Це рівною мірою стосується ситуацій, коли велика людина знаходиться у вітчизняному культурному пантеоні, і коли вона пов'язана з родом вихованця чи взагалі є його сучасником (хоча й меншого рангу величі).

Далі вихователь так спрямовує думку вихованця, щоб він зі всією душевною спрямованістю наблизився до цієї величі з упевненістю і гідністю. Лише тепер можлива робота зі встановлення духовних відмінностей між великою особистістю і вихованцем. Особливо вихователю слід у цьому плані наголосити на тій духовній цінності, яка є предметом виховання. Відтак, у вихованця з'явиться бажання, скорочуючи духовну віддаль, й собі піднятися до духовної цінності.

3. Чинник переважаючої значущості духовного діяння. Важливим у емоційно-ціннісній динаміці вихованця виявиться те, які смислові відносини складуться у його самосвідомості між великою особистістю - її ім'ям - та її духовними діяннями. На жаль, ці відносини залишаються неусвідомленими ні теоретично, а отже, й залишаються поза межами виховної практики. Справа ще ускладнюється тим, що вихователь часто-густо, апелюючи до неперечної особистості, у якості її атрибутів наводить переважно перелік духовних цінностей. Учинки при цьому залишаються їх фоном. Однак навіть за умови наголошення на вчинках - велич особистості у самосвідомості вихованця центрується навколо його імені (напр., Т. Г. Шевченко). Тож потрібна методична дія з чіткого розмежування вихованцем великої людини як такої та її духовних вчинків як відповідних втілень духовних бажань-цінностей. Тільки тоді необхідне їх рефлексивне об'єднання вихованцем. Оскільки зростаюча особистість лише оволодіває духовними цінностями, то вихователю слід віднайти такі аргументи, щоб вона більшою мірою схилялася перед духовним діянням великої особистості ніж перед її іменем. Це має бути виховним правилом.

4. Чинник емоційного підкріплення. Для ефективного використання цього чинника вихователю слід розчленувати виховний процес на найдрібніші його елементи: конкретні судження і їх результати та мікродіалоги. Це дозволяє слідкувати та фіксувати стан емоційних поштовхів вихованця у напрямі протікання емоції бажання, пов'язаного з духовною цінністю. Таким чином, емоційне підкріплення має бути процесуальним. Тут слід використовувати правило, згідно з яким хвалять за дрібні позитивні результати, вихваляють за значні. При цьому акордом має бути колективна емоція радості, яка духовно піднімає кожну особистість.

3. Компонент довільного імпульсу.

Введення цього стану обумовлюється тим, що навіть за досконалого методичного впливу педагога виховні можливості емоційно-ціннісного етапу виявляються обмеженими. Емоція бажання, яка надала певної сили пристрасності об'єктивній духовній цінності як етичному знанню вихованця ще не дозволяє йому відповідально здійснити наступний крок - чинити за сутністю духовної цінності. При цьому не виключені ситуації, коли вихованець здійснює духовно орієнтований вчинок, однак ця дія відзначається спородичністю і в нього не зберігається прагнення до постійної духовної самореалізації. Виникає, таким чином, ситуація, коли добро, якого хоче вихованець, він реально ще не робить. Можна констатувати, що на рівні самосвідомості зростаюча особистість у такому випадку презентується як Я-духовно бажаюче, а не як Я-духовно діюче.

Цей перехід, на нашу думку, має забезпечити довільний імпульс, за якого формула Я-бажаю трансформується у Я-повинен (мушу).

Довільний імпульс, про який йдеться, це виявлення духовної рішучості. Зазначимо, що рішучість як вольову якість спорадично виховують лише стосовно досягнення навчальних, трудових, спортивних та інших цілей. Явище ж духовної рішучості у плані виховання більш важке, зважаючи на своєрідність результату. Щоправда у нашій ситуації процес породження духовної рішучості дещо полегшений, оскільки розпочинається не з чистого аркушу, а підготовлений Я-духовно бажаючим.

Загальний механізм виховання духовної рішучості як акта самосвідомості, передбачає такі дії:

1. Вихователь працює над таким душевним станом вихованців як розщепленість їхніх прагнень, потягів, інтересів, які роблять душевну організацію багатовекторною на даний час. Вихованці мусять самоусвідомити цей стан.

2. Наступна дія - подолання у внутрішньому плані згаданої розщепленості. Вихованець: "Я залишаю усі свої прагнення та інтереси; вони вивільнюють мою самосвідомість".

3. Далі вихователь має забезпечити процес зосередженості (замкненості) вихованців на єдиній меті - необхідності долучитися до певної духовної цінності (як предметі попередніх виховних етапів). Вихователь: "Уявіть себе зосередженими на меті долучення до духовної цінності". Вихованець: "Усі свої думки я зосереджую навколо духовної цінності. Я повинен оволодіти духовною цінністю". Це, власне, його рефлексивна діяльність.

Після такої особистісної позиції вихованця виховні зусилля у формі розгорнутого діалогу слід спрямувати на його Я як таке, що спроможне самостійно, усвідомлено приймати відповідальне рішення стосовно духовної цінності. Саме усвідомлення вихованцем своєї здатності приймати суспільно значущі рішення як цінності є вагомим чинником рішучості у прийнятті духовної цінності. Нехай у цьому плані вихованець відкрито заявить:"Я можу активно діяти й володіти собою, оскільки взяв на себе зобов'язання і не відступлю від нього".

Центрація рефлексивно спонукальної роботи вихованця навколо духовної цінності і власного Я як інстанції, спроможність якої незалежно від будь яких зовнішніх (і особливо внутрішніх) обставин реалізовувати свою точку зору істотно підвищиться, якщо до такої діяльності вихованець неодмінно долучить відношення "Я - слабкість мого бажання духовної цінності". Відтепер, у процесі самоаналізу означеного відношення (знову таки під керівництвом вихователя) вихованець компенсує недостатність сили бажання долученням сили вольової рішучості, яка спричиняється самим фактом усвідомленого зіткнення недостатності бажання і відповідного наміру подолати цей емоційний стан.

- Я маю рішуче діяти.

Таким має бути висновок як духовний виклик вихованця.

Отже, на етапі довільного імпульсу відбувається довільне силою рішучості просякнення емоційно збагаченого духовного знання вихованця. І тоді таке знання як цінність переходить у духовне діяння (вчинок).

4. Поведінково-праксичний компонент.

Перебування вихованця на етапі поведінково-праксичного компоненту має бути свідченням того, що у нього сформована готовність втілювати привласнену духовну цінність у практичну сферу (і він за певних умов це здійснює). Цей акт називатимемо вчинком. Якраз за допомогою реалізації духовних учинків зростаюча особистість вступає у розгалужену систему соціальних відносин, стає не лише їх суб'єктом, а й суб'єктом власного суспільного життя як учинку.

Розкриємо типологію вчинку за психологічним та соціальним параметрами.

Психологічне вираження вчинку є наступним:

- Вчинок - слово. Особистість вербально чинить на інших приємний і корисний вплив, схвально відгукується.
- Вчинок - думка. Особистість стосовно інших формулює у внутрішньому плані доброзичливі судження.
- Вчинок - емоція. Особистість щодо інших проявляє позитивні емоційні реакції.

Вчинки соціального параметру - це вчинки-дії, коли особистість здебільшого задовольняє певні матеріальні та ідеальні потреби іншого чи інших.

Первинними у досвіді зростаючої особистості за соціальним параметром виявляються безпосередні вчинки в межах відносин "Я-тобі". Визначальною ознакою таких учинків виявляється одночасна просторова представленість двох суб'єктів, що наочно сприймають один одного. Далі виникають безпосередні учинки, які об'єктивують людські відносини "Я-вам". Характерною ознакою цих відносин є те, що вихованець створює такий виховний результат, який поширюється на певну групу людей.

Психологічно іншими поведінковими ситуаціями є ті, що протікають у межах відносин "Я-заради тебе". При цьому вчинкові дія розгортається поза безпосереднім сприйманням особистості, яка очікує задоволення власної потреби. Вчинки такої природи кваліфікують як опосередковані. До опосередкованих належать вчинки, що реалізують відносини "Я-заради вас". Тут зростаюча особистість здійснює суспільно важливий учинок заради інших людей, які на час вияву цього вчинку відсутні. Найвищим проявом такого духовного діяння є патріотизм.

Педагог має спеціально створювати ситуації для вправляння вихованців не тільки в безпосередніх, а й в опосередкованих учинках, а вони, з одного боку, мусять об'єктивно та всебічно емоційно їх оцінювати для підвищення стійкості і дієвості. З іншого - суб'єкти вчинків мають здійснювати дії з власного самоцінювання.

Наведемо приблизні вчинкові показники гуманістичної спрямованості особистості:

1. Піклується про іншого (інших).
2. Поважає іншого (інших).
3. Не примушує.
4. Не підкоряє.
5. Не ображає.
6. Не принижує.
7. Довіряє.
8. Радиться.
9. Переконує іншого (інших).
10. Гуманно розв'язує конфлікти (йде на примирення).
11. Дотримується справедливості.
12. Намагається зрозуміти, визнати іншого (інших).
13. Не заздрить.
14. Співрадіє.
15. Співсумує.
16. Втішає.
17. Не бажає зла (словесно чи подумки).

Відповідно полярні значення цих вчинкових проявів свідчать про відсутність у особистості здібності чинити добродійно у межах наявних соціально неприйнятних показників.

5. Самоціннісний компонент.

Практичне розгортання означеного компоненту має виступати як супровід поведінково-праксичного. Змістовим центром самоціннісного компоненту виступає поняття "самоцінність" як якісне у етико-психологічному вимірі ставлення особистості до самої себе (самоставлення). Діяльність, предметом якої виступає самоцінність особистості, може спричинятись її реальними вчинками. Останні є тими показниками, від яких безпосередньо залежатиме якісна характеристика самоцінування. Зважаючи на змістово складну природу самого явища самоцінності, виділимо її необхідні й достатні типи у цілісному обсязі самоціннісних діянь.

1. Духовно розвивальна самоцінність (Відповідно - особистість з духовно розвивальною самоцінністю).

Цей тип самоцінності узагальнено кваліфікуватимемо як самоздіймання особистості. Воно об'єктивується у наступних діяннях:

1. Самозадоволення.
2. Самосхвалення.
3. Самопохвала.
4. Радість за себе.
5. Гордість за себе.
6. Любов до себе.
7. Самоповага.
8. Достоїнство (гідність).
9. Вірність своїм цінностям.

Важливо, що у процесі переживання особистістю цих самоцінностей відбувається значне просування в усвідомленні нею Я-духовного і утвердження в ньому. У ситуаціях же переживання певних конкретних духовних цінностей ступінь усвідомленості особистістю Я-духовного виявляється нижчим. Цю закономірність слід враховувати у виховному процесі.

2. Духовно руйнівна самоцінність. (Відповідно - особистість з духовно руйнівною самоцінністю).

Вичленений тип самоцінності доцільно узагальнено тлумачити як самоприниження особистості. Йому властиві такі діяння:

1 Самозверхність.
2. Самопихатість.
3. Самолюбність.
4. Самовпевненість.
5. Самовелич.
6. Самоспокуса.

Це граничний тип духовно руйнівної самоцінності; він реально проявляється у часткових сполученнях. Наприклад, як самолюбність - самозверхність.

У виховному плані необхідно виходити з положення, згідно з яким не може бути особистостей з чистими типами самоцінності. Річ у тім, що поряд з духовними утвореннями особистості наявні й негативні. Тож доцільно виокремити особистість зі змішаним типом самоцінності.

3. Духовно розвивальна самоцінність з духовно корекційними елементами. (Відповідно - особистість з духовно розвивальною самоцінністю та духовно корекційними елементами).

Показниками цього типу самоцінності виступають:

1. Самообурення.
2. Самозневага.
3. Самоосудження (самокритичність).
4. Каяття (самовідмова).
5. Духовне самозапевнення.
6. Духовне само піклування.

Пам'ятатимемо, що спонуками (мотивами) розгортання духовно-корекційних діянь виступають духовно розвивальні самоцінності особистості.

Окрім духовної самоцінності, вихованець складає й духовну самооцінку. Він може високо чи помірковано оцінювати себе за свою духовну зрілість, або оцінювати низько за духовну недосконаліть. Процес духовної самооцінки має бути керованим, і її слід використовувати у духовному зростанні особистості одночасно з духовною самоцінністю. Слід розуміти, що відмінністю між духовною самоцінністю і духовною самооцінкою полягає у тому, що перша утримує якісні характеристики духовної структури особистості, тоді як друга фіксує кількісні показники духовності.

Запропонована виховна модель сприяє усвідомленню зростаючою особистістю мети бажання, яке не пов'язане з її нижчою природою, а таким, що наближає до високої духовності. Вихованець проходячи через ряд приємних переживань повинен розуміти, що він є духовною сутністю, яку має позитивно цінувати. Вперше розкриті умови, за яких вихованець прямуватиме до духовності, не зустрічаючи відкритого зовнішнього тиску. Його шлях до цієї мети буде відзначатися відносною душевною злагодою і несуперечливістю. Такий його внутрішній стан ніскільки не гальмуватиме переконання, що дійсні цінності - це труднощі, які йому слід здолати.

О. В. Трухан,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

За останні роки ринок праці став популярним об'єктом економічних та соціологічних досліджень. В Україні ринок праці, як соціально-економічну категорію, досліджували В. Петюх, Е. Лібанова, В. Брич. Вчені акцентували увагу на особливості трудової взаємодії [1], специфічні відносини між людьми, що проявляються в процесі найму, оцінки, звільнення працівників та встановлення розмірів компенсації за використану робочу силу [2]; на взаємодії споживачів робочої сили (роботодавців, юридичних і фізичних осіб) та конкретних фізичних осіб, які мають певні фізичні і розумові здібності, професійні знання, навички та вміння. [3]. Окремі феномени ринку праці, такі як безробіття, зайнятість, соціально-психологічні аспекти процесу працевлаштування, вивчалися в галузі економічної та організаційної психології. В результаті низки досліджень у різних галузях науки проявилася стійка тенденція щодо подальших перспектив вивчення ринку праці, як джерела соціально-психологічних проблем суспільства. Перші спроби дослідження соціальних проблем ринку праці в Україні зробив ще на початку 90-их років колектив науковців (В. С. Васильченко, В. В. Онікієнко, М. В. Шаленко, Б. І. Трубенко) Науково-дослідного центру зайнятості і ринку праці АН України та Міністерства праці України. Вченими вперше було уведено в науковий обіг термін **"соціально-орієнтований ринок праці"** та викладено загальні аспекти концепції його становлення. Ідея соціалізації ринку праці, яка концептуально передбачала системний підхід до організації цього процесу та його регулювання, належить В. В. Онікієнко. Подальший розвиток та обґрунтування вона отримала в кінці 90-их років у Раді по вивченню продуктивних сил України НАН України [4]. У 2003 р. теоретичні засади методології та практики державного регулювання процесів соціалізації ринку праці в Україні покладено в основу Державної програми зайнятості населення на 2008-2009 роки [4]. Однак окремих спроб впроваджувати результати наукових досліджень в повсякденність державного управління недостатньо. Реалії суспільно-політичної ситуації в країні формують запит щодо системного дослідження ринку праці, саме як інституту соціалізації та оновлення держаних програм державного регулювання ринку праці на основі інноваційних технологій.

Для визначення проблемної сфери ринку праці в Україні виникає необхідність аналізу інформативної статистики. Так, за даними Державної служби зайнятості в Україні на 1.02.2016 року зареєстровано 508,2 тисячі безробітних, серед яких представників найпростіших професій та осіб без професії лише 76,1 тисяча (14,9%). Аутсайдерські позиції на ринку праці, а саме 85,1%, займають особи з високим рівнем професійної придатності. Враховуючи той факт, що на 508,2 тисячі безробітних зареєстровано лише 38,9 тисяч вакансій, тільки кожен 13 кваліфікований спеціаліст у найближчому майбутньому отримає роботу у офіційному секторі економіки [5].

На підставі даних Державної служби статистики України та низки соціологічних опитувань Фонду "Інтелектуальна перспектива" можна сформулювати основні особливості неформальної зайнятості в Україні, а саме:

- з 1990 року до першої половині 2014 року чисельність неформально зайнятих осіб віком 15-70 років зросла з 2% до 24,8% ;
- найвищий рівень неформальної зайнятості зафіксований серед молоді (15-24 роки) та осіб похилого віку (60-70 років);
- половина неформально зайнятих (49%) мають сім'ю з 4 та більше осіб;
- аналіз освітнього рівня неформально зайнятих свідчить, що частка осіб із вищою та неповною вищою освітою складає 26,9%;
- серед неформально зайнятих переважну більшість становлять самозайняті - 72%;
- 47% зайнятих у неформальному секторі мають основне місце роботи в державному або приватному секторі, що свідчить про низький рівень соціальної відповідальності [6, 7].

Наведені вище кількісні дані дозволяють виявити соціально-психологічні **аспекти феномену зайнятості в Україні:**

1. Питому вагу безробітних складають професійно придатні кваліфіковані громадяни, які тривалий час перебувають у стані професійної дезадаптації, що неминуче призводить до соціальної дезадаптації.
2. Слабка розвиненість промислово-виробничої сфери та розмивання межі між формальною та неформальною зайнятістю сприяють значним масштабам поширення неформальної зайнятості.
3. Неформальна зайнятість - це не тільки індивідуальна, але й сімейна стратегія. Інтеріоризація негативних соціальних цінностей відбувається на рівні первинної соціалізації особистості.
4. Питома вага освічених, самозайнятих українців вважають для себе допустимим неформальне працевлаштування.
5. Економічна криза та війна дають підстави прогнозувати подальше поширення та поглиблення феномену неформальної зайнятості.

Успішність процесу соціалізації індивіда залежить від характеристик як самого індивіда, так і від характеристик середовища, в якому відбувається процес соціалізації. В даному випадку таким середовищем є ринок праці.

Ринок праці, як суто ринкове середовище, являє собою єдину сукупність ринкових зв'язків та систему інших інститутів. Саморегуляція вільного ринку відбувається на основі економічних законів товарного виробництва: закону попиту і пропозиції, закону вартості, закону конкуренції. Під впливом цих законів формується середовище соціальної взаємодії, яке виконує по відношенню до суб'єктів ринку певні функції (Рис. 1).

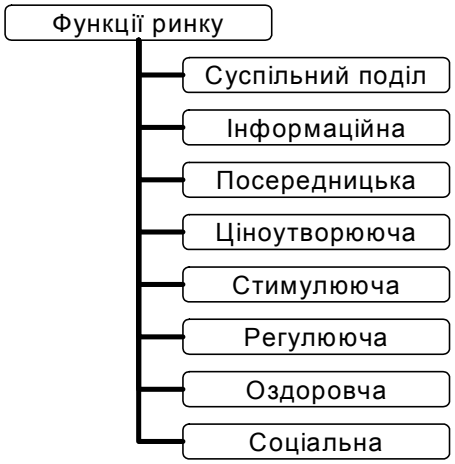

Рис. 1. Функції ринку праці як ринкового середовища соціальної взаємодії суб'єктів ринку

Функція суспільного поділу праці полягає у розмежуванні роботодавців і найманих працівників за професіями, спеціальностями та між галузями й регіонами. Інформаційна функція проявляється у забезпеченні учасниками процесу купівлі-продажу товару "робоча сила" інформації, щодо умов найму, рівня заробітної плати, якості робочої сили. Посередницька функція встановлює зв'язок між роботодавцями та найманими працівниками для задоволення взаємних інтересів та потреб щодо вигідних умов купівлі-продажу товару "робоча сила". Ціноутворююча функція врівноважує попит і пропозицію робочої сили, встановлює рівень відтворення товару "робоча сила" та визначає його суспільну корисність. **Стимулююча функція** змушує суб'єктів ринку бути конкурентоспроможними. **Регулююча функція** визначає пропорції суспільного виробництва, рівень регіонального розвитку, спричиняє переміщення робочої сили. **Оздоровча функція** полягає у тому, що в умовах конкуренції одержують перевагу працівники з більш високими характеристиками якості робочої сили. **Соціальна функція** відображає спрямованість суб'єктів до більш складнішої, вище оплачуваної, престижної роботи.

Враховуючи той факт, **що ринок праці в Україні -** ринок транзитивного періоду особливого значення для гармонізації процесів соціалізації в ринковому середовищі, набувають функції: визначення та підтримки оптимальних співвідношень між попитом (споживанням) та пропозицією робочої сили; розвитку загальноосвітнього та професійного рівня працівників; узгодження інтересів працівників і роботодавців.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що ні одна з актуальних на сьогодні функцій не виконується: зберігається диспропорція пропозиції робочої сили; високий загальноосвітній рівень працівників не є гарантією працевлаштування; роботодавці схильні порушувати норми трудового законодавства, нав'язуючи працівникам неформальну зайнятість як безальтернативне явище, що свідчить про низький рівень соціальної відповідальності.

В ідеальному варіанті виконанню функцій мають сприяти інститути, причетні до функціонування ринку праці: інститут права, інститут державного управління, інститут громадських формувань, інститут ринкової інфраструктури. На жаль, потенціал перших двох інститутів обмежений традиційними підходами.

Так, діяльність інституту державного управління обмежена лише матеріальною та соціальною підтримкою вразливих верств населення. Без уваги залишається розвиток сфери соціальної інфраструктури та дрібного підприємництва.

Інститут правової системи на ринку праці лише виробляє правовий механізм захисту прав соціально-вразливих суб'єктів ринку. З причин корупції не виконує важливу для сьогодення місію покарання недобросовісних агентів, цим самими не стимулює соціальну відповідальність.

Відносно продуктивніше функціонують інші два інститути: інститут громадських формувань та інститут ринкової інфраструктури.

Поповнюючи лави безробітних, людина працездатного віку відчуває себе поза соціумом, навіть асоціальною. Громадські організації, як правило, виконують соціально-психологічну підтримуючу роль соціальної групи, яка допомагає у "перезавантаженні" та відновленні процесу соціалізації особистості. Інститут ринкової інфраструктури в своєму еволюційному розвитку, крім традиційних агентів останнім часом, і це є надзвичайно позитивним, поповнюється новими агентами європейського взірця, такими, наприклад, як центри кар'єри при університетах..

Але в цілому можемо говорити, що середовище вільного ринку, саме по собі, не сприяє процесу соціалізації особистості; механізм регулювання ринку праці через інші інститути створює, але, нажаль, не реалізує можливості психологізації ринкового середовища.

Аналізуючи ринок праці як соціальний інститут, не можна обмежуватись лише статистикою безробіття та неформальної зайнятості. Адже успішність процесів соціалізації фіксується рівнем задоволеності індивіда своєю роботою, якістю життя, статусом, і навпаки, показниками низької соціалізації є прагнення індивіда до переміщення, аномії, асоціальної поведінки, соціальних лінощей та низької соціальної відповідальності. Якість процесів соціалізації залежить від якості виконання ринком праці функцій соціального інституту.(Рис.2)

Рис. 2. Функції ринку праці як соціального інституту

Ринок праці як соціальний інститут не виконує ряд важливих функцій: інтегративну, соціалізуючу, гедоністичну. Не сприяє згуртуванню суб'єктів соціальної взаємодії, узгодженню структури і функції. В сучасних реаліях має місце процес інтеріоризації шкідливих соціальних норм і цінностей до внутрішнього світу людини. Для українського суспільства є характерним незадоволення великої кількість людей продуктивного віку своїм соціальним середовищем, таких, хто мріє вийти з його меж (емігрувати) - все це є ознаками соціальної дезадаптації.

Ринок праці в Україні як ринкове середовище та соціальний інститут не сприяють процесам соціальної самореалізації членів суспільства. Процеси соціалізації на ринку праці ускладнені, як аспектами самого ринку, так і недосконалістю ринку праці як інституту соціалізації, що неспроможний в повній мірі забезпечити покладені на нього функції.

Оскільки сам механізм соціалізації залежить як від середовища, так і від індивіда, чим недосконаліше середовище, тим в більшій мірі ефект соціалізації та відповідальність покладено на суб'єктів ринку. Це і є головна особливість українського ринку праці як інституту соціалізації.

Підсумовуючи вище сказане, слід зауважити, що українське суспільство висуває особливі вимоги до розвитку особистості. Соціалізація є основним механізмом взаємодії суспільства і особистості. В процесі соціалізації формуються основні властивості особистості, які забезпечують її життєдіяльність у суспільстві. Умови сучасного ринку праці покладають на індивіда надмірну відповідальність. Логіка еволюційного процесу передбачає існування продуктивних векторів розвитку.

Одним із шляхів поліпшення умов соціалізації молоді є поява на ринку праці в Україні **нових агентів** - центрів кар'єри при університетах, які паралельно із працевлаштуванням виконують надзвичайно важливу для української молоді функцію розширення її соціальної свідомості. А також, є соціально-психологічним середовищем сприяння соціальній самореалізації студентської молоді.

Європейський досвід втілюється в організаційних формах роботи таких центрів. Вони, насамперед, стають платформами зустрічі роботодавців та студентської молоді.

Метою функціонування центрів є ефективне забезпечення студентів робочими місцями на основі системного підходу до формування стратегії реалізації практичного сприяння працевлаштуванню молоді. Ефективне функціонування центрів кар'єри пояснюється успішним виконанням адекватно визначених завдань. **Серед них:**

1. Забезпечення студентів інформацією про стан ринку праці.

2. Організація навчальної підготовки психологічної готовності та підвищення конкурентоспроможності студентів на ринку праці.

3. Формування взаємодії студентів з роботодавцями, а саме державними та приватними підприємствами, установами та організаціями.

4. Науково-дослідна робота з оптимізації стратегії працевлаштування студентів.

Стратегія виконання завдань якнайкраще відповідає запиту сучасної студентської молоді та сприяє її соціалізації.

З метою ознайомлення та пристосування молоді до сучасних умов працевлаштування, а також задля сприяння формуванню прийняття рішень та ефективної поведінки на ринку праці, центри забезпечують студентів наступними блоками інформації:

1. Блок інформації про законодавчу базу, яка регулює ринок праці, а саме: Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, Накази Міністерства соціальної політики України зі змінами та доповненнями та інші нормативні акти, що регулюють ринок праці та процеси працевлаштування.

2. Блок інформації про інтернет-ресурси, які формують бази даних роботодавців та безробітних, містять об'яви-пропозиції працевлаштування.

3. Блок інформації про агентів, які надають послуги працевлаштування та забезпечують можливість взаємодії роботодавців та безробітних.

4. Блок інформації про міжнародні програми щодо працевлаштування за кордоном.

5. Блок інформації про результати досліджень попиту та пропозиції на ринку праці та рейтинг фахівців, в яких є потреба.

З метою формування у студентів психологічної готовності та підвищення конкурентоспроможності на ринку праці центри організовують і проводять лекційні, семінарські та тренінгові заняття з формування психологічної готовності до пошуку роботи; 2) розвитку навичок взаємодії з роботодавцем; 3) оволодіння навичками використання інтернет-ресурсів для пошуку роботи; 4) формування здатності взаємодії з агентами на ринку праці в процесі працевлаштування; 5) формування готовності до участі в міжнародних програмах працевлаштування за кордоном;6) вдосконалення навичок оформлення документів (резюме); 7) усвідомлення необхідності володіння іноземними мовами для успішного кар'єрного росту; 8) інформаційна підтримка започаткування підприємницької діяльності.

З метою підвищення ефективності працевлаштування молоді центри ініціюють, організовують та забезпечують контакти студентів з роботодавцями. Це відбувається в такий спосіб:

1. Задля підвищення ефективності підбору кадрів роботодавцями та пожвавлення цього процесу, на базі ВНЗ утворюються кадрові агентства, бази даних яких, крім основних студентських резюме, містять навчальні, професійні, особистісні характеристики студентів, визначені та обґрунтовані науково-педагогічним колективом.

2. Суспільство та роботодавці через засоби масової інформації та усні, письмові звернення повідомляються про ініціативи та пропозиції співпраці.

3. Створюється база даних роботодавців.

4. Організовується постійно діючий інтерактивний клуб успішних людей, де студенти та роботодавці мають можливість зустрічатися та обговорювати запропоновані центрами теми.

5. Проводяться стажування та екскурсії на державні та приватні підприємства, установи, організації.

Аналіз ринку праці як інституту соціалізації дає підстави стверджувати, що в несприятливих умовах середовища соціалізації та покладеної на індивіда відповідальності за успішність соціалізації продуктивними є агенти та структури ринку, що не тільки сприяють розширенню "каталогу" діяльності та множенню соціальних контактів у сфері працевлаштування, а й розвивають самосвідомість особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волошина С. В., Чорноморченко Н. В., Чорноморченко І. С. Економіка праці: курс лекцій і навчально-методичні матеріали для самостійного вивчення дисципліни [Текст] : навчальний посібник. Київ, 2002. 342 с.

2. Петюх В. М. Ринок праці та зайнятість [Текст] : навчальний посібник. Київ: МАУП, 1997. 120 с.

3. Васильченко В. С. Васильченко П. М. Ринок праці: теоретичні основи і державна практика [Текст] : навчальний посібник.Київ, 2000. 317 с.

4. Онікієнко В. В. Пріоритети соціалізації ринку праці в умовах ринкової стабілізації та глобалізації національної економіки України. Соціально-економічний розвиток.URL:http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11817/13-Onienko.pdf?sequence=1.

5. Інформаційний ресурс державної служби зайнятості в Україні URL: www.dcz.gov.ua

6. Інформаційний ресурс Державної служби статистики в Україні URL: www.ukrstat.gov.ua

7. Струченков О. Неформальна зайнятість населення в Україні: кількісний та якісний виміри. URL:http://commons.com.ua/neformalna-zajnyatist-naselennya/

С.А.Гаряча,
завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", кандидат педагогічних наук

КУЛЬТУРА ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В КОНТЕКСТІ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ

Визначаючи рівень розвитку як суспільства в цілому, так і окремої особистості зокрема, в умовах кризи цінностей, національних і соціальних конфліктів, культура взаємин виступає одним із найважливіших надбань людства, без якої неможливий подальший прогрес суспільства, втілення ідеалів демократії і гуманізму у життя. Це актуалізує необхідність переходу від авторитарних до гуманістичних принципів виховання підростаючого покоління, утвердження цінностей добра, справедливості, честі, гідності, совісті, обов'язку, відповідальності.

У дитячому середовищі часто виявляється відсутність умінь будувати взаємодію, вести діалог з однолітками на правах рівності з повагою один до одного. Саме через взаємодію світ розгортається перед дитиною кожної миті своєї суті і сенсу. У цьому контексті особливої ваги набуває виховання культури взаємодії, яке передбачає формування ціннісного ставлення до себе, оточуючих, Батьківщини, природи.

Потреба у вихованні культури взаємодії молодших школярів зумовлена необхідністю реалізації та втілення гуманного підходу, що ґрунтується на ціннісному ставленні до дитини і повазі до її гідності, як умови особистісного становлення.

У вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній науці цінними є дослідження феномену культури взаємин молодших школярів, зокрема, дослідження особливостей взаємин (І. Булах, О. Киричук, М. Красовицький, А. Мудрик, А. Реан, Д. Фельдштейн), специфіки формування культури взаємин (В. Білоусова, І. Романишин, В. Штифурак, Н. Щуркова), становлення культури взаємин з однолітками (І. Бужиної, А. Глущенка, В. Киричок, О. Кононко, М. Ночевника, К. Чорної).

У педагогічному дискурсі проблема гуманного підходу до виховання обґрунтована В. Сухомлинським, Ш. Амонашвілі, В. Білоусовою, К. Журбою, В. Киричок, К. Чорною, І. Шкільною та іншими.

Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, окреслені І. Бехом, Л. Божович, М. Боришевським, С. Якобсон, свідчать, що молодший шкільний вік є сенситивним для виховання культури взаємодії, оскільки в цей період закладається підґрунтя світосприйняття, активно формується моральна сфера, інтеріоризуються етичні цінності, усвідомлюється необхідність моральних якостей, поведінки, дотримання етикетних норм.

Як відзначає І.Д. Бех, "віковим новонадбанням сучасного молодшого школяра, яке певною мірою змінює традиційні уявлення про закономірності розвитку особистості в онтогенезі, є більш системний і змістовно диференційований процес його індивідуалізації. Нинішня дитина прагне вичленити своє Я, протиставити себе іншим, виразити власну позицію стосовно інших людей, отримати від них визнання її самостійності, зайнявши активне місце у різноманітних соціальних відносинах, де її Я виступає на рівні з іншими" [3, с.15].

За визначенням українських вчених, під "змістом виховання" розуміється "науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей і відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до самої себе, нших людей, суспільства і держави, до праці, природи, мистецтва… В основі сучасної вітчизняної методології добору змісту виховання лежить ідея **гуманістичної парадигми виховання** - ставлення до людини, згідно зі ст.3 Конституції України, як до найвищої цінності, переорієнтація на особистісну спрямованість, створення умов, які забезпечать її вільний саморозвиток, збереження своєї індивідуальності, входження в соціум та активну життєву позицію соціально-ціннісного спрямування" [5].

Традиційне вчорашнє виховання окреслювало зовнішні дії на дитину, передаючи їй культурний і соціальний досвід людства. Головним при цьому було знання правил і норм поведінки, що і регулювало взаємовідносини особистості в суспільстві.

Наразі виховання, в основі якого лежать почуття та цінності, ставить акцент на внутрішні регулятори дитини, яка розвивається, її здібності до самоуправління і самоудосконалення. Таке виховання проектує вільну людину, якій притаманне саморегулювання, що є заставою її вільного вибору в соціальній дійсності, яка наповнена величезною масою різних соціальних норм.

Емоційно-ціннісна основа знань про взаємин, як зазначає І. Бех потребує переведення засвоєних учнем знань із плану зовнішнього у план внутрішній. У такому випадку норми, ідеали, правила, взірці поведінки набувають ролі виховного чинника, коли перетворюються в особистісні принципи життєдіяльності, тобто стають внутрішніми спонуками (мотивами) взаємин особистості [2].

На жаль, в сучасному світі панує предметне сприйняття людини в її зовнішньому оформленні (статус, звання, успіх, влада, слава, посада). Буддистський монах Далай-Лама звертає увагу на те, що планеті не потрібна велика кількість "успішних людей". Планета відчайдушно потребує миротворців, цілителів, реставраторів, казкарів і "люблячих" всіх видів. Вона потребує людей, поруч з якими добре жити. Планета потребує людей з Мораллю, які зроблять світ живим і гуманним. А ці якості мають мало спільного з "успіхом", як він визначається у нашому суспільстві.

Найважливішим засобом виховання культури взаємодії у дітей молодшого шкільного віку є особистий приклад педагога, адже саме йому розвивати образ внутрішньо вільної людини, яка самостійно буде вибирати свій життєвий шлях на основі світосприйняття, світорозуміння і світогляду, які будуть накопичуватися і розкриватися у навчально-виховному процесі. Відомо - виховати дитину може лише сам вихований дорослий, а тому педагог повинен бути морально розвинутою особистістю з мотиваційно-ціннісним ставленням до процесу виховання культури взаємодії не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Проблематичним буде виховання культури взаємодії вчителем, який сам не може будувати взаємодію з оточуючими. Ш.Амонашвілі вустами Мудреця у книзі "Балада про виховання" звертається до дорослого: "О,

людино, ти не осилиш проблему виховання до того часу, доки не осилиш самого себе, адже вона в тобі, а не в Дитині. Доки ти вважаєш, що сам уже вихований, Дитина твоя не раз постраждає від твоїх виховних помилок" [1, с.57].

На сьогодні не спрацьовує стара, здавалося б, добра, перевірена часом, педагогічна схема "вимога - сприймання - дія" зі своїми нав'язуваннями, примусовістю, відсутністю врахування психологічних та природовідповідних особливостей вихованців, їхніх інтересів, природних задатків та потенційних можливостей.

Здійснення ефективного процесу виховання культури взаємодії не можливе без усвідомлення базових цінностей педагогічної діяльності. Між світом і дитиною має бути мудрий дорослий, носій культури.

У Педагогічній Конституції Європи зазначено, що основи педагогічної освіти Європейського простору були закладені ще в епоху античності, і кожна з наступних епох - Середньовіччя і Відродження, Реформація і Просвітництво, Нові часи і Класична епоха - послідовно формувала педагогічну освіту як освіту гуманістичну, креативну, людино- і культуротворчу. А тому центром педагогічної освіти та різних форм підготовки педагога у її рамках є формування особистості вчителя - людини високого рівня освіти, загальнокультурної підготовки, високих духовних і моральних якостей, здатного до навчання та виховання підростаючого покоління [4, с.11].

У Статті 5.5 вищевказаної Конституції зазначено, що "зміст педагогічної освіти підпорядковується потребі формування у вчителя здатності навчити своїх учнів жити разом у сучасному глобалізованому світі, постійно відтворювати і вдосконалювати умови гідного існування людини; забезпечення їх вільного спілкування в системі сталого людського розвитку" [4,с.13].

Тому наразі здійснюється пошук цілеспрямованого формування виховного простору і виховного середовища, які зможуть виконати свою місію - стати для дитини засобом культурного самовизначення в полікультурному суспільстві, занурити її у світ цінностей, дати можливість оволодіти елементарними звичними соціальними нормами, при цьому, навчивши здійснювати вільний свідомий вибір у життєвих ситуаціях і нести відповідальність за якість людського життя як індивідуального так і соціального. А тому ціллю виховання є особистість, здатна творити життя, гідне Людини, іншими словами - Благородної Людини.

Важливо, насамперед, окреслити нові психолого-педагогічні орієнтири щодо виховання особистості: викорінити примітивні судження про результати виховання дитини за її епізодичними вчинками; посилити чуттєву свідому сторону дитини, щоб вона "зрозуміла - захотіла - діяла" через ситуації протиставлення (зло - добро, скупість - щедрість, зневага - повага, лінь - праця та ін); усунути зовнішній тиск на дитину, залякування і авторитарні, представлені наказовим способом, розпорядження; надати свободу вибору думок і варіантів вирішення, яка дозволить кожному учневі вчинково діяти і виступати в ролі "людини-діяча", "людини творчої".

Вміння вчинково діяти дає можливість дитині вільно вступати у взаємодію зі світом і його об'єктами. Для виховання в молодшого школяра культури взаємодії, насамперед потрібно розвинути певні навички, які будуть позитивно впливати на цей процес:

- **бачити, слухати, чути,** - ці вміння стосуються процесу адекватного сприйняття об'єкту світу;
- **розмірковувати** - вибудовувати адекватну поведінку, спрямовану на саморозвиток, самовдосконалення;
- **запитувати і культурно заперечувати** - важливе вміння вести діалог у навчальному і життєтворчому процесі;
- **аналізувати і прогнозувати** - вміння виявляти свої помилки, робити висновки і орієнтуватися на позитивний результат взаємодії;
- **запам'ятовувати** - вміння, яке грає роль платформи, на якій щоразу в кожний життєвий момент відтворюється інформація попереднього досвіду;
- **дякувати** - звичка дякувати за поради, спільну роботу сприяє звичній установці на доброзичливі взаємини з партнерами.

Освітній гуманний простір гармонійно розвивається на принципах духовної спільності, співробітництва, взаєморозуміння, довіри, творчого терпіння, вільного вибору, радості пізнання, любові. У книзі "Балада про виховання" Ш.Амонашвілі звертає увагу на те, що "Наш виховний процес буде гуманним, якщо ми:

- зануримо Дитину у творені нами образи добра, любові, краси, щирості, відданості, мужності, справедливості, поваги, співчуття…;
- спрямуємо її погляд на свій внутрішній духовний світ і допоможемо знайти і осягнути там свій Шлях, свою Місію, своє Покликання, своє багатство духа, які треба буде проявити;
- розбудимо в ній почуття, через які проявляються і утверджуються благородні переживання і вчинки;
- розвинемо добромислення і прекрасномислення, добромовлення, відповідальність за свої думки і за своє слово;
- навчимо жити духовним життям у своєму внутрішньому світі: розмірковувати, бажати, уявляти себе героєм і вершити гідні вчинки, мріяти, творити, молитися, спілкуватися;
- розвинемо волю, сміливість, самостійність, будемо стверджувати у ній щирість, бажання говорити правду, бути уважним до думок інших;
- допоможемо вникнути в суть поняття "совість" і жити по совісті;
- пробудимо і розвинемо пізнавальну пристрасть, любов до труднощів пізнання, інтерес до знань, допитливість…" [1, с.60].

Педагог-гуманіст у зверненні до дитини розмірковує "Чи зможемо ми, виховуючи тебе, підвести до розуміння того, що люди народжуються один для одного, і що кожний зі своєю місією є сходинкою для іншого, і що ми всі-всі, хто жив будь-коли, хто живе зараз і хто буде жити в майбутньому, є єдиним цілим для більш високого цілого" [1, с.27].

Отже, виховання культури взаємодії молодших школярів ставить акценти на внутрішні регулятори особистості, яка розвивається. У соціальному житті особистості вирішальним є саморегулювання самої особистості з орієнтацією на загальнолюдські цінності - це основа її вільного вибору в соціальній дійсності, яка наповнена великою кількістю соціальних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш.А. Баллада о воспитании. Истинное воспитание Ребенка - в воспитании самих себя - Артемовск, 2008. - 172 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Навч.-метод. видання. - К.: Либідь, 2003. - Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. - 280 с.
3. Бех І.Д. Молодший школяр як особистість // Навчання і виховання учнів 4 класу: Метод. посібник для учителів. - Київ.: Початкова шк., 2005. С. 15.
4. Педагогічна Конституція Європи URL: http://www.arpue.org/index.php/ru/hlavnaia/104-pedagogicheskaya-konstitutsiya-evropy/141-pedahohichna-konstytutsiia-yevropy-1
5. Чорна К.І. Зміст виховання. Енциклопедія освіти. - Київ.: Юрінформ, 2007. - 342 С.

Т. К. Андрющенко,
доктор педагогічних наук, завідувач кафедри професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ПРІОРИТЕТНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. Входження України в європейський і світовий освітній простір вимагає реформування освіти в контексті її відповідності сучасним потребам. Ідеологією реформи, яка, за словами міністра освіти України Л. М. Гриневич "на десятиріччя визначить освітній ландшафт України", стала концепція "Нової української школи". Документом передбачається, що випускником нової школи буде цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя [7].

Основним структурним підрозділом освітнього ландшафту України **є дошкілля!** Це перша освітня ланка, від якої залежить рівень освіченості і вихованості майбутнього покоління. Тому вважаємо, що актуальним науковим завданням сьогодення є окреслення основних аспектів модернізації освітнього середовища дошкільних навчальних закладів відповідно до потреб суспільства.

Актуальність проблеми дослідження. Достатня увага в педагогічній теорії і практиці приділяється дослідженню проблеми організації освітнього середовища в дошкільних навчальних закладах. Зміст феномена "освітнє середовище" лежить у сутнісному полі поняття "середовище". Найчастіше середовище розглядають як сукупність об'єктивних явищ, що оточують людину і взаємодіють з нею. Характеристика взаємовідносин людини та середовища знайшла відображення у концепціях Р. Бейкера, Е. Брунсвіка, К. Левіна, Д. Стоколса.

У наукових джерелах знаходимо визначення середовища відповідно до різних підходів у його дослідженні. Учені (А. Богуш, Л. Виготський, Н. Гавриш, Ю. Мануйлов та ін.) розуміють середовище як "сукупність умов, що оточують людину та взаємодіють з нею як з організмом і особистістю. Середовище може бути найближчим (родина, сім'я, родичі, друзі), далеким (суспільний устрій), зовнішнім, внутрішнім, пасивним, активним, актуальним, розвивальним" [3, с. 12]; "…те, посеред чого перебуває суб'єкт, за допомогою чого формується його спосіб життя, що опосередковує його розвиток" [12, с. 5?7]; "…від того, в яких взаєминах із середовищем перебуває дитина, які зміни відбуваються в ній і в середовищі, залежить динаміка її розвитку, формування якісно нових психічних утворень. Ставлення дитини до середовища визначає також її активність у ньому" [5, с. 234?236].

А. Богуш виокремлює **різні типи середовища:** стихійно-нестимульоване, стимульоване й актуальне. На думку вченої, перебуваючи у стихійно-нестимульованому середовищі, дитина відчуває його вплив опосередковано і набуває життєвого досвіду і знань спонтанним типом - у повсякденному житті. У стимульованому середовищі забезпечується організований процес навчання і розвитку дитини, який супроводжується педагогічно стимульованою взаємодією педагога і вихованців на різних вікових етапах. Створення актуального середовища стимулює максимально активну ініціативну взаємодію дитини з іншими учасниками педагогічного процесу [4, с. 155-170].

У науці визначено термінологічний ряд, який використовується в контексті поняття "середовище": "освітнє середовище", "розвивальне середовище", "предметно-розвивальне середовище", "соціальне середовище", "навколишнє середовище", "життєве середовище" тощо.

Вітчизняними і зарубіжними вченими (Н. Гонтаровська, К. Крутій, П. Лернер) однією з найважливіших педагогічних проблем визначається проблема дослідження освітнього середовища. Освітнє середовище - це "суттєвий елемент соціуму, цілеспрямовано організована, керована, багатофункціональна, відкрита педагогічна система, у межах якої учень загальноосвітньої школи усвідомлює себе як соціально розвинену цілісність" [6, с. 13]. "Клімат" для зростання людини. Тому його культивування має стати смисловим центром інноваційних удосконалень освіти [11, с. 86]. К. Крутій критеріями характеристики освітнього середовища визначає такі: змістові (рівень і якість культурного змісту), процесуальні (стиль спілкування, рівень активності), результативні (розвивальний ефект) [10, 302 с.].

Виявлено, що конкретизація компонентів освітнього середовища дошкільних навчальних закладів, які потребують модернізації та пошук шляхів вирішення зазначеної проблеми, залишається периферійним аспектом досліджень.

Мета статті. Окреслити структуру освітнього середовища дошкільного навчального закладу, визначити аспекти, які потребують модернізації відповідно до вимог сучасності. Схарактеризувати інновації, які доцільно впроваджувати в особистісній, організаційній та предметно-просторовій площинах освітнього середовища дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Освітнє середовище дошкільного навчального закладу визначаємо як різноаспектну, поліфункціональну систему, що знаходиться в постійному розвитку і потребує координації та модернізації. Основу освітнього середовища дошкільного навчального закладу складає комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, економічних, естетичних умов тощо. Вони сприяють збереженню здоров'я вихованців, забезпечують ефективність навчально-виховного процесу та

органічне включення дітей в систему соціальних відносин. Навчання, виховання й розвиток дітей дошкільного віку мають відбуватися в атмосфері захищеності, психологічного комфорту, розширення можливостей індивідуальних освітніх потреб кожної дитини.

Освітнє середовище дошкільного навчального закладу розглядаємо у трьох площинах: особистісній, організаційній і предметно-просторовій. Особистісна площина передбачає ефективну взаємодію суб'єктів освітнього процесу. Організаційна площина спрямована на збереження здоров'я дітей, забезпечує реалізацію педагогічних умов формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку. Предметно-просторова площина стимулює активність дітей на закріплення і застосування отриманих знань, умінь і навичок.

Дошкільна освіта, як зазначено у Базовому компоненті дошкільної освіти, "має гнучко реагувати на всі сучасні соціокультурні запити, збагачувати знання дитини необхідною якісною інформацією, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності" [2, с. 4]. Відповідно до сказаного, модернізації підлягають усі складові освітнього середовища сучасного дошкільного навчального закладу. **Вважаємо, що модернізація освітнього середовища дошкільного навчального закладу має базуватися на таких принципах:**

- принцип індивідуалізації, який дає можливість ураховувати вікові та індивідуальні особливості дитини, її інтереси і потреби;
- принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що визначає особистісно зорієнтовану модель спілкування дорослих і дітей. Діти мають право на власну позицію, а дорослим необхідно враховувати це, сприяти досягненню дитячих цілей;
- принцип універсальності, що передбачає предметне оснащення освітнього середовища, яке би створювало оптимально насичений цілісний, багатофункціональний простір, що трансформується відповідно до напряму діяльності дітей;
- принцип відкритості, що передбачає реалізацію права дитини на вибір гри, видів діяльності, засобів здійснення мети, місця і часу діяльності.

Особистісна площина охоплює простір взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що включає в себе: урахування потреб кожної сторони; створення довірливої, доброзичливої, психологічно комфортної атмосфери в дошкільному навчальному закладі; реалізацію педагогами функцій фасилітатора, консультанта, коуча, а батьками - забезпечення підтримки освітнього процесу.

Стверджується, що сучасні діти особливі. Вони мудрі, талановиті, проявляють ранню розвиненість, відкриті та впевнені у собі. Їм потрібна педагогіка любові, добра, розуміння, яка буде виховувати в них духовність, розширювати їхнє пізнавальне прагнення, спрямовувати на пошук свого призначення, тобто, педагогіка партнерства, яка заявлена у **Концепції Нової української школи**. В основі педагогіки партнерства - спілкування, взаємодія та співпраця між педагогом, дитиною і батьками. Педагог має бути другом, а родина - залучена до побудови освітньої траєкторії дитини.

Основні принципи педагогіки партнерства: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог - взаємодія - взаємоповага; розподілене лідерство; принципи соціального партнерства [7].

Перехід від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної взаємодії на всіх рівнях: "керівник - педагог", "педагог - педагог", "педагог - діти", "педагог - батьки", "батьки - діти" - обов'язкова умова розвитку освітнього середовища дошкільного навчального закладу. Цей тип взаємин є для сучасного освітнього процесу оптимальним, адже, з одного боку, він зберігає функцію управління за педагогом - у ДНЗ, з батьками - вдома, а з іншого - дає дитині можливість діяти самостійно. Педагогам і батькам необхідно навчитися слухати і чути дитину, поважати, розуміти її та себе, оцінювати педагогічні і життєві ситуації під різними кутами зору. Співпраця вихователя і дітей, партнерство на заняттях і у вільний час, спільний процес пізнання і відкриттів, постійне створення ситуації успіху - основні чинники самореалізації дошкільника в освітньому середовищі. Сучасних дітей треба не лише наділити знаннями, але й навчити жити в суспільстві, управляти собою, своїм життям у колективі, робити вибір і брати відповідальність за нього і свою діяльність.

Доброзичлива атмосфера спілкування між дорослими і дітьми сприяє розумінню мотивів поведінки інших людей, їхнього внутрішнього емоційного стану; виховуються емпатійні почуття дитини. Вихователям і батькам необхідно акцентувати свою діяльність на найважливіших для особистісного зростання дошкільника параметрах - світогляді дитини, її самосвідомості, переживаннях, інтересах та потребах.

Організаційна площина освітнього середовища - це простір, у якому відбувається педагогічно організований розвиток особистості, для чого створена система відповідних умов. Організаційна площина включає санітарно-гігієнічні, естетичні і методичні умови, що забезпечують життєві потреби дітей, охорону здоров'я, сприяють набуттю дітьми різних видів компетенцій, заявлених у Базовому компоненті дошкільної освіти.

Сучасній дитині необхідно вміти послідовно і доказово мислити, міркувати, проявляти розумову активність. В організаційній площині освітнього середовища сучасного дошкільного навчального закладу набуває актуальності створення цілісної системи інформаційно-ресурсного наповнення для вирішення дітьми різнопланових освітніх завдань, проблемно-навчальних ситуацій в рамках інтеграції освітніх ліній; впровадження інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. У зазначеному контексті заслуговують на увагу такі технології та методики:

- ЛЕГО-технології з використанням конструкторів LEGO Education. Вони забезпечують інтелектуальний, фізичний, емоційно-ціннісний та креативний розвиток дошкільників. Діти набувають здатності незалежно мислити, працювати самостійно. Вихованці вчаться планувати свою діяльність для досягнення поставленої мети, діяти двома руками під контролем зору, виконувати завдання до кінця, долаючи труднощі різного характеру, оволодіваючи прийомами виконання практичної діяльності. Навички, отримані під час занять з конструкторами LEGO Education, сприяють моральному вихованню дітей. Вихованці вчаться поважати дорослих та товаришів, ділитися матеріалами, допомагати один одному, вирішувати проблемну ситуацію спільними зусиллями.

- Нова освітня технологія "едьютейнмент", запропонована К. Крутій. Едьютейнмент поєднує в собі розважальні прийоми, методи інтерактивного й активного навчання, мотивацію до пізнання та взаємодії. Технологія ґрунтується на отриманні дитиною та педагогом задоволення від процесу навчання (первинного інтересу до предмета, явища, інформації), що сприятиме мотивації дошкільників до навчання [8, с. 2-6].

- Методика формування здоров'язбережувальної компетентності (авт. Т. Андрющенко). Її впровадження в освітній процес дошкільних навчальних закладів забезпечить

підвищення в дітей інтересу до здобуття знань про здоров'я, розвиток мотивації на здоровий спосіб життя, формування знань, умінь і навичок збереження здоров'я, практичне застосування життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному і духовному здоров'ю [1].

- "Лепбук" - один з перспективних методів, що сприяє розвитку уваги, пам'яті, творчої уяви, виробленню вміння порівнювати, виділяти характерні властивості предметів, узагальнювати їх за певною ознакою, отримувати задоволення від знайденого рішення. Лепбук (lapbook ? книга на колінах) ? інтерактивна тематична папка - саморобна паперова книга з кишеньками, дверцятами, віконцями, рухливими деталями, які дитина може діставати, перекладати, складати на свій розсуд. Це дидактичний посібник, який допомагає дітям в ігровій формі засвоїти матеріал. Структура і зміст лепбука доступні дітям дошкільного віку, він стимулює ігрову, пізнавальну, дослідницьку та творчу активність всіх вихованців. Дитина може бути активним учасником створення лепбука на будь-якому етапі.

Впровадження зазначених технологій і методик сприятиме максимальному розкриттю особистісного потенціалу дошкільника в процесі навчання, виховання і розвитку, набуттю дитиною необхідних освітніх компетенцій, формуванню у вихованців психологічної готовності до навчання у школі.

Предметно-просторова площина освітнього середовища дошкільного навчального закладу - це простір використання суб'єктами навчально-виховного процесу ресурсів освітнього середовища, що включає в себе матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, професіоналізм педагогів, сформованість партнерських стосунків дорослих і дітей. Основними характеристиками предметно-просторової площини освітнього середовища сучасного ДНЗ мають бути: відкритість, варіативність, креативність, технологічність, культурна спрямованість.

Вихователю необхідно створити умови, що забезпечують повноцінний розвиток усіх видів діяльності дошкільника з урахуванням як віку дитини, так і її можливостей, для творчої комфортної взаємодії дітей між собою, з педагогами і батьками. Сучасним дітям має бути надана можливість самостійно моделювати предметно-просторову площину освітнього середовища групи, вільно вибирати вид діяльності, визначати ступень власної участі в ній, способи її здійснення. Педагогу важливо стимулювати пізнавальну активність, підтримуючи інтерес дітей; забезпечувати матеріалами для експериментування, іграми, іграшками, пропонуючи нові сфери діяльності; використовувати різні методи і засоби активізації діяльності, забезпечуючи творчий розвиток особистості.

Реалізації зазначеного вище сприятиме створення в групах динамічних модулів для самостійних занять дітей, а також впровадження в практику роботи дошкільних навчальних закладів міжнародної технології "Стіни, які говорять" (оригінальна назва "Talking Walls"). Її сутність у тому, що дитина, отримуючи необхідну інформацію, має право вибору планувати свою діяльність, конструктивно використовувати інформаційний ресурс. Технологія "Стіни, які говорять" є системою візуалізації знань і процесом занурення дошкільників і дорослих в освітнє середовище дошкільного навчального закладу.

"Стіни, яка говорить" може мати кілька інформаційних напрямів ? на день, на тиждень, змінні експозиції тощо. Одну частину стіни можна присвятити подіям, віддаленим у часі та оформлювати заздалегідь, Ще одна частина стіни може бути названа "Перспективи зростання" для дитини, батьків, вихователів. Під перспективою зростання розуміється той обсяг інформації, яким може поділитися будь-який учасник освітнього процесу. Наступна частина "Стіни, яка говорить" заповнюється в той день, коли відбувається та чи інша освітня подія, наприклад: після проведеного заняття там з'являються завдання на закріплення: розмальовки, цікаві пазли, книги, енциклопедії, мнемотаблиці, картки-схеми тощо. Частину сенсорної стіни в груповій кімнаті можна зробити збірною. Інформаційне поле може бути як класичним, так і образно-асоціативним [9].

Організована таким чином діяльність дошкільників, сприятиме формуванню в дошкільників розуміння образу результату, усвідомлення мети та вміння формулювати цілі, свідомо вибирати способи їх досягнення. Лише у різних видах активності дитина має можливість переходити з репродуктивного рівня на творчий.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Реалізація в освітньому середовищі сучасного дошкільного навчального закладу педагогіки партнерства, впровадження інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення вихованцям можливості вільно вибирати вид діяльності, визначати ступень участі в ній, способи її здійснення сприяє максимальному розкриттю особистісного потенціалу дітей дошкільного віку. Зазначене проектує можливість виховання майбутнього випускника Нової української школи з очікуваними державою рисами: цілісна особистість, патріот, інноватор.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження полягають у розробці критеріїв оцінки освітнього середовища сучасного дошкільного навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т. К. Формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності (старший дошкільний вік) : методичний посібник // Т. К. Андрющенко. - Тернопіль : Мандрівець, 2016. - 120 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2012. - Спецвипуск. - С. 1-29.
3. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш - Київ : Видавничий Дім "Слово", 2010. - 408 с.
4. Богуш А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників / А. М. Богуш // Педагогічна наука в Україні : до 15-річчя АПН України / АПН України. - Київ, 2007. - Т. 2 : Дидактика, методика, інформаційні технології. - К., 2007.- С. 155-170.
5. Выготский Л. С. Собрание починений. - В 6-ти томах. Детская психология / Л. С. Выготский. - Москва : Просвещение - 1984. - Т. 4. - С. 234-236.
6. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра : дис. … док. пед. наук : 13.00.07 / Гонтаровська Наталія Борисівна. - Київ, 2012. - 475 с.
7. Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepcziya.html - Назва з екрана.
8. Крутій К. Едьютейнмент : навчання як розвага / К. Крутій // Дошкільне виховання. - 2017. - № 1. - С. 2-6.
9. Крутій К. Технологія "Стіни, які говорять", або своєчасне перетворення освітнього простору дошкільного навчального закладу / К. Крутій [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ukrdeti.com/
10. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: [монографія] : у 2-х ч. / К. Крутій. - Київ : Освіта, 2009. - Ч. 1.- 302 с.
11. Лернер П. С. Проектирование образовательной среды по формированию профориентационно значимых компетентностей учащихся / П. С. Лернер // Школьные технологии. - 2007. - № 5. - С. 86-92.
12. Мануйлов Ю. С. Концептуальные основы средового подхода в воспитании. / Ю. С. Мануйлов // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. Серия: "Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокенетика". - 2008. - Т. 14. - № 1. - С. 5-7.

А. Є. Сіренко,
кандидат педагогічних наук, завідувач відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників" Черкаської обласної ради

ФОРМУЄМО ВПЕВНЕНУ ОСОБИСТІСТЬ ДОШКІЛЬНИКА

У сучасних умовах розвитку дошкільної освіти професія педагога потребує вдосконалення та осучаснення знань, умінь та навичок. Підвищення професійного рівня педагогічних кадрів, відповідно до запитів сучасного життя, - необхідна умова модернізації системи освіти. Виходячи з останнього, діяльність вихователя повинна бути спрямована на розвиток культури виховання особистості дитини, розвитку її можливостей та здібностей. Діяльність вихователя передбачає "суб'єкт - суб'єктні стосунки", які виступають основою його професіоналізму.

У статті розкрито особливості впровадження у освітній процес дошкільного навчального закладу програми "Формуємо впевнену особистість дошкільника" зокрема організаційно педагогічні умови її реалізації. **Розроблена нами програма розрахована на рік по 4 години на тиждень, із них: 1 год. - навчальна діяльність, 2 год. - ігрова та образотворча діяльність, 1 год. - гурткова робота**. Методологічну основу програми складають дослідження І. Дичківської [4], О. Долинної [5], О. Кононко [1], К. Крутій [6], О. Низковської [5] та ін. Концептуальною основою програми "Формуємо впевнену особистість дошкільника" є особистісний, діяльнісний і компетентнісний підходи. Програма відповідає Базовому компоненту дошкільної освіти та освітнім лініям, таким як: "Особистість дитини", "Дитина в соціумі", "Дитина у світі культури", "Гра дитини", "Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі", "Мовлення дитини". Пункти даної програми узгоджено із Інструктивно-методичним листом "Про розроблення програм для дошкільної освіти" від 28.02.2013 № 1/9 - 152 та відповідають пріоритетним напрямкам розвитку освіти в Україні [1-3].

Упроваджена нами програма "Формуємо впевнену особистість дошкільника" була реалізована за такими етапами (рис. 1. Схема проведення програми "Формуємо впевнену особистість дошкільника")

Програма
„Формуємо впевнену особистість дошкільника"

Мета програми: створення емоційно-сприятливої атмосфери для розкриття особистості дитини у ДНЗ; формування мотивації дитини до набуття впевненості у собі; розвиток особистості дитини; засвоєння дітьми нових умінь та навичок упевненості у собі.
Принципи програми: гуманності, позитивності, цілісності, демократизації, інтеграції

1 ЕТАП

Проведення занять з педагогічним колективом: підвищення рівня обізнаності із проблеми розвитку дошкільника та формування впевненості у собі, роз'яснення особливостей реалізації програми та ін.
Мета заняття: підвищення рівня обізнаності вихователів, особистісний розвиток, роз'яснювальна робота.

2 ЕТАП

Проведення занять із батьківським колективом: інформування батьків щодо вікових особливостей розвитку дітей, методів формування впевненості дитини у собі, впровадження в виховний процес гуманістичних принципів.
Мета заняття: підвищення рівня обізнаності із проблеми розвитку дитини та формування впевненості у собі, надання рекомендацій.

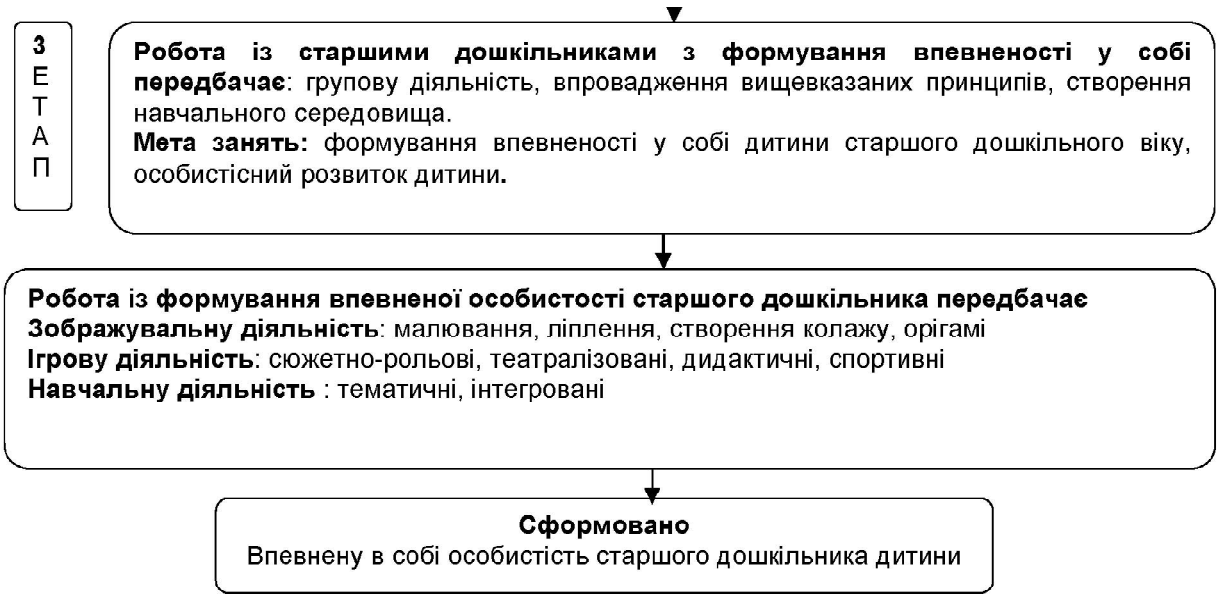

Рис. 1. Схема проведення програми "Формуємо впевнену особистість"

Реалізація програми передбачала співпрацю педагога з батьками та проведення підготовчої роботи, а також застосування новітніх педагогічних методів діяльності, як то: мультимедіа для демонстрації відео матеріалів, застосування методів зображувального мистецтва, ігрової діяльності, гурткової роботи. Реалізація програми включала проведення демонстрацій творчих робіт дітей та театралізовані заходи.

Організаційна робота з вихователями ДНЗ.

Задля підвищення професійної компетентності вихователів із проблеми виховання дошкільників та формування якостей впевненості дітей у собі в процесі групової діяльності було організовано заняття "Педагогічна майстерність вихователя", під час якого педагогічний колектив отримав інформацію щодо особливостей розвитку дітей старшого дошкільного віку та ролі у ньому формування впевненості у собі та особливості впливу групової діяльності на формування впевненості у собі дошкільника; розкрито особливості застосування новітніх методів та форм роботи з дошкільниками; надано рекомендації вихователям щодо впровадження програми.

Створення позитивного навчального середовища у ДНЗ.

Формуючи у дітей старшого дошкільного віку впевненість у собі під час проведення групової діяльності, створено атмосферу спонтанності та невимушеності поведінки дошкільників, чому сприяло введення принципів гуманності, позитивності, демократизації. Створений вихователями позитивний клімат у групах дозволив дошкільникам відчути емоційну безпеку та виявляти власні здібності. Введення вищезгаданих принципів стимулювало дошкільників до саморозкриття, нівелювало острах осуду, нерозуміння та неприйняття. Професіоналізм вихователів, їх безоцінне ставлення, прийняття особливостей кожного, підтримка у роботі з групою, рівність кожної дитини незалежно від її успіхів сприяли отриманню високих результатів із розвитку впевненості дошкільників у собі.

Робота із батьками та створення позитивного емоційного клімату у сім'ї.

Проведений серед батьків опитувальник "Моя дитина впевнена у собі" на початку програми вказав на низьку зацікавленість батьків у формуванні в дошкільників зазначених якостей (13,3%), однак він суттєво зріс наприкінці програми (78,2%). Ріст зацікавленості ми пояснюємо фактом результативності програми, адже батьки наочно спостерігали за формуванням впевненої у собі дитини. "Школа батьківства", яка проводилася нами кожного місяця, сприяла підвищенню розуміння ролі батьків (їхньої поведінки та принципів виховання) у розвитку впевненої у собі дитини.

Вибір форм та методів навчання співвіднесено із віком дитини, її емоційним та психологічним станом. Враховано індивідуальні особливості дитини (інтелектуальні можливості, розвиток мовлення, уяви, уваги тощо), сімейне положення дитини (благополучна, неблагополучна родина тощо).

У підборі форм та методів роботи мало значення формування у дітей даного віку

рефлексії, що дозволяє їй усвідомлювати власне "Я" та розвивати позицію щодо сприйняття зовнішнього світу: "Я - впевнений у собі" чи "Я - невдаха"; "Мене люблять та шанують оточуючі" чи "Мене - не поважають, не шанують"; "Я зможу досягти високого результату" або "Невпевнений чи зможу" та ін. Важливо, що саме в цей період дитина прагне до самоствердження, тому методи та техніки, використані у програмі, були цікаві дітям та дозволили відчути їм внутрішню силу, перемогу, впевненість у собі. Прагнення дитини у цей віковий період вийти за межі власної дитячості та відчути дорослість сприяло мотивуванню дитини до отримання нової соціальної позиції: впевненого, успішного, улюбленого. Враховуючи вищевказані особливості, заняття проходили **за такими вимогами:** тривалість 15-25 хвилин, час міг варіюватися в залежності від вправ та емоційного стану дітей; проведено 48 годин на рік. Заняття мало таку загальну структуру: вранішні збори дітей та сніданок, прогулянка з використанням сюжетно-рольових або спортивних ігор, відео-хвилинка, харчування, обідній сон, заняття "Формуємо впевнену особистість дошкільника" (тематичні заняття або інтегровані), ігрові заняття (групові ігри, рольові та сюжетні), тематичне малювання (використання зображувальних технік у контексті формування впевненості дошкільника у собі).

Створення ігрового середовища безпечного для дитини.

Під безпечним ігровим середовищем для дитини ми розуміли введення принципів, серед яких: безоцінність особистості дитини (піддаються критиці її дії, а не вона сама), прийняття її особистісних особливостей (повільність, замкненість, надмірна активність тощо); підтримка (надання допомоги у певних діях без її нав'язування, емоційна підтримка тощо); отримання зворотного зв'язку (запити або дії дитини під час групової роботи неповинні бути знівельовані, емоційна реакція вихователя повинна обов'язково супроводжувати будь-який процес); сприяння експериментуванню дитини з новими формами поведінки (вихователь повинен підтримувати творчість та активність дитини); сприяння взаємодії дітей через спільну діяльність; відвертість та відкритість (вихователь, виявляючи відкритість та відвертість відносно дій дитини, мотивує дитину до саморозкриття, відчуття безпеки тощо); принцип "Я" (вихователь спонукає кожну дитину до вияву власних почуттів, переживань, висловлювання думок тощо); конфіденційність (вихователь не відкриває оточуючим окремі переживання дитини, які б могли її емоційно травмувати). Отже, впроваджені принципи забезпечили формування у дітей відчуття емоційної безпеки, сприяли дослідженню власних можливостей, зміні поведінки, відкриттю самого себе оточуючим, що дозволило підвищити впевненість у собі.

Формування у дошкільника упевненості в собі у груповій діяльності відбувалося шляхом використання ігрових методів.

Сюжетно-рольові ігри дозволяють: відтворювати культурні традиції та правила взаємодії у суспільстві, його цінності та норми; розвивати комунікативні навички, що сприяють розвитку мовлення дітей, набуття ними навичок продуктивного спілкування; розвивати інтелект дошкільника (адже робота у групі та слідування правилам гри сприяє мислительним процесам) та сприяти фізичному розвитку (руховій активності, виробленню впевненої постави, ходи, вміння конструктивно виявляти емоції тощо).

Театралізовані ігри будуються на основі вже існуючого твору та мають готовий сюжет, ролі, вчинки героїв. Від дошкільників вимагалося розуміння змісту сюжету, можливості грати ролі героїв та моделювати їхню поведінку, користуватися жестами, мімікою, почуттями тощо. Такі ігри сприяли розвитку рішучості, сміливості, ініціативності, наполегливості, об'єктивності, позитивного ставлення до життя, здатності до спонтанності, вміння правильно оцінити свої сили, емоційно та інтонаційно виразно характеризувати персонажів, відображати їхні рольові дії та взаємини, виявляти власне ставлення до них та їхніх вчинків, підтримувати своєрідність відтворення кожною дитиною різноманітних імітаційних рухів та емоційних станів персонажів тощо.

У нашому дослідженні використано такі **дидактичні ігри: ігри** з предметами; настільні друковані ігри (лото, доміно), ігри у слова. Використання перелічених ігор дозволяє формувати у дітей такі риси, як впевненість у позитивному результаті дій, здатність виправляти помилки виконаної роботи, підтримувати бесіду певної тематики, включатися у колективне обговорення, діяльність, ефективно долати конкуренцію, швидко реагувати на запитання та мислити, висловлювати власну думку, розмірковувати над поставленими запитаннями.

Дидактичні ігри сприяють прояву пізнавальної активності, розвитку логічного

мислення, активного мовлення, пам'яті, уваги, вони спонукають до узагальнення і закріплення матеріалу в ході гри, розвивають вміння організовувати ігри (обирати гру, встановлювати правила, визначати героїв), здатність висловлювати та приймати вимоги, похвалу, критику, встановлювати контакти з оточуючими, чітко висловлювати власні думки та бажання, характеризувати себе, що в цілому і дає високий рівень самоповаги. Нами використовуються такі ігри: "Впевненість та невпевненість", "Обери пару впевненості", "Виправ помилку", "Я - хороший, Я - поганий".

У контексті розвитку впевненості у собі **спортивні ігри сприяють:** формуванню впевненої постави, ходи, сміливих рухів, відкритих жестів, позитивної міміки з широким репертуаром, впевненого погляду в перед, чіткої манери говорити, дотримуватись відповідних правил, запам'ятовувати і точно відтворювати хід рухливої гри; розвивають здатність до відтворення знайомих рухів у різних ігрових ситуаціях; заохочують до імпровізації, спонукають до самостійності; виховують почуття колективізму, товариськості, лідерства, ініціативності. З цією метою ми використовували ігри: "Веселі змагання", "Збирання піраміди", "Мисливець та звіри", "Я йду назустріч вітру", "Під дощем" та ін.

Підібрані нами методи виконували також і ряд інших функцій, зокрема: розважальну (немає потреби у постійному переключені уваги дитини), релаксаційну (знижують напругу, тривожність тощо), комунікативну (дозволяють вільно спілкуватися дітям між собою, об'єднують та сприяють співробітництву), виховну (формують відчуття відповідальності за власні вчинки, самостійність, прогностичність); формуючу (діти набувають нових знань, апробовують уміння та навички).

Використання тематичних та інтегрованих занять у розвитку впевненості старших дошкільників у собі в процесі групової діяльності передбачало впровадження курсу різноспрямованих занять, які поєднані однією тематикою "Розвиток впевненості старшого дошкільника". Такі заняття передбачали надання дитині інформації з проблеми впевненості у собі у вигляді: розповідей, оповідань, казок, вистав, перегляду тематичних фільмів тощо. Такі заняття стимулювали прагнення дитини до пізнання, інтелектуальної активності, комунікативності тощо.

Тематичні заняття зосереджують увагу дітей на найбільш важливих для їхнього особистісного розвитку темах: як бути впевненим, як вести себе з однолітками та мати переваги, як будувати стосунки з вихователями та подобатися дорослим тощо. Використання незвичайних сюжетів зробило заняття цікавими, що підтримало інтерес дітей до проблеми, формуючи тим самим їхню впевненість у собі. Використовувалися такі тематичні заняття: "Я впевнений у собі", "Яка це впевнена людина", "Казка про впевненість хлопчика", "Оповідання про впевненість та невпевненість". Нами використана така структура тематичного заняття: розповідь казки, оповідання чи відео сюжет; аналіз діяльності героїв з активним залученням всіх дітей; обговорення аналогічних ситуацій; узагальнення найбільш суттєвих ознак впевненості та невпевненості у собі та співставлення їх із раніше засвоєними знаннями; мотивація і формулювання впевненості у собі.

Використання інтегрованих занять дозволило збагатити практичний і теоретичний досвід дітей шляхом виконання завдань, розвивати ініціативність, можливість самовизначитися, здійснювати самостійний вибір, приймати рішення, що сприяло формуванню упевненості у собі. Такий вид занять виховує потребу в нових враженнях, самостійності, відстоюванні власної думки, умінні працювати в команді тощо. Дітям було запропоновано заняття "Я на безлюдному острові", "Вулкан", "Я серед дикунів" та ін. Були передбачені інтегровані заняття за такої структури: розповідь оповідання чи казки, розгляд ілюстрацій, моделювання ситуації, програвання ситуації, бесіда та аналіз почутого. Завдяки тематичним заняттям діти набули практичних вмінь та навичок, необхідних у спілкуванні; виробили конструктивні форми поведінки та моделі впевненої особистості; було сформовано позитивне сприйняття себе та оточуючих людей, вміння йти на компроміс, розуміння засобів досягнення мети, передбачення успіху; відбувалося формування творчості, креативності та навичок самоконтролю і рефлексії; здійснено розвиток уміння висловлювати власні почуття прийнятними способами тощо.

Для поглиблення відчуття дошкільниками упевненості в собі також була використана гурткова робота. Пріоритетним напрямком роботи у гуртку була творчість - образотворча діяльність та хореографія. Метою роботи створеного нами гуртка було: розвиток у дитини самостійності, творчості, активності,

креативності, цікавості до нового, розвиток впевненості у рухах тощо. У контексті тематики гурткової роботи було підібрано навчальний матеріал для вихователів з питання дитячої творчості та новітніх творчих методів. Вихователям надано методичні рекомендації щодо проведення гурткової роботи. Організація гурткової роботи була побудована таким чином, що вона не дублювала роботу з розвитку впевненості у собі у групах, а це сприяло підвищеній зацікавленості дітей. У розробленій нами програмі гуртка акцент ставився на хореографічній роботі, тематика якої була така: "Я - зірка", "Я - переможець", "Я дарую тобі якість (силу, ініціативність тощо)" та ін. Теми хореографії є незвичними, що спонукало дітей до вияву власної творчості. У процесі хореографії активно використовували психогімнастичні вправи, які сприяли формуванню: соціального інтелекту, полегшили соціальну взаємодію дитини, спілкування за допомогою жестів, саморефлексія, формування позитивних взаємин у групі, розвиток творчих здібностей.

Важливою частиною нашої програми є зворотній зв'язок, який здійснюється наприкінці занять та передбачає висловлювання міркувань, думок, почуттів, осмислення того, що відбувалося. Зворотній зв'язок може проходити з використанням ляльок, власних творів мистецтва тощо. Дітям пропонується оцінити творчість товаришів та зробити колективний малюнок або колаж, який би виражав їх почуття.

Аналізуючи результати впровадженої нами програми з розвитку впевненості старшого дошкільника у собі в процесі групової взаємодії, доцільно зосередити увагу на тих педагогічних умовах, що виявилися найбільш ефективними. Продуктивними виявилися: організація виховного процесу, побудованого на груповій взаємодії; активізація вихователями позитивного емоційного клімату у дитячому колективі, з урахуванням гуманістичних, демократичних принципів виховання; єдність виховних впливів батьків та дошкільного закладу; методична робота з педагогічним колективом, що передбачала розвиток мотивації та збагачення знань, умінь та навичок у розвитку упевненості дитини у собі в процесі групової діяльності.

Отримані результати формувального експерименту щодо рівня сформованості впевненості старших дошкільників у собі демонструють суттєві позитивні зрушення. Останнє дозволяє стверджувати, що теоретико-методологічна концепція довела свою ефективність та може бути покладена в основу формування упевненості у собі старших дошкільників.

Організація формувального експерименту відбувалася згідно з вимогами, які передбачали реалізацію моделі формування у дітей старшого дошкільного віку впевненості у собі в процесі групової діяльності, що має певну послідовність. Така послідовність знайшла вираження у поетапності впровадження компетентнісного підходу та його складових, вибору методів та технологій формування впевненості дошкільників у собі. Було впроваджено принципи гуманності, позитивності, цілісності, демократизації, інтеграції, що сприяли системній побудові процесу формування упевненості дошкільників у собі, підібрано та впроваджено активні методи навчання та виховання.

Важливим був і етап спостереження, під час якого можна було бачити сформовані навички впевненості дітей у собі: впевнені рухи, активність, сміливість у спілкуванні, вміння налагоджувати стосунки та діяти спонтанно у непередбачуваній ситуації тощо. Систематизовано проміжні й кінцеві результати дослідницької роботи, що вможливило їх кількісне та якісне опрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф.., д-р пед.. наук; Авт. Кол-в: Богуш А. М., Бєлєнька Г. В., Богініч О.Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якіменко Л. Ю. // Вихователь-методист дошкільного закладу. Спецвипуск - 2012. - 26 с.

2. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / автор. колектив; керівник К. Л. Крутій. - Запоріжжя: ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2011.- 188 с.

3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. - К., 2004.- 234 с.

4. Долинна О. Низковська О. Організована навчально-пізнавальна діяльність дітей в дошкільному закладі // Вихователь-методист. - 2010. - №7.- С. 14.

5. Крутій К. Л. Термінологічне поле інновацій в дошкільній освіті / К. Л. Крутій // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. - Ніжин, 2006. - № 5. - С. 6-9.

Г.І. Богославець,
старший викладач кафедри професійного розвитку педагогів комунального начального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ - ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

Сім'я є першоосновою суспільства, соціумом, де найбільшою мірою виявляються індивідуальні особливості кожного з батьків, їхніх дітей, реалізуються природні потреби, формуються мотиви поведінки як критерії розвитку особистості, відбувається самопізнання, самоактуалізація та соціалізація її членів.

Родина має унікальні можливості для передачі дітям соціальної програми суспільства - його цілей і цінностей, засобів, якими вони засвоюються і досягаються. М.І.Пирогов зазначав: "Нехай жінки зрозуміють, що вони, пораючись біля колиски дитини, запроваджуючи ігри її дитинства, навчаючи її вуста лепетати,стають головними будівничими суспільства. Наріжний камінь кладуть їхні руки".

Функції родини дуже тісно корелюють з умовами суспільства в цілому, тому їхній характер, ієрархія, пріоритетність, змістове наповнення може змінюватися від стану суспільства, розвитку його окремих сфер, потреб та вимог певного періоду. Законодавство України чітко визначає межі відповідальності батьків за виховання і навчання дітей: саме батьки чи особи, які їх замінюють, зобов'язані дбати про своїх дітей, створювати належні умови для розвитку їхніх природних нахилів, зміцнення фізичного здоров'я, здобуття середньої освіти тощо. Недарма кажуть: "Діти - дзеркало своїх батьків". А сім'я віддзеркалює всі процеси, що відбуваються в суспільстві.

Сучасне сімейне виховання характеризується суперечливими умовами формування в молоді інтересів, орієнтацій, ціннісних установок щодо майбутнього життя, ставлення дитини до суспільства, родини, батьків.

Нині більшість батьків змушені витрачати час, сили на забезпечення прожиткового мінімуму своєї родини. Соціальні трансформації останніх років призвели, зокрема, до зростання виробничої і побутової зайнятості дорослих членів сім'ї. Батьки змушені працювати по 10-12 годин на добу, намагаючись розв'язати матеріальні проблеми, що позначається на виховній функції родини, психологічному комфорті в сім'ї. Багато батьків виїжджають за кордон працювати, залишаючи надовго своїх дітей, родину, збільшилась кількість розлучень, неповних сімей, матерів-одиночок, соціальних сиріт тощо.

Багато що залежить і від рівня матеріального становища сімей. Певне занепокоєння викликають діти з досить заможних сімей, проте з невисоким рівнем як загальної, так і педагогічної культури. Свої ціннісні орієнтири, у яких основним мірилом є гроші, батьки прищеплюють і своїм дітям. Такі батьки важко ідуть на контакт зі школою, педагогами, і в усіх проблемах своєї дитини звинувачують школу, учителів. Часто змінюючи навчальні заклади, вони не вирішують проблем виховання.

Загалом, змінюється зміст виховання, стиль стосунків між батьками і дітьми, погляди на формування особистісних якостей дітей.

Підпорядковуючи всі свої зусилля виживанню,сучасна сім'я дещо втратила соціальний орієнтир щодо виховного ідеалу. Тому функцію виховання більшість батьків, начебто, передали школі. Спільність процесу виховання родини і школи найчастіше полягає в пасивному перебуванні на батьківських зборах, поверховому контролі за успішністю своїх дітей, сплачуванні необхідних коштів навчальному закладові.

За даними проведеного Державним інститутом проблем сім'ї та молоді дослідження "Ваша думка" серед перешкод, які стають на заваді повноцінному вихованню дітей у сім'ї, передусім названі матеріальні проблеми сім'ї (82%), часто називалися також брак часу (48%), дещо рідше - непідготовленість батьків з педагогічних питань (29%) та нерозуміння важливості виховання дітей родиною (22%).

Економічна нестабільність відкинула більшість сімей за межу малозабезпеченості, і це породило низку негативних тенденцій, адже лише частина сімей з низьким достатком ставлять навчання та культурний розвиток дітей на перший план.

Змінюються також характерні особливості і сільської родини. Це, насамперед, соціальне виховання через "контроль" жителів села за поведінкою кожної людини, міцні суспільні та родинні зв'язки. **Сільські школи** - активні учасники всіх заходів у селі, а жителі села - учасники чи просто спостерігачі або й "критики" (хоч не завжди справедливі,буває,що й недоброзичливі) усіх шкільних подій. Звідси й пошана або зневага до учня, сім'ї, окремих батьків.

Дійовим методом виховання у таких родинах є спільна **трудова діяльність батьків і дітей.** Це:

- допомога в хатньому господарстві - 62%;
- допомога на городі - 75%;
- догляд за свійськими тваринами - 64% тощо.

Батьки також відзначили такі види діяльності, як допомога у продажу на базарі продуктів власного господарства - 50%, участь у веденні малого бізнесу - 33%.

Звичайно, коли діти і батьки виконують спільні справи, відбувається природний процес

спілкування, передачі знань, навичок, зразків поведінки. Це стосується не лише спільної трудової діяльності, а й спільного проведення дозвілля та спільного відпочинку. Опитані батьки у своїх відповідях визначили, що найпоширеніші форми спілкування з неповнолітніми дітьми - це розмови на різні теми (72%), про господарські справи (64%).

Інститут проблем виховання НАПН України провів опитування батьків щодо вибору форм і методів виховного впливу на дітей. Результати свідчать, що в сучасній родині здебільшого ще переважають так звані методи авторитарного спрямування, які передбачають безумовне підкорення дитини волі батьків. Багато батьків найчастіше вдаються до таких методів, як повчання (67,2%), моралізування (64,8%), вимоги та накази (56,6%), і недооцінюють роль особистого прикладу (19,9), спільної діяльності (38,2%), використання виховних ситуацій (18,4%).

Життя доводить - батьки можуть виявити специфічні таланти своєї дитини, якщо будуть успішно співпрацювати зі школою, безпосередньо контактувати з педагогами, класним керівником чи куратором групи. Це - теоретично. На практиці ж спілкування батьків зі школою найчастіше починається і закінчується на батьківських зборах, зібраннях, загальних та індивідуальних зустрічах. Звичайно, батьки з високим соціально-професійним статусом більше співпрацюють зі школою, учителями, цікавляться шкільними справами дітей, вимагають від них певних успіхів, заохочують учитися й допомагають у виконанні домашніх завдань. Найменше переймаються всім цим непрацюючі батьки (чоловіки), навіть перебуваючи вдома. Матері, котрі мають високий фаховий статус, опікуються шкільними проблемами дітей, підтримують контакт з учителями. Аналогічно поводиться й батько,маючи високий соціально-професійний статус.

Отже, багато залежить від сімейних стосунків, педагогічної культури батьків, характеру батьківського контролю та рівня поінформованості про життя дитини поза межами родини, від взаємодії батьків зі школою.

Педагогічна культура батьків зумовлює форми та методи виховання, коло проблем,які вони порушують у спілкуванні з дітьми, готовність обговорювати питання, якими переймаються діти різного віку. Лише 16% батьків вважають, що їм дуже легко спілкуватися на теми, які хвилюють їхню дитину, 55% відповіли, що це для них не досить легко. Третина відчули труднощі, обговорюючи актуальні для підлітків проблемами, 60% матерів визначили, що дитина довіряє їм усі свої проблеми і секрети, а серед татусів так вважають лише 46%.

На нашу думку, педагогічну культуру батьків потрібно формувати і розвивати, і дуже важливу роль при цьому відіграє школа. Адже немає важливішого для виховання людини, ніж учити батьків виховувати своїх дітей. Без педагогічної культури батьків неможливе належне навчання і виховання. "Батьківська педагогіка, тобто елементарне коло знань матері й батька про те, як істота, що народилася від людини, стає людиною,- це фундамент, основа всієї педагогічної теорії і практики",- слушно наголошував В.О.Сухомлинський.

У Павлиській ЗОШ І-ІІІ ступенів, до прикладу, працювала педагогічна школа для батьків дошкільнят, учнів початкових класів, середніх, старших. За три роки до того, як віддати своїх дітей до школи, мати й батько вчилися у педагогічній школі. Двічі на місяць вони слухали лекції. Органічна частина школи - індивідуальні бесіди з матір'ю і батьком - бесіди без дітей. А ще (для батьків дошкільників) така тема - "Уміння жити серед людей".

Практика свідчить, що педагогічна освіта батьків потребує пильної уваги.

Ми вважаємо, що однією з умов ефективності процесу формування психолого-педагогічної культури батьків є інтенсивне освоєння педагогами різних форм взаємодії з сім'єю.

Існує багато форм допомоги батькам у вихованні дитини, серед яких:

Класні батьківські збори. Традиційна форма роботи, найчастіше застосовується, а тому важливо скористатися рекомендаціями щодо підготовки і **проведення батьківських зборів:**

1. Батьківські збори мають освічувати, а не констатувати помилки і невдачі дітей.
2. Тема зборів має враховувати вікові особливості дітей.
3. Збори мають носити як теоретичний, так і практичний характер: розбір ситуацій, тренінги, дискусії тощо.

Основні етапи підготовки до батьківських зборів такі:

1. Вибір теми зборів.
2. Визначення мети батьківських зборів.
3. Вивчення педагогами і організаторами зборів науково-методичної літератури за проблемою, що розглядається.
4. Проведення мікродослідження серед дітей і батьків (анкетування, бесіди, тестування).
5. Визначення виду, форми, етапів батьківських зборів. Способів і прийомів спільної роботи його учасників.
6. Запрошення батьків та інших учасників зборів.
7. Розробка рішення зборів, його рекомендацій, пам'яток батькам.
8. Обладнання і оформлення місця проведення батьківських зборів.

Дуже важливим є формування тематики зборів. До прикладу один з варіантів такої проблемної теми зборів: "Чи можна спізнитися з вихованням у дитини доброти, чуйності?". Проведенню зборів допомагає заздалегідь складений опитувальник ("Пригадайте, які життєві труднощі загартовували Ваш характер, зміцнювали волю?", "Охарактеризуйте стан Вашої дитини (мовлення, вчинки, почуття, настрій, результати дій), коли вона зустрілася зі справжньою труднією", "Чи часто Ви спостерігаєте за дитиною під час подолання нею труднощів?", "Які труднощі найчастіше вдається подолати дитині, а які їй не під силу?" та ін.).

Відвідування батьків вдома. Це сприяє налагодженню контактів із сім'єю, з'ясуванню її загальної та педагогічної культури, умов життя учня, консультуванню щодо єдиних вимог до дитини, обговоренню відхилень в її поведінці, вживанню необхідних заходів щодо їх запобігання, залученню батьків до участі в роботі школи тощо. Відвідувати батьків учнів можна, маючи запрошення від них або домовившись заздалегідь. Несподіваний прихід вчителя

викликає ніяковість, збентеження батьків. Під час зустрічі педагог має підкреслити позитивне в дитині, тактовно звернути увагу на недоліки, разом поміркувати над тим, як усунути їх. Дуже важливо створити атмосферу довіри і доброзичливості.

Листування. Передбачає періодичне надсилання батькам листів про успіхи учня в навчанні, старанність, уважність та відповідальність за доручення. Можна повідомити про певні його труднощі, попросити про зустріч. Варто висловити щиру подяку за хороше виховання дитини. Лист передають батькам через їх дитину, попередньо ознайомивши її із змістом. Найчастіше листування використовують, коли класний керівник не може зустрітися з батьками вдома або запросити їх до школи.

Запрошення батьків до школи. Найчастіше це роблять для конфіденційної розмови про шкільні проблеми дитини (погана поведінка, неуспішність тощо). Під час бесіди важливо дотримуватися педагогічного такту, створити атмосферу довіри. Педагог висловлює свої міркування, відповідає на запитання батьків, надає корисні поради. Необхідно пам'ятати, що надмірне звертання уваги на недоліки учня викликає в батьків неприязнь, насторогу, навіть якщо учитель має рацію.

У роботі з батьками дуже важливим є участь батьків у педагогічних, методичних, виховних справах, відкритих уроках для батьків, анкетування і т.д.

Надзвичайно значимим є проведення саме батьками:

- гурткової роботи, наприклад: "Юні філателісти", "Світ навколо нас"(фотографи), "Українська писанка", "Червоними і чорними нитками";
- проведення туристсько-краєзнавчої роботи: "Люби і знай свій рідний край", "Моя маленька батьківщина", "Стежками героїв" тощо;
- спортивно масової роботи: "Тато, мама і я - спортивна сім'я", "Спорт - це ми", "Моя сім'я любить спорт" тощо.

Заслуговує на увагу відродження у багатьох родинах народних ремесел, обрядів, звичаїв, святкування у сімейному колі різних дат і подій у поєднанні з шкільними: конкурси сімейних секретів кулінарії, посиденьки "Мій родовід", створення рукописних альманахів "Батьки і діти", рукописних збірок бесід з дітьми "Поговори зі мною,мамо...", "Бабусині казки", "Мій тато може все" тощо.

Консультації батькам - передбачають надання конкретних рекомендацій, порад з актуальних для батьків питань.

Останнім часом увійшли в життя консультації та тренінги шкільного психолога, індивідуальні бесіди з батьками, консультації психолога та класних керівників з питань батьківської самоосвіти, спільні заходи педагогів, батьків і дітей (родинні свята, години спілкування), розв'язання родинних (сімейних) ситуацій, бібліографічні огляди новинок літератури із проблем сімейного виховання, проведення батьківських зборів у вигляді тренінгу. Під час тренінгових занять батьки не тільки отримують педагогічні та психологічні знання, а ще вчаться їх застосовувати на практиці.

- Ознайомлення батьків з психолого-педагогічною літературою. Передбачає відбір і надання рекомендацій щодо психолого-педагогічної, науково-популярної літератури для батьків відповідно до проблем, які є в учнів певного класу, чи в окремої дитини.
- **Педагогічний лекторій.** Передбачає надання батькам систематизованих знань з теорії виховання, привернення їх уваги до актуальних проблем виховання з допомогою лекцій, бесід.
- **Позакласний педагогічний всеобуч.** Спрямований на ознайомлення батьків з проблемами виховання дітей різних вікових груп, починаючи роботу з першого класу. Заняття проводять заступник директора з виховної роботи і психолог школи.
- **Університет педагогічних знань.** Передбачає більш серйозну підготовку з теорії виховання. Заняття відбуваються у формі лекцій та семінарів. Батьки беруть участь в обговоренні проблем.
- **Тематичні вечори запитань і відповідей.** Сприяють глибокому пізнанню методики сімейного виховання. На них запрошують працівників правоохоронних органів, лікарів, психологів, соціальних працівників, фахівців, які опікуються проблемами виховання молоді.
- **День відчинених дверей.** Головна мета - показати роботу школи, привернути увагу батьків до проблем виховання. Вимагає серйозної підготовки: оформлення школи, організації програми свята (концерту, зустрічей у класах, відвідання виставок, спортивних змагань тощо).

Підсумкова річна науково-практична конференція батьків з проблем виховання. Учасники визначають найактуальнішу проблему сімейного виховання ("Трудове виховання", "Найкоротший шлях до добра - через прекрасне" тощо), протягом року вивчають її. У виступах батьки підбивають підсумки теоретичних і практичних досліджень, діляться особистим досвідом.

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що успіх взаємодії сім'ї та школи, позитивний вплив на виховання дітей значною мірою залежить від стосунків, які складаються між учителями і батьками. З огляду на соціалізацію дитини, і сім'я, і школа виконують функції підтримки, створення належних умов зростання дитини, корекції поведінки та формування особистості. **Місія нової української школи** - допомогти розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макаренко А.С. Про виховання в сім'ї / А.С. Макаренко. - Москва, 1955 - 317с.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування української школи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepcziya.pdf.
3. Поза межами можливого: школа якою вона є /За ред. М. Мосієнко. Київ:Шкільний світ,2004. - 264 с.
4. Стосунки батьків та дітей у сучасній родині та формування педагогічної культури батьків // Позакласний час. - 2011. - №2. - С. 38-40.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. - Київ: Радянська школа,1978. - 262с.

Л.А.Ткач,
викладач Державного навчального закладу "Черкаське вище професійне училище будівельних технологій"

"ВЛАДА ЗОЛОТА" ТА РИСИ НЕОДНОЗНАЧНОГО ОБРАЗУ "ФІЛОСОФА Й СКНАРИ" ГОБСЕКА"

РОЗРОБКА УРОКУ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ. 10 КЛАС

Мета уроку: допомогти учням усвідомити значення й художні особливості образу Гобсека; розвивати навички аналізування художніх образів, уміння зіставляти літературу й життя, висловлювати та обґрунтовувати свої думки; сприяти формуванню справжніх цінностей; виховувати позитивне ставлення до загальнолюдських моральних цінностей.

Тип уроку: комбінований.

Метод уроку: усне опитування; робота з художнім текстом; самостійна робота за таблицею: "Гроші і мораль в повісті "Гобсек"; бесіда; вирішення проблемного питання: "Чи може прагнення збагачення головним в житті суспільства?"; компаративний аналіз за таблицею: "Зображення "влади золота" у творах світової літератури"

КМЗ: портрет О. де Бальзака; ілюстрації до творів "Гобсек" О. де Бальзака, "Мертві душі" М.В.Гоголя, "Хазяїн" І.Карпенка - Карого; хрестоматія із зарубіжної літератури; книжкова виставка; тези з основної проблеми твору; таблиця: "Гроші і мораль в повісті "Гобсек"; порівняльна таблиця "Зображення "влади золота " у творах світової літератури".

Міжпредметні зв'язки: українська та російська література.

Епіграф: "Золото - ось духовна суть усього сучасного суспільства". ("Гобсек" О. де Бальзак).

Хід уроку

I. Організаційний момент.

1. Перевірка явки учнів на урок.
2. Організація учнів до навчальної діяльності.

II. Перевірка домашнього завдання.

Учитель. На минулому уроці ви знайомились з творчістю французького письменника, класика світової прози О. де Бальзака. Давайте згадаємо особливості його творчості.

1. Усне опитування.

- Що вплинуло вплинуло на формування О. де Бальзака як письменника?

(Орієнтована відповідь учнів: вивчаючи юриспруденцію у Школі права, О.де Бальзак вивчав літературу у Сорбоні і після закінчення навчання, одержавши фах юриста, Бальзак вирішив займатись тільки літературою)

- З якого твору розпочав свій творчий шлях О.де Бальзак?

(Орієнтована відповідь учнів: з твору "Кромвель", але він виявився невдалим і лише у 1829 році роман "Останній шуан" приніс Бальзаку успіх)

- Літературний доробок Бальзака складає роман-епопея "Людська комедія". З чим було пов'язано виникнення задуму "Людської комедії"?

(Орієнтована відповідь учнів: Бальзак шукав єдиний механізм, який об'єднує суспільство людей. Він вирішує своїми творами дослідити суспільне життя Франції.)

- Яка головна ідея роману-епопеї "Людська комедія", з яких розділів він складається?

(Орієнтована відповідь учнів: спочатку Бальзак хотів написати роман, в якому можна б було висвітлити ідею зображення сучасного суспільства, але зрозумів, що в одному романі це відобразити неможливо. У 1845 році Бальзак складає список усіх творів, яких налічувалось 144. Він розміщує твори під окремими розділами, які складають широку панораму суспільного життя Франції. Роман складається з трьох розділів: І-й - етюди про звичаї; ІІ-й - філософський; ІІІ-й - аналітичний.)

- Як доля О. де Бальзака пов'язана з Україною?

(Орієнтована відповідь учнів:завдяки знайомству з Е.Ганською. Відмічається, що Бальзак неодноразово був в Україні, зачитуються уривки з нарису "Лист про Київ ".)

III. Повідомлення теми і мети уроку.

Учитель. У Першому розділі: "Етюди про звичаї" Бальзак всебічно змальовує французьке суспільство де на арену політичного і фінансового життя виходить такий клас як буржуазія, яка в основі своїй спирається на владу грошей. І сьогодні ми будемо аналізувати повість О. де Бальзака "Гобсекс" , яка входить до розділу - "Етюди про звичаї" беручи до уваги провідну проблему повісті "влада золота", темою уроку буде - "Влада золота" та риси неоднозначного образу "філософа й скнари" Гобсека". Під час уроку ви ознайомитеся з головним персонажем повісті - лихварем Гобсеком. Адже слова Гобсека: "Золото - ось духовна суть усього сучасного суспільства" . Є епіграфом до нашого уроку. А чому? На це питання ви дасте відповідь трохи пізніше.

IV. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Твори О. де Бальзака - це твори не тільки про життя суспільства, людини в суспільстві, але й твори, якы розкривають моральні принципи як окремої людини, так і усього суспільства. Не є виключенням і повість "Гобсек", яка, з допомогою лише притаманних Бальзаку художніх засобів, висвітлює такі поняття як доброта, честь, скупість, совість, порядність. Адже ці поняття мають місце і

в нашому XXI столітті. І питання збагачення, статку відношення до цих явищ є актуальним і сьогодні.

V. Сприйняття і осмислення учнями нового навчального матеріалу.

Учитель. Повість "Гобсек" була написана у 1830 році і назва її походить від прізвища основного персонажа і перекладається як "живоглот" . Тож хто такий Гобсек? Чому він визиває зацікавленість з одного боку і відразу - з іншого. То ж при допомозі цитат попробуємо з'ясувати в чому тут розбіжність.

1. Робота з художнім текстом.

Завдання: спираючись на питання підібрати цитати до характеристики образу Гобсека та відповісти на питання: Як ви вважаєте, чому Гобсек в кінці оповідання викликає відразу та нерозуміння у адвоката Дервіля?.

Учні дають цитатну характеристику:

- Що нам відомо про молодість Гобсека? (х. с20-108)
- Ким з часом став Гобсек? (х. с. 18-105)
- Як він відноситься до своїх клієнтів? (х. с.18-106)
- Як повів себе Гобсек під час, коли з ним Анастазі де Ресто розрахувалась брильянтом?(повернув лишні 200 франків)
- Через деякий час Гобсек став працювати на державній службі членом комісії по ліквідації французьких володінь на Гаїті, що представляли його оборудки в той час? (х.с.56-144)
- А що побачив адвокат Дервіль в кімнатах Гобсека після смерті?
- (х. с.58-146)
- Як ви думаєте, чому Гобсек в кінці оповідання визиває відразу та нерозуміння у адвоката Дервіля?(в останні роки життя накопичення Гобсека дійшло до безумства, він став брати все, що тільки можна, при тому, що ні він, ні інші не мали від цього ніякого зиску.)

1. Виконання самостійної роботи (заповнення таблиці "Гроші і мораль в повісті "Гобсек") (Додаток №2).

Учитель. Гобсек та інші образи повісті розкривають одну з провідних тем творчості Бальзака - це вплив грошей-золота на долю людини. А як інші персонажі повісті відносяться до грошей, до таких понять як честь, чесність, порядність. Пропоную наше дослідження розпочати із заповнення таблиці "Гроші і мораль в повісті "Гобсек".

Після заповнення таблиці проводиться бесіда в ході якої учні відповідають на питання і підводять підсумок щодо відношення Гобсека до Ф.Мальво, Дервіля, А.де Ресто, М. де Трая :

- Чи однакову мету ставили наші персонажі беручи гроші у Гобсека?

(Орієнтована відповідь учнів: Ні, не однакову. Фанні Мальво і адвокат Дервіль брали гроші, щоб відкрити своє діло і забезпечити себе матеріально, щоб не бути злидарями, а Анастазі де Ресто і Максим де Трай, щоб розважатись).

Бесіда.

- Як співвідносяться такі поняття як гроші і мораль?

(Орієнтована відповідь учнів: Фанні Мальво і адвокат Дервіль головним вважають такі життєві поняття як честь, справедливість, доброчесність; Анастазі де Ресто і Максим де Трай своє життя присвятили розвагам, порушуючи загальнолюдські моральні засади .)

- Всі ці персонажі звертались до Гобсека з однією метою - взяти гроші. То ж скажіть, яке відношення у Гобсека склалося відносно цих персонажів? Яке життя в майбутньому він їм передбачив?

(Орієнтована відповідь учнів: на це питання не можна дати однозначної відповіді. Так Гобсек з повагою ставиться до Фанні Мальво і адвоката Дервіля, а до Анастазі де Ресто і Максима де Трая - ні, тому, що він розуміє, що їм гроші потрібні для розваг, для того, щоб задовольнити свої забаганки, нехтуючи навіть самими близькими людьми. Він фактично передбачив життя цих персонажів у майбутньому).

3. Відповідь на проблемне питання за допомогою тез

Учитель. Гобсек - людина досить смілива, маючи романтичне минуле, знаючись на мистецтві, розуміючись на людській психиці, поставивши собі за мету будь що розбагатіти - в кінці життя визиває тільки відразу, він став заложником своєї філософії - "філософії золота". Перед вами лежать тези до основної проблеми твору. Прочитайте їх.

(Робота учнів з дидактичним матеріалом. (Додаток №1)Учні читають тези).

Учитель.

- Яке слово ми зустрічаємо в кожній цитаті? (золото).
- Чи можемо погодитись з цими твердженнями Гобсека? (звичайно ні).

Учитель звертає увагу учнів на останню тезу яка є епіграфом до твору і пропонує відповісти на проблемне питання:

Чи може прагнення наживи визначати духовну суть людини?

(учні дають варіанти своєї відповіді)

VI. Узагальнення і систематизація знань.

Учитель. З одного боку гроші приносять достаток, певну незалежність. Але якщо гроші володарюють над людиною, то вона перетворюється на людину "вексель", людину "автомат" і вже межі антиморальних вчинків немає. Людина перетворюється на щось потворне, незрозуміле, що визиває в навколишніх тільки огиду. Для таких понять як мораль, духовність, бідний-багатий, скупий-щедрий, боягуз-сміливець не існують кордонів. Ці поняття існують незалежно від місця проживання, національності та часу. Зараз відкрийте Робочу папку з таблицями "Зображення "влади золота " у творах світової літератури.

Аналіз основної проблеми повісті "Гобсек" з допомогою компаративного аналізу (Додаток №3)

(Робота запорі порівняльною таблицею: "Зображення "влади золота" у творах світової літератури" ("Гобсек" О.де Бальзак, "Мертві душі"М.В.Гоголь, "Хазяїн"І.Карпенко-Карий)

Компаративний аналіз проводиться за пунктами таблиці. Потім учні роблять висновок)

- Яка життєва мета об'єднує цих персонажів? (Орієнтована відповідь учнів: жага наживи)

- При допомозі чого свою жагу наживи вони втілюють у життя? (Орієнтована відповідь учнів: кожних з них це робить по-своєму, але об'єднуючи їх поступки можна сказати - нехтують моральними законами суспільства: брешуть, крадуть, беруть хабарі...)

- Які відчуття визивають у вас ці образи?(Орієнтована відповідь учнів: відразу, нерозуміння, осуд…)

- Висновок (Орієнтована відповідь учнів: жага наживи любим шляхом, порушення морально-етичних норм суспільства веде до краху духовного а потім і фізичного)

VII. Підсумки уроку.

1. Короткий аналіз теми уроку.

Учитель. Давайте знову звернемось до теми уроку і зробимо висновок:

- Як жага наживи впливає на долю людини?(Орієнтована відповідь учнів: руйнівна, вона руйнує людину перш за все морально, духовно)

- Завдяки якому персонажу ми можемо зробити такий висновок? (Орієнтована відповідь учнів: Гобсек)

- А чи можемо ми трактувати даний образ однозначно? (Орієнтована відповідь учнів: Ні. Гобсек скнара і філософ. Добре знається на людях. Він розумний, але його погубила жадібність)

- А як ви думаєте, чому О.де Бальзак звернувся до такого образу? (Орієнтована відповідь учнів: щоб попередити людей і показати до чого може призвести жага наживи)

Викладач: Ми опрацювали лише одну повість з великого твору О. де Бальзака "Людська комедія". Тому вивчення творчості великого французького письменника О. де Бальзака я хочу завершити поетичними словами, які влучно характеризують творчість письменника.

…Титан в одній особі - й чоловік,
Що сам себе на каторгу прирік
Своєю творчістю. Що над царями став,
Що виліпив свою планету сам…
"Людська комедія". Кінця нема
Її вигадливості й витівкам. Дарма.
Ми не шкодуємо. Як не шкодує він,
Котрий згорів у п'ятдесят один.
Це ж його найсвітліше почуття.
Це його щастя. Його мрій збуття.

2. Аналіз роботи учнів на уроці.

VI. Домашнє завдання.

1. Підручник стр.110-111, відповідати на питання

2. Користуючись таблицею, письмово дати відповідь на запитання:

"Як відноситься Гобсек до своїх клієнтів?"

(учитель пропонує зупинитись на таких основних моментах як:

- з якою метою Гобсек дає гроші під проценти;

- чи переймається Гобсек проблемами своїх клієнтів;

- від чого залежить відношення Гобсека до своїх клієнтів;).

Прочитати оповідання Гі де Мопасана "Пампушка"

Додаток 1. Тези до основної проблеми твору: "влада золота" та її руйнівна сила.

1. "…Все життя зводилося до золота…"

2. "…з усіх земних благ є тільки одне, досить надійне, щоб людина прагнула його. Це…золото. В золоті втілено всі людські сили."

3. "…Гонор - це завжди наше "я". А що може вдовольнити гонор? Золото!"

4. "А хіба можуть у чомусь відмовити тому, в кого в руках мішок золота?"

5. "Золото - ось духовна суть усього теперішнього суспільства".

Завдання - відповісти на проблемне питання: Чи може прагнення наживи визначати духовну суть людини?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анікіна Н. Управління змінами вимагає нових стратегій. (Стратегічні завдання управління школою в умовах реалізації Державного стандарту загальної середньої освіти) / Н. Анікіна //Управління освітою. - 2012. - №19. - С. 10-15.

2. Бабенко В. М. Компаративний аналіз художнього твору в системі літературної освіти школярів / В.М. Бабенко // Наукові записки. - Вип. 36. - Серія: пед. науки. - Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. - С. 3.

3. Бухлова Н. Науково-методичний супровід учителів соціально-гуманітарного напряму в контексті впровадження нових Державних стандартів освіти / Н. Бухлова // Методист. - 2012. - №9. - С. 28-33.

4. Волошина Н. Й. Методика літератури. Проблеми, пошуки, здобутки, перспективи / Н.Й. Волошина //Українська література в загальноосвітній школі. - 1999. - № 1. - С. 2-4.

5. Градовський А.В. Аналіз науково-методичних засад порівняльної інтерпретації твору / А.В. Градовський //Зарубіжна література в навчальних закладах. - 2004. - №1. - С.18-21.

6. Градовський А.В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика: Монографія. / А.В. Градовський. - Черкаси: Брама, 2003. - 292 с.

7. Криворучко О.В. Компаративний аналіз як засіб розвитку полікультурної компетентності учнів на уроках світової літератури. Із досвіду роботи / О.В. Криворучко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http:// www.eltutor.at.ua./id/2/259.doc

8. Куцевол О.М. Методика уроку компаративного аналізу / О.М. Куцевол // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2004. - №10. - С.2-4.

9. Куцевол О.М. Методична творчість учителя літератури - потреба сучасної школи / О.М. Куцевол // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2005. -- №6. - С. 9-14.

10. Ніколенко О. Про роль і значення компаративного вивчення світової літератури. / О.Ніколенко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2011. - №2. - С.2 - 4.

11. Ніколенко О. Стратегічні напрями нових стандартів з літератури / О. Ніколенко //Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2011. - №7-8. - С.13-16.

С. Ю. Кондратюк,
методист трудового навчання лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

КОМПЕТЕНТНІСНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Реформування української освіти - одна з головних вимог нашого часу, яка ні в кого не викликає сумнівів в своїй необхідності і важливості. Прийняття Закону "Про освіту", Концепції "Нової української школи", зміна навчальних програм, покращене фінансування мають на меті докорінно змінити вектор розвитку не тільки освітнього процесу, а, насамперед, і суспільства в цілому.

Модернізація змісту освіти ґрунтується на компетентнісному підході до навчання, орієнтуючись на особистісні потреби дитини та враховуючи вікові особливості її розвитку, здобуття нею знань, умінь і навичок, які будуть необхідними для успішної самореалізації в подальшому житті, майбутній діяльності. Оновлення змісту навчальних програм має на меті задовольнити інтереси дитини, полегшити процес пізнання.

Компетентнісний підхід в навчанні зорієнтований на те, щоб не просто збільшувати об'єм інформованості учня, а допомогти йому самостійно вирішувати проблеми в нестандартних ситуаціях. Тому компетенції є тим ключем, володіння яким дозволяє учневі бути успішним в будь-якій сфері діяльності, особливо в навчанні.

Сучасний розвиток економіки характеризується високою інноваційною динамікою, пред'являє нові вимоги до рівня компетентності фахівців. За деякими статистичними даними, список професій у розвинених країнах оновлюється більш ніж на 50% через кожні 7 років. Тому дуже багатьом людям доводиться не тільки змінювати місце роботи, але й перекваліфіковуватися на нову професію. Поглиблюється тенденція, коли професійна діяльність залежить не від володіння засвоєною раз і назавжди певною інформацією, а від уміння орієнтуватися в інформаційних потоках, від ініціативності, уміння справлятися з проблемами, шукати і використовувати недостаючі знання. Відповідно зазнали серйозних змін і вимоги працедавців до робітників: вже недостатньо бути просто фахівцем і займати місце виконавця, що ефективно справляється зі своїми обов'язками; потрібно бути мобільним, ініціативним, брати на себе відповідальність і приймати рішення в складних ситуаціях, уміти працювати в колективі на спільний результат, самостійно навчатися, заповнюючи прогалини в професійних знаннях, необхідних для вирішення конкретної проблеми.

Працедавцям важливі не стільки знання випускників, скільки їх здатність до командної роботи, співпраці, до налагодження соціальних зв'язків, які мають навички опрацювання інформації і особливо до безперервної самоосвіти для вирішення різноманітних проблем. Тобто, мова йде про особливі освітні результати - **професійні компетенції.**

Українські провідні науковці освітні компетенції поділяють на к**лючові і предметні**.

Концепцією Нової української школи передбачено **10 ключових компетентностей** - орієнтирів розвитку дитини в навчальних закладах.

Кожна з цих компетентностей має багато варіантів застосування на уроках трудового навчання:

- **Спілкування державною і рідною мовою.**

Мова, насамперед, є носієм передачі знань. Мова, якою володіє дитина та якою спілкуються з нею батьки, для неї є близькою і найзрозумілішою. Тому викладання в українській школі має здійснюватися українською, що не забороняє також користуватися мовами інших народів. На заняттях трудового навчання дуже важливим є використання специфічних технологічних термінів, назв інструментів, матеріалів, технології обробки тощо саме українською термінологією. Потрібно не тільки розширювати словниковий запас дитини, а й формувати в неї уміння логічно висловлювати власну думку, виокремлювати головне.

- **Спілкування іноземними мовами.**

Ми живемо в глобалізованому суспільстві, а отже користуємося всіма її перевагами. У наше життя постійно додаються нові іншомовні слова, які позначають вироби та матеріали, створені за рубежем. Інформація, яку можна отримати засобами мережі Інтернет іноземними мовами, значно розширює наші знання, а можливість поїхати за кордон передбачає володіння хоча б мінімальним запасом слів. Крім того, більшість інструментів, якими ми користуємося в навчальних майстернях, професійні терміни були створені не в нашій країні, а отже і їх назви мають іншомовне походження. Здійснення пошуку в Інтернеті, наприклад, моделей-аналогів виробів також передбачає хоча б мінімальні знання, особливо англійської мови. Цей не повний перелік вказує на важливість опанування хоча б однією іноземною мовою.

- **Математична грамотність.**

Ця наука тісно пов'язана з технологіями обробки матеріалів. Наприклад, визначення розмірів матеріалів, їх площі, вартості виробу, виконання креслеників, знаходження частоти обертання шпинделя токарного верстата, обчислення собівартості виробу тощо неможливе без елементарних знань математики. Тому опанування основами цієї науки традиційно важливе для продуктивної праці на уроках трудового навчання.

- **Компетентність у природничих науках і технологіях.**

Ці компетентності в трудовому навчання передбачають формування умінь порівнювати властивості матеріалів для визначення їх відповідності призначенню виробу; проводити дослідження, аналізувати та узагальнювати їх результати. Особливо важливе значення мають засвоєння знань і формування вмінь з технологій обробки матеріалів, алгоритму дій при виготовленні виробу. Тому провідною діяльністю освітнього процесу трудового навчання є проектна технологія, в процесі якої дитина оволодіває знаннями, що далеко виходять за межі навчальної програми з трудового навчання.

Виготовлення виробу, зазвичай, можливе різними технологіями обробки матеріалів, тому дитину потрібно

навчати здійснювати пошук оптимального варіанту виготовлення виробу з мінімальними затратами матеріалів, енергоносіїв, часу.

- **Інформаційно-цифрова компетентність.**

Сучасна дитина живе в інформаційному просторі. Тому їй необхідно уміти здійснювати пошук інформації, відповідно до власних потреб обробляти її, обмінюватися нею, безпечно і надійно зберігати тощо. На уроках праці інформаційні технології мають стати помічником для створення бази знань, банку ідей, накопичення професійної літератури, пошуку виробів-аналогів, ознайомлення з новими технологіями, для виготовлення віртуальних моделей виробів, креслеників, їх друкування. Застосування персонального комп'ютера, проекторів в якості наочності, засобу навчання переводить уроки праці на зовсім новий якісний рівень.

- **Соціальні і громадські компетентності.**

Дитина має усвідомити цінність праці, як засіб досягнення добробуту. В неї повинні бути сформовані уміння працювати в колективі, усвідомлення важливості власного внеску у спільну роботу. Через обрання певної професії в майбутньому вона має зайняти певну нішу в суспільстві, а тому важливими є не тільки професійні уміння, а й навички виконання ролі керівника чи підлеглого і відповідно мати готовність брати на себе відповідальність за доручену справу, правильно будувати міжособистісні стосунки. Толерантність, повага до чужої праці для неї мають стати основою співіснування в суспільстві.

Дуже важливим є фактор формування патріотизму, почуття поваги до історії, традицій українського народу, рідної мови та державних символів.

Виховання цих особистісних засад є невід'ємною складовою уроків трудового навчання.

- **Підприємливість.**

Виготовлення виробів на уроках не є самоціллю, а вихованням правильних життєвих установок, засобом формування трудових умінь. Проектні вироби мають бути не тільки особисто цінними, а й мати підприємницький потенціал. Дитина змалечку має зрозуміти, що для того, щоб краще жити потрібно не тільки багато знати і вміти, а й змогти більш вигідно запропонувати знання, досягнення на ринку праці. Тому в навчальних закладах доцільно проводити ярмарки, на яких дитина сама зможе продати свій виріб, а отже і опосередковано оцінити не тільки його вартість, а й свої власні уміння.

Дитина повинна навчитися планувати свої дії для досягнення результату, аналізувати власні прорахунки, знаходити шляхи виходу із скрутних ситуацій, рекламувати свої знання, досягнення, вироби - це одне із завдань проектної технології, яке робить її більш конкурентоздатною.

- **Загальнокультурна.**

Широкі можливості для розвитку загальнокультурних компетентностей, виховання патріотизму на уроках трудового навчання надають можливість впровадження в освітній процес народних традицій і звичаїв, популяризацію декоративно-ужиткового мистецтва. Застосування різних видів вишивки, різьблення, плетіння, оздоблення виробів тощо сприяють вихованню естетичного смаку, всебічно розширюють уміння дитини, орієнтують її на загальнолюдські цінності, адаптують до життя в суспільстві, спонукають до розвитку творчості, розвивають інноваційне мислення та підприємництво, сприяють створенню суспільства знань в цілому.

- **Екологічна грамотність та здоровий спосіб життя.**

Одна з найбільших проблем суспільства - екологічні загрози. Бездумне і часто нераціональне використання природних ресурсів провокує погіршення життєвого середовища. Крім цього, на якість життя мають великий вплив шкідливі фактори і звички, які провокує сама людина. Тому на заняттях у шкільних майстернях особливого значення набуває раціональне використання матеріалів, уміння безпечно застосовувати обладнання та інструменти, передбачати і попереджати можливі загрози власному здоров'ю.

Недостатня матеріальна база шкільних майстерень передбачає широке використання вторинної сировини для виготовлення виробів, наприклад, пластикових пляшок, одягу, що вийшов із вжитку, відходів деревовиробництва, застарілого посуду тощо. Дитина має бачити, що її виріб не викидається в корзину, не є одноразовим, а є корисним і використовується в побуті. Тому вироби не повинні носити тренувальний характер, а бути особисто і соціально значимими, потрібними.

- **Вміння вчитися впродовж життя.**

Це одне з найбільш важливих завдань перед суспільством, яке стрімко розвивається, а отже - і перед освітою. Виробництво стає все більш складним, з'являються нові небачені технології, а наука пропонує все більш фантастичні реалії. В результаті, без навичок і бажання людини постійно навчатися, на певному етапі вона не зможе виконувати свої професійні обов'язки і буде викинута за борт цивілізації.

Дитину потрібно навчати пошуку більш ефективних способів і засобів виготовлення виробів, виховувати в неї прагнення пізнавати нове, бажання експериментувати. Вона має розуміти, що виготовлення виробу може виконуватися різними способами, з використанням різних технологій і матеріалів, а тому завжди потрібно відбирати найбільш оптимальний шлях, бути в курсі останніх новин і передових ідей. Важливим на цьому шляху є створення на уроці нестандартних ситуацій для розв'язання життєвих проблем.

Для оволодіння переліченими компетентностями необхідно володіти навичками критичного мислення, логічно і чітко висловлювати думку та обґрунтовувати власну позицію; виявляти ініціативу і здатність співпрацювати в команді; брати на себе відповідальність при вирішенні проблем за її наслідки.

Трудове навчання - навчальний предмет, головним завданням якого є розвиток технологічного мислення учнів, формування у них загальнотрудових, політехнічних, технологічних знань, умінь, навичок, необхідних для професійного і життєвого самовизначення. З цією метою особливого значення набуває оволодіння проектно-технологічною компетентністю - здатністю учня застосовувати власний життєвий досвід в процесі проектно-технологічної діяльності для виготовлення виробу від творчого задуму до його втілення в готовий продукт за обраною технологією.

Для формування ключових і предметних компетентностей у зміст кожного предмета закладено наскрізні змістові лінії: "Екологічна безпека та сталий розвиток", "Громадянська відповідальність", "Здоров'я і безпека", "Підприємливість і фінансова грамотність".

Оволодіння предметними компетентностями на заняттях з трудового навчання можна схематично подати так: компетентнісний підхід базується на компетенціях, які задаються змістом освіти, - певної навчальної і трудової діяльності у відповідності до вимог організації освітнього процесу на уроках - компетенцій, які набуваються в процесі цієї діяльності.

У процесі технологічної підготовки школярів вирішуються такі важливі педагогічні завдання навчального предмета, як виховання морально-трудових особистісних якостей, культури праці, дисциплінованості, працьовитості, відповідальності за результати власної діяльності, формування загальнотрудових і технологічних умінь та навичок. Уроки сприяють розвитку критичного мислення, ціннісного відношення до праці, творчих здібностей, пізнавальної активності школярів, умінь знаходити способи вирішення протиріч, самостійності планування послідовності виконання роботи; розширення технологічного і

технічного кругозору; формуванню економного, дбайливого відношення до природи; розвитку уміння досягати поставленої мети при виготовленні об'єкту праці від ідеї до втілення.

Компетентнісні завдання мають носити практичне спрямування, використовувати знання із взаємопов'язаних навчальних предметів, опиратися на сучасні інформаційні технології, застосовувати елементи творчого пошуку.

Для успішного виконання творчого проекту, учитель, розробляючи завдання, має наперед оцінювати його з точки зору учня:

- процес роботи над проектом мусить бути цікавим і особисто важливим для дитини;
- практична діяльність повинна надати можливість проявити себе, спробувати свої сили в нових видах діяльності;
- результат роботи має носити практичний характер, мати важливе прикладне значення, приносити задоволення, надавати впевненості у власних силах та підвищувати самооцінку;
- виготовлений виріб можна використати для особистих потреб.

Хороший вчитель знає наперед результати уроку ще не розпочавши його. Тому перед собою він має ставити більш широкі завдання. Найголовніші з них:

- здійснення загальноосвітніх цілей, організація навчально-виховного процесу таким чином, щоб учні засвоїли відповідні знання та сформували певні трудові навички і уміння;
- психологічна установка необхідності праці, мотивація дитини через працю до успішної самореалізації та конкурентоздатності;
- орієнтація на особисті потреби учня;
- виховання в дітей потреби у творчій праці, основ трудової культури, відповідальності за результати своєї діяльності;
- формування вміння працювати самостійно, планувати свою діяльність, застосовувати набуті знання і вміння на практиці.

Про результати досягнення цих цілей мають свідчити сформованість у дитини готовності до праці, усвідомлення нею її важливості як засобу досягнення власних потреб, сформовані трудові уміння, відчуття задоволення від процесу роботи.

Оновлена програма з трудового навчання для 5-9 класів дає широкий вибір об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів, який навіть може бути розширений учителем за своїми вподобаннями чи пропозиціями учнів.

Нижче подано зразки завдань компетентнісних проектів, якими можна розширити орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів та при певному коригуванні до власних умов використати під час виконання проектів у 5-8 класах.

Зразки додаткових проектів на уроках трудового навчання:

1. Шкатулка для зберігання дрібної біжутерії. Розробка конструкції завісів і потайного замикаючого пристрою для неї.
2. Ремонт порваного одягу (наприклад, розірвані по шву джинсові штани). Пошити потайну кишеню.
3. Багатоцільова пляжна сумка.
4. Підставка для кухонного приладдя (ножів, чашок, тарілок).
5. Ємкості під сипучі харчові продукти для кухні.
6. Ручний верстат для плетіння бісером.
7. Намисто.
8. Пояс.
9. Керамічний посуд (додаткова технологія "Лиття шлікера у форму").
10. Пристрій для чищення овочів, картоплі.
11. Пристрій для миття вікон.
12. Іграшка для кота або собаки.
13. Будиночок або корзинка для кота.
14. Фіксуючий пристрій для дверей.
15. Таблички на двері шкільної майстерні, навчальних кабінетів.
16. Чохол для мобільного телефону.

Для розвитку технологічних компетентностей під час виконання проектів учням доцільно було б задавати на заняттях або в якості домашніх завдань міні-проекти - невеликі за обсягом витраченого часу завдання. Вони мають носити творчий характер, їх головна ціль - викликати зацікавленість вихованців, розширити їх кругозір, зробити заняття більш насиченими.

Особливості компетентнісних завдань:

- практичне спрямування;
- нерозривний зв'язок теорії з практикою;
- моделювання життєвої ситуації;
- актуальність для виконавців;
- необхідність в систематичному поповненні та узагальненні знань і умінь.

Зразки компетентнісних міні-проектів

Технічні види праці

1. Визначте чи відповідають розміри вашого проектного виробу правилам золотого перетину. Відкоригуйте розміри, спираючись на правило золотого перетину.
2. Дослідіть, в який бік потрібно обертати контргайку, якщо звичайну гайку загвинчують на болт за годинниковою стрілкою. Запропонуйте інші способи фіксації гайки від самовідгвинчування.
3. Обчисліть мінімальну площу відходів при виготовленні розгортки куба максимального об'єму з жерсті розміром 500 300 мм. Які розміри дощечки потрібно взяти при виготовленні куба таких же розмірів?
4. Визначте, чи є потреба заміни лічильника електроенергії після придбання пральної машини потужністю 1500 Вт? За початкові дані візьміть такі паспортні дані лічильника: "220 В, 25 А", або дізнайтеся про ці дані власного житла. Візьміть до уваги, що у звичайному житлі зазвичай є такі електроприлади: телевізор, комп'ютер, праска, холодильник, лампи освітлення тощо. Для обчислення дізнайтеся про середню потужність цих електроприладів.
5. Дослідіть, яка механічна передача, що застосовується у обладнанні шкільної майстерні конструктивно захищена від перевантаження.
6. Визначте, які види термічної обробки потрібно послідовно застосувати, щоб виготовити різець по дереву із стальної пружини. Як визначити температуру нагрівання сталі під час цього процесу без використання термометра? Коли доцільніше виконувати заточування різця та як визначити достатній рівень його гостроти?
7. Дослідіть чому радіус заокруглення чистового прохідного різця токарно-гвинторізного верстату роблять більшим за радіус заокруглення чорнового різця.
8. Спроектуйте своє робоче місце в школі - шкільну парту. Зберіть інформацію про учнівські парти різних країн світу та порівняйте їх зі своєю партою. Розмістіть проект для обговорення на шкільному сайті.
9. Визначте у зображеній деталі точну відстань між центрами двох однакових отворів штангенциркулем. Якими способами це можна зробити? Чи можна застосувати ці способи, якщо отвори будуть різних

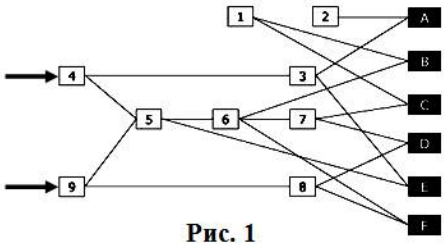

Рис. 1

діаметрів? Чи можливо точно виміряти цю відстань без застосування штангенциркуля?

10. У пристрої, принципова схема якого зображена на рисунку 1, працює тільки вихід А. Віднайдіть, в якому вузлі найімовірніше сталася поломка.

Обслуговуючі види праці

1. Як визначити за зовнішнім виглядом тканини температуру її прасування? Розробіть інструкцію запобігання пошкодженню тканини.

2. Дослідіть, яким із відомих вам видів вишивальних швів при виконанні однакової композиції використовується найбільша кількість ниток? Застосовується найменша кількість стібків?

3. До поданих силуетів із різними комірцями домалюйте найбільш вдалий варіант моделі блузки чи сукні. На які критерії ви опираєтесь? (Рис. 2)

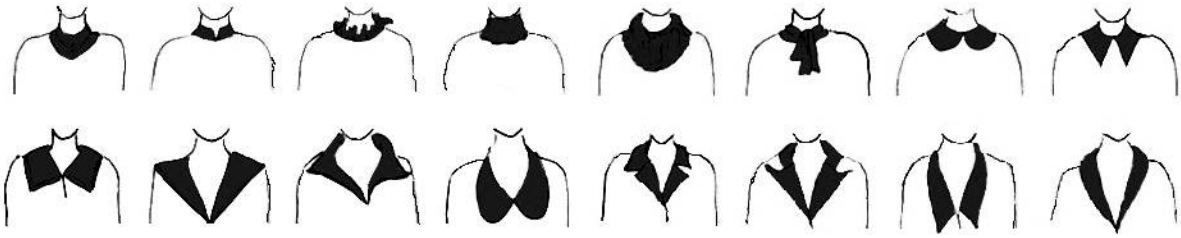

4. Підберіть і виконайте ескіз зачіски дівчини. Виконайте в кольорі макіяж. Розробіть шкільну зачіску. Сформулюйте загальні правила, якими користувалися, власні критерії краси. Визначте їх доцільність застосування в навчальному закладі.

5. Обчисліть загальну площу паперу ваших зошитів. Запропонуйте реальні шляхи їх економії.

6. Розробіть модель власної шкільної форми, підберіть оптимальну кольорову гаму для неї. Визначте доцільність в учениці школи аксесуарів і біжутерії. Виготовте для свого класу стінгазету на тему "Школа і краса".

7. Порівняйте рецепти виготовлення борщу в різних регіонах України та у вашій місцевості. Визначте інгредієнти, відсутність яких не дає права називати страву борщем. Зваріть вдома борщ за рецептом з іншого краю нашої країни.

8. Проведіть акцію "Школа - рідний дім!": умовно розділіть приміщення школи на зони (наприклад: навчальна зона, спортивна, відпочинку, творчості, інформаційна тощо) і розробіть концепцію їх оздоблення та осучаснення. Проведіть бліц-опитування, розробіть макет, ескіз. Результати доведіть до відома адміністрації школи та розмістіть на сайті.

9. Запропонуйте і виготовте нестандартний виріб (наприклад: в'язаний рушник, борщ для космонавта, рукавички і носочки для прогулянки домашніх улюбленців зимою тощо).

10. Розробіть власну, відмінну від існуючих конструкцію застібки одягу.

Під час виконання проекту, згідно з навчальною програмою, учні повинні виконувати записи в робочих зошитах, в яких відображаються основні етапи роботи. Цей вид роботи не повинен займати багато часу і бути переважаючим на уроці, але його виконання є дуже важливим оскільки формує навички правильної організації праці. На кожному етапі діяльності учнів в зошитах доцільно записувати:

I. Організаційно-підготовчий етап: назва виробу, його призначення; область використання; критерії і вимоги; план роботи над проектом із зазначенням витраченого часу; список інструментів, обладнання і матеріалів.

II. Конструкторський етап: результати пошуку аналогів (вклеїти вирізки або виконати малюнки аналогів із вказуванням джерела інформації); ескізні зарисовки варіантів та схеми майбутнього виробу; ескізи чи викрійки із проставленими розмірами; короткий аналіз конструкції, дизайну; недоліки, які слід виправити; види застосовуваних оздоблень.

III. Технологічний етап: під час виготовлення виробу можлива корекція розмірів; нові ідеї щодо технології виготовлення та оздоблення.

IV. Заключний етап: самооцінка виробу; при потребі - тези для захисту.

Учні 9 класу до цього переліку мають додати замість ескізів кресленики і технічний рисунок майбутнього виробу, інструкційну картку, результати міні-маркетингових досліджень.

Усе, що дитина пізнає в школі стає її власними надбаннями. Особливістю набуття компетентностей є не тільки специфічні предметні знання, уміння та навички, а й конкретні життєві ціннісні орієнтації, що разом із природними здібностями дитини становлять концептуальні засади сучасного бачення методу проектів, є базовим підґрунтям випускника школи - майбутнього будівника нашої держави, а відтак - допоможуть віднайти свою нішу в дорослому житті.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE% D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepcziya.pdf.

2. Василишин О. Школа життєвої компетентності. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / наук. ред. І. Єрмаков. - Київ : Контекст, 2000.

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : Світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. - Київ : К.І.С., 2004. - 112 с.

4. Коберник О.М. Проектно-технологічна система трудового навчання / О.М. Коберник //Трудова підготовка в закладах освіти. №4. - 2003. - С. 8-12.

5. Овчарук О.Л. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти/ Стратегія реформування освіти в Україні / О.Л. Овчарук. - Київ: Видавництво "К.І.С.", 2003. - 320 с.

6. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. - Київ: А.С.К., 2004. - 220 с.

7. Навчальна програма "Трудове навчання. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів", затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://mon.gov.ua/content/%D0%9D%D0%BE %D0%B2%D0%B8%D0%BD%D 0%B8/2017/06/12/1/2-trudove-navchannya-5-9.doc.

Н.Г.Чепурна,
учитель інформатики Яснозірської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради
А.Г. Роїк,
учитель інформатики Яснозірської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради

ДОДАВАННЯ, ФОРМАТУВАННЯ ТА РЕДАГУВАННЯ ТАБЛИЦЬ

РОЗРОБКА УРОКУ З ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ 5 КЛАСУ

Мета:

- **навчальна:** сформувати знання про способи вставлення таблиць у текстовий документ; формувати вміння створювати таблиці у текстовому документі, редагувати структуру таблиць, змінювати формат окремих елементів;
- **розвивальна:** розвивати креативність, комунікабельність, мислительні процеси дітей та моторику рук, сприяти всебічному розвитку;
- **виховна:** виховувати інформаційну культуру, дбайливе ставлення до комп'ютерної техніки, акуратність, відповідальність при виконанні завдань, взаємодопомогу.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: дошка, комп'ютери з підключенням до мережі Інтернет, буклети, навчальна презентація, довідкова література, засоби мультимедіа, інструктивні картки.

Структура уроку

1. Організаційний момент (2 хв).
2. Перевірка домашнього завдання(5 хв).
3. Актуалізація знань(3 хв).
4. Оголошення теми й мети уроку (2 хв).
5. Мотивація навчальної діяльності (2 хв).
6. Вивчення нового матеріалу(15 хв).
7. Фізкультхвилинка(2 хв).
8. Робота за комп'ютером (10 хв).
9. Вправи для очей (1 хв).
10. Підбиття підсумків уроку (2 хв).
11. Домашнє завдання (1 хв).

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Учитель. Перш за все давайте дізнаємося, з яким настроєм ви прийшли на урок і що очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Вчитель інструктує учнів щодо специфіки проведення уроку та оцінювання. Кожний учень отримує бланк оцінювання.

2. Перевірка домашнього завдання (Тестування)

3. Актуалізація опорних знань (Метод гронування)

Учитель. Зверніть увагу на дошку. Що ви бачите?(Ялинку). Це не просто ялинка. Це незвичайна ялинка, яке має назву "Текстовий процесор". Давайте прикрасимо її новорічними іграшками, які лежать в чарівній скриньці і разом з цим пригадаємо терміни, які ви вже знаєте з теми "Текстовий процесор".

Учитель. Як ви помітили, у скриньці залишилися ще прикраси - це інструмент, обєкт чи операція? (обєкт)

Над цим обєктом виконуються ті самі операції, що і над іншими. І з цим об'єктом ми з вами сьогодні познайомимося. А його назву дізнаємося тоді, коли розгадаємо цей ребус (таблиця)

4. Повідомлення теми і мети уроку.

Учитель. Отже, тема сьогоднішнього уроку: " Додавання, форматування та редагування таблиць"

5. Мотивація навчальної діяльності (Бесіда)

Постановка проблеми:

Учитель. Переважну більшість свого часу ви проводите в школі, на уроках та гуртках. І немає такого заняття, на якому б не використовувався цей документ.

- Як ви думаєте, що це? (щоденник, журнал)
- За допомогою якого документа ваші батьки дізнаються про успішність за семестр та за рік? (табель)
- В якому вигляді подається інформація в цих документах? (таблиця)
- Як ви вважаєте, чому саме так? (дані подані в таблиці виглядають компактно та зручно для сприйняття, інформація, подана в таблиці є наочною та дозволяє швидко аналізувати її дані)
- Чи не хотіли б ви створити табель власного дизайну?

То для цього нам потрібно (завдання уроку):

1. Ознайомитись з поняттям таблиці.

2. З'ясувати, як до текстового документа вставити таблицю.

3. Навчитися створювати таблицю.

4. Розглянути поняття додавання, редагування, форматування таблиці.

Вид роботи	Тестування	Метод гронування	Броунівський рух	Практична робота	Загальна кількість балів
Бали					
Максимальна кількість балів	6	1	1	4	12

5. Набути практичних навиків форматування і редагування таблиць.

6. Вивчення нового матеріалу

1. Методика "Броунівський рух"

Кожний учень отримує свій "навчальний блок" з теми (текст на окремому листочку).

Протягом декількох хвилин учні читають інформацію, ходять по класу і знайомлять зі своєю інформацією інших однокласників.

Учень може одночасно спілкуватися тільки з однією особою. Завдання полягає в тому, щоб поділитися своїм фактом і самому отримати інформацію від іншого учня. Після того, як учні завершать цю вправу, бажаючі учні відтворюють інформацію, вчитель узагальнює отримані знання.

"Навчальний блок"

1. Таблиця в текстовому документі являє собою сукупність комірок, які можуть містити: текст, числа, графічні об'єкти.

2. Таблиця складається зі стовпців і рядків, на перетині яких знаходяться клітинки. Стовпці, рядки, клітинки є об'єктами таблиці.

3. У клітинках таблиці можуть розміщуватися текст, числа, малюнки, формули і навіть інші таблиці.

4. Таблиця як об'єкт текстового документа має такі властивості: розмір таблиці, ширина стовпців, висота рядків, спосіб вирівнювання таблиці, спосіб обтікання таблиці текстом, межі таблиці, заливка об'єктів таблиці тощо.

Ігровий момент

В нас виникла проблема: в текстовому процесорі всі слова розділилися на склади і перемішалися. Перемістіть слова і склади в правильній послідовності.

ЛИ ТАБ ЦІ РЕ ННЯ СТВО

2. Методика "Ажурна пилка"

Учні заздалегідь об'єднуються в три домашні групи по три особи. Кожна група отримує завдання, вивчає його вдома.

Під час уроку учні переформовуються в експертні групи.

Після цього учні стають експертами з тієї теми, що вивчалась у "домашній" групі; почергово кожний має, за визначений вчителем час, якісно і в повному обсязі донести інформацію членам інших груп і сприйняти нову інформацію від представників інших груп. Експерти від кожної групи підсумовують отримані знання. При цьому на кожному столі лежать довідкові матеріали: буклети, підручники, комп'ютери з підключенням до мережі Інтернет.

Є 2 основних способи вставити в текстовий документ таблицю.

1 спосіб: Меню Таблиця - Вставити таблицю - ввести необхідну кількість рядків та стовпців:

2 спосіб: Меню Таблиця - Намалювати таблицю.

Під час малювання таблиць зручно користуватись панеллю інструментів "Таблиці та границі":

Редагування самої таблиці передбачає додавання або видалення окремих її об'єктів, об'єднання або розділення клітинок таблиці тощо.

Під форматуванням таблиці розуміють такі операції: встановлення ширини стовпців та висоти рядків, способу вирівнювання таблиці на аркуші та тексту в клітинках, напрямку тексту в клітинці, кольору і товщини меж клітинок, заливки в клітинках тощо.

7. Фізкультхвилинка.

8. Робота за комп'ютером.

1. Повторення правил поведінки в комп'ютерному класі.

Рольова гра.

Чути стукіт. В кабінет заходить Ельф, в верхньому одязі, з їжею, брудними руками, відразу вмикає комп'ютер без дозволу вчителя, торкається до проводів живлення. Він проситься на урок, оскільки також хоче оволодіти темою, що вивчають діти. Але діти не погоджуються його впустити в кабінет, озвучуючи вголос дії, які суперечать ТБ в кабінеті інформатики.

2. Виконання практичної роботи за інструктивними картками

Учитель. Скоро кінець семестру. І всі ви отримаєте табель успішності. Табелі є стандартними для всіх учнів, в них багато зайвих предметів. Вони не яскраві і не створюють святкового настрою. Я думаю, що ваших знань після сьогоднішнього уроку достатньо, щоб створити кожному власний табель для 5 класу, за поданим зразком.

9. Вправи для очей

10. Підбиття підсумків уроку

- Діти, подивіться, будь ласка, на нашу скриньку, чи не помітили ви змін?
- Які об'єкти має таблиця?
- Які операції можна виконувати над об'єктами таблиці?
- Якими можна користуватися при цьому інструментами?

10. Домашнє завдання (інструктивні картки, скласти казки про текстовий процесор).

- Оцінювання (підрахунок балів на картках самооцінювання).
- Рефлексія. Якщо здійснилися побажання, помістіть їх у носок

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григоренко С.В. Сайт вчителя інформатики [Електронний ресурс] С.В. Григоренко. - Режим доступу: http://grigorenko-sv.pp.ua/5-klas-n-v-morze/

2. Морзе Н. В. Зошит для практичних робіт та проектної діяльності з інформатики: навч. посіб. для 5 кл. загальноосвіт.навч.закл [Н.В. Морзе, О.В. Барна, В.П. Вембер, О.Г. Кузьмінська]. - Київ: Видавничий дім "Освіта", 2014. - 48 с.

3. Морзе Н.В.Перевірка предметних компетентностей. Інформатика, 5 кл. Збірник завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів: навч. посібник [Н.В. Морзе, О.В. Барна, В.П. Вембер, О.Г. Кузьмінська]. - Київ: Оріон, 2015. 24 с.

4. Хоцьківська ЗОШ І-ІІІ ступенів[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://hozki-school.ucoz.ua/index/dlja_vchiteliv_5_klasu.

І. А. Ворона,
методист обласного центру практичної психології і соціальної роботи комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

АЛГОРИТМ ЗДІЙСНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ АТЕСТАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ ПЕДАГОГІВ

Атестаційний період - надзвичайно важливий етап у професійній діяльності педагогічного працівника. У процесі атестації вивчаються професійна діяльність педагога, психологічна компетентність, особливості організації взаємодії з учнівським колективом, батьками та іншими членами колективу, звертається увага на здатність педагога до саморозвитку та самопрезентації, узагальнюється та поширюється найкращий досвід серед педагогічної спільноти. Атестація покликана стимулювати педагога до підвищення рівня професійної майстерності, розкрити творчий потенціал кожного вчителя.

Одним із важливих завдань психологічної служби навчального закладу є забезпечення сприятливих умов для найбільш ефективного проходження атестаційного періоду педагогом.

Відповідно до п. 2.7. наказу Міністерства освіти і науки України № 930 від 06.10.2010 "Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників" атестаційні комісії усіх рівнів формуються з педагогічних працівників навчальних та інших закладів, працівників відповідних органів управління освітою, представників відповідних профспілкових органів, методичних та психологічних служб та п. 4.3 наказу Міністерства освіти і науки України №616 від 02.07.2009 року "Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України" практичний психолог навчального закладу формує психологічну культуру вихованців, учнів, студентів, педагогів, батьків або осіб, які їх замінюють, консультує з питань психології, її практичного використання в організації навчально-виховного процесу, тому психологічний супровід атестаційного періоду педагогічних працівників та його участь у засіданнях атестаційної комісії є невід'ємною складовою професійної діяльності практичного психолога навчального закладу[3; 4].

Обираючи методи роботи з педагогами під час атестації, практичному психологу необхідно враховувати вік, педагогічний стаж і специфіку професійної діяльності педагогічних працівників. Перші три роки від початку педагогічної діяльності молодого (новопризначеного) спеціаліста в навчальному закладі відбувається адаптація до умов роботи. У разі виникнення професійної дезадаптації серед педагогів-початківців помітною є тенденція до звільнення із займаної посади. У період з 4 до 10 років відбувається активне професійне становлення і формування педагогічної позиції. На етапі 11-15 років може виникнути "педагогічна криза", яка викликана розбіжностями між прагненням педагога до змін і його власними можливостями здійснити ці зміни. На цей період припадає друга хвиля звільнень у пошуках кращої роботи. 16-20 років - "середина професійного життя", підбиваються попередні підсумки. 21-25 років - найвищий рівень сформованості професійно значущих якостей. Для педагогів з професійним стажем 25 років і більше характерне хворобливе сприйняття контролю своєї діяльності [1].

Під час атестації педагоги перебувають у стані напруження, відчувають стурбованість наслідками атестації, помітно зростає рівень емоційного вигоряння. Причинами такої ситуації є особливості педагогічної професії. Для педагогічних працівників характерні невротичні, психоматичні розлади, педагогічні кризи, тощо. Педагоги досить гостро реагують на оцінювання їхньої роботи. Переважна більшість педагогів має високий рівень особистісної тривожності. Також вчителі вказують на стресовий характер атестаційного періоду в цілому та безпосередньо атестаційного засідання зокрема. Така ситуація пов'язана з необхідністю оцінювання професійної діяльності вчителя членами атестаційної комісії, недостатньою узгодженістю в діях методичної і психологічної служб навчального закладу та самих педагогів у забезпеченні розвитку і особистісного зростання вчителя в між атестаційний період [1; 6].

Практичному психологові під час організації психолого-педагогічного супроводу атестаційного періоду важливо звертати увагу на статус педагога в колективі, його домінуючий **емоційний стан, характер взаємин з адміністрацією, стиль взаємодії з учнями, рівень психологічної компетентності, комунікативні уміння і навички.** Варто наголосити на тому, що співпраця педагога і психолога має будуватись на добровільних засадах, без примусу. Практичний психолог - це помічник для педагога, порадник, який допоможе справитись зі стресом, налаштуватись на продуктивну роботу, допомогти досягти поставленої цілі та сприяти саморозвитку вчителя в між атестаційний період [2].

Практичному психологу навчального закладу слід врахувати, що атестаційний період - це часовий проміжок між атестаціями педагога, а не лише рік безпосередньо перед атестацією. Тому свою діяльність з педагогами варто розподіляти на весь міжатестаційний період, лише в такому разі результативність проведеної роботи може бути максимально ефективною.

Практичному психологу рекомендовано розпочинати психологічну підготовку до атестації одночасно з адаптацією молодого (новопризначеного) педагога до умов праці в навчальному закладі. Таким чином фахівець встановлює контакт з педагогічним працівником, сприяє формуванню позитивних стосунків з учнями, педагогічним колективом, адміністрацією, забезпечує постійний психологічний супровід професійної діяльності педагога.

При організації психолого-педагогічного супроводу новопризначених педагогів рекомендовано дотримуватись наступного алгоритму діагностичної роботи:

1. Первинна діагностика фахівця при прийнятті на роботу.

Практичний психолог має бути включений до складу команди (поряд з керівником навчального закладу, начальником відділу кадрів управління/ відділу освіти, начальником управління/відділу освіти), яка визначає відповідність кандидата вимогам посади. На основі діагностичного мінімуму, який кожен фахівець психологічної служби формує та застосовує відповідно до своєї кваліфікації, вивчається рівень психологічної компетентності, емпатійності, стиль поведінки в конфліктних ситуаціях, мотивації до здійснення професійної діяльності педагогічним працівником, тощо. За результатами дослідження складається аналітична довідка [2; 10].

2. Поглиблене вивчення особистості молодого педагога та його професійної діяльності.

Протягом трьох місяців після прийняття педагогічного працівника на роботу обов'язково здійснюється перший діагностичний зріз. Практичний психолог досліджує стиль спілкування вчителя з учнівським колективом, його спосіб поведінки в конфліктних ситуаціях, домінуючий стиль управління (співпраці) колективом дітей тощо. Різновидом психодіагностичної роботи з педагогами є психологічний аналіз уроків та виховних заходів з метою надання рекомендацій стосовно налагодження взаємодії між педагогом і учнями та підвищення рівня педагогічної майстерності на основі врахування психологічної складової.

У процесі подальшого психологічного супроводу атестаційного періоду та педагогічної діяльності фахівця відвідування уроків доцільно здійснювати систематично (4 - 6 разів на рік протягом першого року роботи, 2 рази на рік у наступні 2 роки роботи молодого вчителя), обов?язково з дозволу і за попереднім погодженням із самим педагогом, а також на запит адміністрації навчального закладу чи самого педагога. Результати мають бути зафіксовані у журналі психологічного аналізу уроків (занять), за результатами надані рекомендації щодо виправлення допущених помилок і закріплення кращих результатів.

Не слід забувати і про психологічний комфорт молодого педагога у новому колективі. Протягом першого півріччя (3 - 6 місяць роботи спеціаліста) варто провести соціометричне дослідження педагогічного колективу на предмет прийняття нового співробітника іншими колегами. Результати соціометрії використовуються також для організації роботи з педагогічним колективом (попередження булінгу, виявлення угрупувань, формальних і неформальних лідерів, вивчення соціометричного статусу педагогів, що атестуються). Терміни проведення соціометрії обумовлені тим, що перші три місяці новий член колективу знайомиться з робочим місцем, педагогами, учнями, внутрішнім розпорядком, в цей час у спілкуванні молодого фахівця переважає відособленість від колективу, зосередженість на собі та процесі організації роботи.

Починаючи з другого півріччя, молодий педагог знаходить у колективі вчителів референтних осіб, з якими він встановлює більш тісні формальні (професійні) і неформальні (дружні) стосунки. В цей період практичний психолог проводить заходи щодо покращення входження нового члена в усталений колектив, а в наступні місяці доцільно провести перший зріз адаптаційного процесу. Паралельно з соціометрією проводиться вивчення задоволеності роботою в школі і психологічного клімату в колективі. На основі отриманих результатів розробляється план заходів щодо покращення психологічного клімату, що сприятиме більш успішній адаптації молодого фахівця і підвищенню якості роботи педагогічного колективу в цілому.

У наступний період (6 місяців - 3 роки) психолог здійснює переважно консультативний супровід молодого (новопризначеного) вчителя, проводить психодіагностику на запит чи за умови виникнення потреби, в тому числі і контрольний діагностичний зріз після проведеної роботи. За результатами досліджень психолог складає аналітичну довідку[1].

Практичному психологу не варто забувати, що здійснення психолого-педагогічного супроводу вчителів повинне базуватись на добровільних засадах, взаємоповазі та взаєморозумінні, з обов'язковим дотриманням принципу конфіденційності. В особі практичного психолога кожен член педагогічного колективу має бачити фахівця, який здатен допомогти у вирішенні проблемних питань, а не особу, що лише шукає недоліки і "ставить діагнози".

Організація роботи практичного психолога з педагогічними працівниками у рік здійснення атестації містить наступні етапи, заходи яких мають бути відображені в річному, щомісячному плануванні роботи:

1) підготовчий;
2) партнерська взаємодія;
3) проведення та аналіз атестації.

На підготовчому етапі практичному психологу рекомендовано враховувати наступне [8]:

1. Необхідно чітко визначити цілі учасників навчально-виховного процесу по відношенню до атестації. У цей період психолог забезпечує підвищення психологічної компетентності педагога, сприяє розвитку особистісних і професійно значущих якостей вчителя, покращує його емоційне самопочуття.

2. Практичний психолог встановлює довірливі відносини з педагогом, продемонструвавши свою професійність, що особливо важливо для останнього.

3. Заступник директора з навчально-виховної роботи складає план методичного навчання педагогів, що готуються до атестації, з урахуванням виявлених "проблемних зон", враховуючи надану практичним психологом узагальнену інформацію за результатами діагностики педагогічних працівників, що атестуються.

На практиці фахівець психологічної служби організовує свою діяльність таким чином: готує пакет психолого-педагогічних матеріалів (тести, проективні методики, бланки, пам'ятки, рекомендації та ін.); проводить вивчення особистісної та професійної сфер діяльності педагогічного працівника і аналізує результати діагностики; складає словник нових науково-методичних термінів; організовує спільно із заступником директора з навчально-виховної роботи та проводить навчальний семінар з питань атестації.

Робота на етапі партнерської взаємодії проводиться в таких напрямах: діагностичний, розвивальний, корекційний.

Діагностичний напрям. Комплексна оцінка діяльності педагога - це поглиблений, всебічний аналіз його ціннісних орієнтацій, професійних принципів і професійно важливих особистих якостей, направлений на рішення педагогічних завдань, гармонізацію особистості педагога і підвищення його професійного зростання.

Головне завдання роботи психолога - стимулювати педагога до осмислення своїх професійних проблем. Тільки від бажання самого педагога залежить процес його самопізнання, самовдосконалення і самоактуалізації.

Діагностичний мінімум психологічного супроводу атестаційного періоду може включати наступні **методики:**

- Тест "Шляхи саморозвитку".
- Тест "Чинники, що впливають на саморозвиток".
- Анкета "Психологічна культура вчителя".
- Тест "Оцініть свій творчий потенціал" (Є. І. Рогов).
- Тест "Оцінка професійної спрямованості особистості вчителя" (Є. І. Рогов).
- Опитувальник "Аналіз вчителем особливостей індивідуального стилю своєї педагогічної діяльності".
- Тест Ассінгера (оцінка агресивності педагога).
- Тест визначення рівня емпатії (І. М. Юсупов).
- Стиль реагування у конфліктних ситуаціях (тест К. Н. Томаса).
- Анкета вивчення психологічного клімату в колективі.
- Методика вивчення рівня емоційного вигоряння В. В. Бойко.
- Соціометричне дослідження.
- Методика діагностики самооцінки психічних станів Г. Айзенка.

Розвивальний напрям дозволяє створити раціональну систему заходів, що впливає на роботу педагога. Практичний психолог створює позитивний психологічний настрій педагога на атестацію; підвищує його знання з психології та суміжних дисциплін; сприяє розвитку особистісних і професійно значущих якостей педагога; працює над попередженням професійного вигорання та ін.

Реалізується через проведення індивідуальних бесід, консиліумів, семінарів, семінарів-практикумів, засідань творчих груп, методичних об'єднань.

Корекційний напрям: надання професійної допомоги у вирішенні проблемних питань, пошуку прихованих ресурсів педагога, підвищенні самооцінки, поліпшенні емоційного самопочуття та створення комфортних умов для розвитку. Реалізується через проведення індивідуальних консультацій, інтерактивних занять.

За результатами проведеної роботи практичний психолог складає аналітичну довідку та психологічну характеристику особистості педагогічного працівника. Психологічна характеристика подається керівникові навчального закладу і враховується під час атестації. Всі види роботи з педагогами фіксуються фахівцем у відповідних журналах та протоколах.

В разі виникнення питань чи ускладнень в організації психологічного супроводу педагогічних працівників практичному психологу рекомендовано звернутись до обласного центру практичної психології і соціальної роботи чи методистів з психологічної служби РМК/ММК та ОТГ (в разі їх наявності) за консультативною чи супервізійною підтримкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Литвин І. М. Атестація педагога загальноосвітнього закладу. Психологічний супровід. / І. М. Литвин, В. В. Басик. // Завуч. - 2013. - №19 (517). - вкладка.

2. Моісеєнко Е. М. Роль психолога у підборі педагогічних кадрів / Е. М. Моісеєнко // Шкільному психологу. Усе для роботи. - 2009. - №1. - С. 6-8.

3. Наказ Міністерства освіти і науки України № 616 від 02.07.2009 року "Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України" http://osvita.ua/legislation/other/4406/

4. Наказ Міністерства освіти і науки України № 930 від 06.10.2010 "Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників" [Електронний ресурс]. - Джерело доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/12483/

5. Проскура Т. С. Психологічно-педагогічна діагностика професійної компетентності вчителя: навч.-метод посібник / Т. С. Проскура, Н. П. Тарасюк - Біла Церква, 2006. - 73 с.

6. Рогов Е. И. настольная книга практического психолога. В 2 кн. Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения: учеб. пособие / Е.И.Рогов. - Москва: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. - 477с.

7. Співак С. Скринінг шкільного життя. Методика комплексного психодіагностичного вивчення стану навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи / С. Співак. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. - 72 с.

8. Туріщева Л. В. Робота шкільного психолога з педагогічним колективом / Л.В. Туріщева. - Харків: Вид.група "Основа", 2009. - 112с.: іл. - (Серія "Психологічна служба школи")

9. Хухлаева О. Школьная психологическая служба. Работа с педагогами / О. Хухлаева. - Москва: Генезис, 2008. - 192 с.

Н.М.Химич,

викладач фізики та інформатики державного навчального закладу "Смілянський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів"

ЗА ЛАШТУНКАМИ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ ФІЗИЧНИЙ БРЕЙН – РИНГ

РОЗРОБКА УРОКУ-ГРИ. 9-10 КЛАС

Природа - єдина книга, кожна сторінка якої сповнена глибокого змісту.
Гете

Мета:

навчальна: продемонструвати вплив науки на розвиток цивілізації, значення наукових знань у сучасному житті;

розвивальна: розвивати навички дослідження й аналізу інформації з різних джерел, спостереження, уміння узагальнювати окремі факти, робити висновки;

виховна: виховувати почуття гордості за досягнення вітчизняної науки, любов до Батьківщини, почуття відповідальності за майбутнє людства.

Обладнання: вислови учених, фотографії нобелівських лауреатів, учнівські презентації.

Тип уроку: урок - гра.

Методичні рекомендації: на початку декади "Фізики, інформатики та астрономії" до відома учнів доводять те, що буде проводитися підсумковий урок у формі гри, говорять про необхідність підготовки цікавих фактів про лауреатів Нобелівської премії для команд - суперниць, літературного батлу, а також про необхідність попрацювати з додатковою літературою. Учні поділяються на дві рівносильні команди (7 осіб)

Починають урок зі вступу та ознайомлення учнів з конкурсами та правилами гри.

Тривалість уроку - 60 хвилин.

К о н к у р с и:

1. Привітання.
2. Розминка.
3. Склади пазли.
4. Конкурс кулінарний.
5. Чорна скринька.
6. Літературний батл.
7. Конкурс "Найрозумніший".
8. Д/З (Перегляд учнівських презентацій з теми: "Альберт Ейнштейн та Марія Складовська - Кюрі").

Правила гри:

- Кожний конкурс буде оцінюватися за певною системою оцінювання.
- Підняти руку для відповіді можна тільки тоді, коли запитання повністю зачитане і пролунало слово "час".
- Капітани підбирають членів своєї команди для участі у конкурсах, враховуючи їх рівень підготовки.
- Учні розташовуються по командах навколо одного столу. Координує діяльність команди журі.
- Оцінити діяльність команд мені допоможуть журі у складі.

Перебіг уроку

Викладач. Шановне журі! Сьогодні ви оцінюєте діяльність команд 9 та 11 класу, наскільки вони справилися із завданням, використовуючи орієнтовні критерії оцінювання та оцінюєте виступи учнів.

Крім того, капітану команди необхідно провести ще учнівське оцінювання діяльності кожного учня всередині команди, що брав участь на нашому уроці.

Вступне слово викладача. Сьогодні, ми поговоримо про найпрестижнішу премію, що присуджується за відкриття, винаходи, вагомий внесок у розвиток людства.

З року в рік вчені всього світу чекають осені в передчутті грандіозних відкриттів в царині науки. Церемонія нагородження Нобелівською премією проводиться щороку 10 грудня в Осло (Нобелівська премія Миру) і в Стокгольмі, починаючи з 1901 року.

Отже, запрошую вас, в дивовижну подорож - щоб хоч трохи зазирнути за лаштунки науки! Бажаю успіху в осягненні таємниць науки та природи.

1. Конкурс привітання (Правильна відповідь оцінюється у 6 балів)

Оцінюється емблема команди, девіз, візуальне оформлення команди.

2. Р о з м и н к а (Правильна відповідь оцінюється у 2 бали).

У грі беруть участь усі члени команд.

1. Коли і де проводиться нагородження Нобелівською премією?
(10 грудня в Осло - премія Миру і в Стокгольмі)
2. Яка премія є еквівалентом неіснуючої Нобелівської премії з математики? ***(Філдеївська премія)***
3. Який напис викарбовано на медалі Нобелівської премії?***("Винахід робить життя кращим, а мистецтво - прекраснішим").***
4. За рахунок чого відбувається поповнення Нобелівського фонду? ***(За рахунок прибутків від інвестиційної діяльності; благодійні внески; звільнення від сплати податків.).***
5. Хто здійснює відбір лауреатів Нобелівської премії? ***(Шведська королівська академія наук, Шведська академія, Нобелівська асамблея Каролінського інституту, Норвезький нобелівський комітет)***
6. Перша африканська (чорношкіра) жінка, що отримала Нобелівську премію? ***(2004 р. Вангарі Маатаї (з Кенії) - політична і громадська діячка,яка бореться за права чорношкірих жінок).***
7. Хто одночасно став і олімпійським і нобелівським лауреатом?***(Британський дипломат виграв срібну медаль у заплаві на 1500 м у 1920 р. і у 1959 р. - Нобелівську премію миру - Філіп Ноель Бейкер).***
8. Якою крилатою фразою відреагував Резерфорд на присвоєння йому Нобелівської премії?***("Вся наука - або фізика, або колекціонування марок", а згодом - що з***

перетворень, свідком яких він був найнесподіванішим стало його власне перетворення з фізика в хіміка).

9. Коли лауреати Нобелівської премії двічі отримували одні й ті самі нобелівські медалі за одне й те ж саме відкриття? ***(Друга світова війна).***

10. За що у 2012 Нобелівської премії присудили Європейському союзу. ***(За те, що Європа колись охоплена війнами, перетворена на край миру).***

11. Хто з відомих особистостей, які висувалися на премію миру, але не отримали її?***(Йосип Сталін - 1946, 1948; Махатма Ганді - 5 раз; Адольф Гітлер - 1939; Лев Толстой Еріх Ремарк, Микола Реріх).***

12. Яким був перший заповіт А. Нобеля?***(Направити кошти на будівництво крематоріїв,але папа Римський визнав кремацію неналежною формою поховання).***

3. Склади пазли. Встановити співвідношення ***(1 бал за кожну правильну відповідь).***

1. Встановіть відповідність між прізвищами учених і їхнім громадянством:

Прізвища	**Країни, громадянином яких є учений**
Ірен Кюрі	Франція
Марія Складовська-Кюрі	Кенія
Альберт Ейнштейн;	Франція
Ернест Резерфорд	Велика Британія
Альфред Нобель	Нова Зеландія
Вінстон Черчиль	Швеція
Вангарі Маатаї	Німеччина (1879-1896, 1914-1933)
	Швейцарія (1901-1914)
	США (1933-1955)
	Апатрид (1896-1901)

2. Встановити залежність між вченими та їхніми датами народження:

а) Марія Складовська-Кюрі;	1. (1940 - 2011)
б) Ірен Кюрі;	2. (1879 - 1955)
в) Альберт Ейнштейн;	3. (1833 - 1896)
г) Ернест Резерфорд;	4. (1871 - 1937)
д) Альфред Нобель;	5. (1874 - 1965)
е) Вінстон Черчиль;	6. (1897 - 1956)
є) Вангарі Маатаї;	7. (1867 - 1934)

3. Встановити залежність між вченими та їхніми галузями науки, з яких отримали Нобелівську премію:

а) Марія Складовська-Кюрі;	1. Література.
б) Ірен Кюрі;	2. Хімія.
в) Альберт Ейнштейн;	3. Миру.
г) Ернест Резерфорд;	4. Фізика.
д) Альфред Нобель	5. Фізика, хімія
е) Вінстон Черчиль	6. Хімія, радіобіологія.
є) Вангарі Маатаї	7. Винахідник, філантроп, підприємиць.

4. Конкурс кулінарний (1 бал за кожну правильну відповідь).

1. Коли розпочинається Нобелівський банкет?***(10 грудня о 19 00)***

2. Скільки люду присутні на банкеті?***(1300 - 1400 чоловік)***

3. Форма одягу, яка допустима на Нобелівському банкеті?***(Фраки і вечірні сукні)***

4. Хто бере участь у розробці меню банкету? ***(Кухарі ресторанчика "Погрібець ратуші", що при ратуші, які отримували звання "Кухар року").***

5. Що подають на десерт бенкету?***(Тільки морозиво, але ніхто не знає, яке саме).***

6. Скільки версій меню дегустують члени Нобелівського комітету?***(3).***

7. Який особливий дизайн скатертин використовують для Нобелівського банкету?***(По куточку кожної скатертини та серветки витканий портрет Нобеля).***

8. Який посуд використовують на Нобелівському банкеті? ***(По краю кожної тарілки ручної роботи проходять смуги трьох кольорів шведського ампіру - синя, зелена і золота).***

9. Особливість прикрашення морозива? ***(Увінчане як короною так і шоколадною монограмою - вензелем "?").***

10. Хто розпочинає Нобелівський банкет?***(Шведський король і королева).***

11. Кого шведський король веде під руку в банкетний зал?***(Нобелівську лауреатку, а якщо такої немає - дружину Нобелівського лауреата з фізики).***

12. Кому присвячують перші тости банкету?***(Перший тост присвячується його величності, другий - пам'яті Альфреда Нобеля)***

13. Що собою являє картка з надрукованим меню?***(Меню надруковано дрібним шрифтом на картах, прикріплених до кожного місця і прикрашених профілем Альфреда Нобеля в золотому тисненні)***

14. Чим завершується банкет?(Винесенням морозива).

15. Коли починаються танці на банкеті? (о 2215 до 130).

5. Конкурс "Чорна скринька" (мах: 10, кожна наступна підказка - "-" 2 бали)

1. Про кого із вчених іде мова?

Підказки:

- Коли була опублікована його теорія, вважали, що у всьому світі її можуть зрозуміти не більше ніж 10 науковців?
- Марія Кюрі стала єдиною жінкою часів науковця, яка зрозуміла його теорію.
- Із 6 - річного віку добре грав на скрипці, ніколи з нею не розлучався.
- Один жвавий журналіст, тримаючи у руках записник та олівець, запитав у науковця: "Чи є у Вас блокнот, куди ви записуєте свої видатні думки?", науковець подивився на нього й сказав: "Пане! По-справжньому видатні думки приходять у голову так рідко, що їх неважко й запам'ятати" .
- Його знамениту формулу знають усі E=mc2.

(Альберт Ейнштейн)

2. Про кого із вчених іде мова?

Підказки:

- Вислів вченого: "Як люди тільки можуть думати, що наука - суха? Чи існує щось більш захопливе за непорушні закони, які керують світобудовою, і щось чудесніше від людського розуму, який відкриває ці закони? Порожніми здаються романами, а фантастичні казки - позбавлені уяви порівняно з цими незвичайними явищами, з цим порядком у хаосі".
- Цей науковець поклав початок розвитку новій ері в історії людства - ері вивчення і використання атомної енергії.
- Вчений знала російську, польську, латинську, грецьку мови, розмовляла французькою, німецькою, англійською .
- На честь своєї Батьківщини називає радіоактивний елемент - Полоній.
- Її донька, також отримала Нобелівську премію.

(Марія Складовська - Кюрі)

ВІДКРИТТЯ ПЕРШОГО В УКРАЇНІ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНІНГОВОГО ЦЕНТРУ STEM-ОСВІТИ

ПРОВЕДЕННЯ IX МІЖНАРОДНОГО ФЕСТ

СТИВАЛЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

3. Про кого із вчених іде мова?

Підказки:

- Ця особа постійно вражала всіх, хто з ним зустрічався. Він був кремезною людиною з гучним голосом, безмежною енергією і помітним браком скромності. Колеги відзначали надприродну здатність завжди знаходитися "на гребені хвилі" наукових досліджень.
- Найвизначніший фізик-експериментатор двадцятого сторіччя. Він є центральною фігурою в царині радіоактивності, а також людиною, яка поклала початок ядерній фізиці. Крім свого величезного теоретичного значення його відкриття отримали широкий спектр застосування, включаючи: ядерна зброя, атомні електростанції, радіоактивне датування і дослідження радіації.
- Свій геральдичний герб, затверджений у 1931 році, пер Англії барон увінчав пташкою ківі, символом Нової Зеландії. Рисунок герба - зображення експоненти - кривої, що характеризує монотонний процес зменшення з часом кількості радіоактивних атомів.
- На честь вченого названо хімічний елемент з атомним номером 104 Резерфордій 104Rf.
- Цей вчений все своє життя присвятив фізиці, а Нобелівську премію отримав з хімії.

(Ернест Резерфорд)

4. Про кого із вчених іде мова?

Підказки:

- Завдяки численним подорожам і ретельному навчанню у Франції, Швеції, Німеччині, США вчений уже в 17 років вільно володів англійською, французькою, німецькою та російською мовами. Він працював на підприємстві свого батька, вдосконалюючи проекти морської міни та торпед.
- Володів понад 90 фабриками в 20 країнах світу, був власником 355 патентів.
- 27 листопада 1895 р. підписав заповіт, згідно з яким усе своє майно розміром близько 31,5 млн шведських крон призначив на фінансування міжнародної премії.
- Найвідомішим досягненням А.Нобеля був винахід динаміту, запатентованого 1867 року.
- На його честь названо синтетичний хімічний елемент нобелій (Nobelium) також фізико-технічний інститут у Стокгольмі та університет у Дніпрі.

(Альфред Нобель)

6. Конкурс Літературний батл (1 бал за кожний використаний фізичний термін)

Створити римовані рядки, використавши як найбільше фізичних термінів. Кожна команда по черзі зачитують свої вірші доти, поки не залишиться переможець.

7. Конкурс "Найрозумніший"

За 1 хвилину дати якнайбільше правильних відповідей.

Запитання для І команди:

1. Що отримують лауреати премії?(диплом, медаль і грошовий приз).
2. В яких галузях науки присуджують Нобелівську премію? (література, фізика, хімія, фізіологія, медицина, миру, а з 1969 р. - в галузі економіки).
3. Де проводиться Нобелівський банкет? (у Блакитному залі міської ратуші).
4. Коли розпочинається банкет? (10 грудня о 19 00).
5. Хто вручає золоті медалі лауреатам Нобелівської премії в Стокгольмі?(шведський король)
6. Як називається премія за найбезглуздіше дослідження?(Шнобелівська премія).
7. Хто з російських літераторів у 1958 році відмовився від Нобелівської премії.(Борис Пастернак)
8. Скільки винаходів належить А. Нобелю? (355)
9. За які досягнення Вінстон Черчіль отримав Нобелівську премію?(за літературні праці)
10. Хто з вчених удостоївся двічі Нобелівської премії?(Марія Складовська - Кюрі; Лайнус Полінг, Джон Бардін; Фредерік Сенгер)
11. В яких галузях науки відзначився А. Нобель?(хімія, фізика, медицина, література, філософія, історія)
12. Перша людина, яка отримала Нобелівську премію миру у 1901 році?(Джон Генрі Дюнант - засновник Швейцарського Червоного Хреста).
13. Які організації були удостоєні Нобелівської премії?(Міжнародний комітет Червоного Хреста - тричі; Управління Верховного комісара ООН у справах біженців - двічі)

Запитання для ІІ команди:

1. Скільки становить грошовий приз лауреатів Нобелівської премії?(змінюється з року в рік залежно від доходів корпорації Нобеля;у середньому - близько 1,3 млн.$).
2. Коли започаткували Нобелівську премію?(з 1901 року).
3. В якій галузі науки Нобелівська премія не видається? (математика)
4. Який вигляд має медаль Нобелівської премії?(медаль золота із зображенням А. Нобеля і відповідним написом латиною).
5. На церемонії Нобелівської премії в Осло обов'язково присутній…..(норвезький король).
6. Хто з жінок вчений удостоєний двічі Нобелівської премії з хімії і фізики?(Марія Складовська - Кюрі).
7. В якій номінації Е. Резерфорд у 1908 р. був удостоєний Нобелівської премії?(хімії).
8. Яке прізвисько мав А. Нобель? (динамітний король).
9. Яка стаття змусила Нобеля замислитися над тим, як його буде пам'ятати людство?(Некролог "Торговець смертю мертвий").
10. Яка музика лунає протягом вечері?(відомі класичні музиканти: Мстислав Растропович, Магнус Ліндгрен).
11. Чим обумовлювалося рішення про відмову від Нобелівської премії ?(тиск влади).
12. Скільки зафіксовано випадків відмови відомих людей відмовилися від Нобелівської премії.(Ріхард Кох, Адольф Бутенандт, Гер Домагой, Борис Пастернак, Жан - Поль Сартр, Ле Дюк То).
13. У якому залі відбуваються танці?(у Золотому залі ратуші).

Викладач. Цікавий факт. З 1901 року Нобелівськими преміями нагороджено понад 700 осіб - громадян різних країн. Кожен лауреат, як правило, позначається в офіційному довіднику "Nobel foundation directory" (Стокгольм) і відноситься в ньому до тієї країни, громадянином якої він перебуває на момент присудження премії. Серед обранців Нобелівської премії українського походження виділяються такі постаті: хронологічно ряд лауреатів Нобелівської премії - уродженців України бере початок з **Іллі МЕЧНИКОВА,** славетного бактеріолога та імунолога. Премію Нобелівський комітет присудив йому в 1908 році за дослідження з імунології. Її вчений був удостоєний в галузі фізіології та медицини (спільно з Паулем Ерліхом), а нагороджений як підданий Російської імперії. Про присуджену йому високу відзнаку він висловився так: "Нобелівська премія, подібно чарівній паличці, вперше відкрила світу значення моїх скромних робіт".

Ще одним Нобелівським лауреатом у галузі фізіології та медицини став вчений-мікробіолог з **України Зельман Абрахам ВАКСМАН** (1888-1973 рр.), уродженець міста Прилуки на Чернігівщині. Особливу вдячність мільйонів людей на всіх

континентах Зельман Ваксман заслужив своїм вельми вагомим внеском у перемогу над туберкульозом. У 1952 році З.А. Ваксмана удостоїли Нобелівської премії "за відкриття стрептоміцину - першого антибіотика, ефективного при лікуванні туберкульозу". Нагороджений як громадянин США, куди він після смерті матері емігрував з України 1911 року на запрошення своїх старших сестер.

У місті Золочів на Львівщині 18 липня 1937 року (тоді воно входило до складу Тернопільського воєводства Польщі) народився **Роальд ГОФМАН** (Сафран) - нині найбільший американський спеціаліст у галузі органічної та квантової хімії. На українській землі, в Галичині, минули його перші дитячі літа. Юний Роальд рано спізнав долю малолітнього в'язня фашистських катів, а згодом і безкорисливий прояв людської доброти й жертовності з боку вчителя-українця, який до кінця нацистської окупації Львівщини переховував Роальда та його матір Клару Розен то на горищі свого будинку, то на горищі сільської школи. Три роки Гофмани поневірялися по таборах для переміщених осіб в Австрії, Німеччині, а 1949 року емігрували до США. Юнак закінчив медичний факультет Колумбійського університету (1958 р.). У славетному Гарварді спеціалізувався з хімії, в Упсалі (Швеція) - з квантової хімії. В 1981 році Роальду Гофману разом із Кенеті Фукуї присуджено Нобелівську премію "за розробку теорії перебігу хімічних реакцій, створену ними незалежно один від одного". Це відкрило можливості для планування хімічних експериментів. Нині видатний учений продовжує свою наукову роботу в Корнельському університеті (США). Нагороджений як американець. Любов до своєї батьківщини він висловив так у листі до М. Бабінської (м. Золочів): "Україна - обітована земля мого серця".

Підбиття підсумків. Ми з вами розкрили тільки деякі таємниці природи, заглянули за її лаштунки. Сподіваюся, що це стало для цікавою подорожжю у світ природи і фізики. А зараз ми надаємо слово журі. (Нагородження команди - переможниці призами. Відзначити найактивніших учнів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волочаєва Т. Найбільша користь для людства / Т. Волочаєва , Ю. Орел // Профтехосвіта. - № 11 (71). Листопад, 2014. - С. 10-12.
2. Нобелівська премія - Вікіпедія.[Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Нобелівська_премія
3. Україна - батьківщина шістьох нобелівських лауреатів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayina-batkivshchina-shistoh-nobelivskih-laureativ

І.М.Миронова,

учитель математики Топильнянського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Шполянської районної ради Черкаської області

СУЧАСНІ ҐАДЖЕТИ НА УРОЦІ МАТЕМАТИКИ ЯК МОЖЛИВА ФОРМА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

"Ми живемо в суспільстві, де технології
є дуже важливою частиною бізнесу,
нашого повсякденного життя"
Натан Мірволд, *генеральний директор Intellectual Ventures*

Нещодавно мій колега, учитель історії, розповів про випадок, який відбувся у нього на уроці в 5 класі. Учитель розповідав про стародавні засоби зв'язку, про те як люди передавали повідомлення, використовуючи сигнальні вогні, поштових голубів, про те, як гонець міг загнати коня, аби встигнути повідомити важливу звістку і тому подібне. Очі п'ятикласників були наповнені непідробним подивом і зацікавленістю. Учитель був задоволений, адже, на його думку, він дуже вдало змалював засоби зв'язку у минулому, зміг приголомшити учнів. Однак причина дитячого здивування була дещо іншою. Учитель зрозумів це, коли підбивав підсумок уроку. П'ятикласники хором перераховували стародавні засоби зв'язку, а потім один хлопчик не витримав і запитав: "А навіщо було так мучитися? Невже не простіше було послати повідомлення через Інтернет?"

Колега розповідав, що після такого запитання він, абсолютно ошелешений, заглянув у дитячі очі і побачив там відверте нерозуміння такої дивної поведінки людей середньовіччя. Діти чудувалися з того, наскільки дивні та нездогадливі були наші предки - замість того, щоб просто натиснути кілька кнопок та відправити повідомлення, вони палили якісь вогнища та мучили тварин.

Ми з колегами, звичайно, спочатку посміялися з даної історії, а потім зауважили, що насправді

нічого дивного тут немає, адже для сучасних дітей існування Інтернету, мобільних телефонів та різних ґаджетів наскільки ж природне, як існування сонця, зірок або земної тверді.

Думаю, подібна історія у тому чи іншому вигляді відбулася не тільки у нашій школі. І причина її виникнення, якщо задуматися, пояснюється цілком логічно.

Педагогічна наука ще ніколи не мала таких умов, щоб крокувати вперед настільки стрімко, як сьогодні. А "винен" у цьому все той же, багато разів згадуваний технічний прогрес. Відкриваєш стрічку новин і читаєш: "Незабаром у користування надійде нова модель смартфону", "Учені працюють над новим додатком до мобільного телефону" і т.д. Інтернет манить і спокушає своїми все новими і новими можливостями. Все це дивує та приголомшує нас, покоління людей, яке народилося в епоху без мобільних телефонів (що для першокласників, напевно, рівноцінно епосі динозаврів), а сучасні діти почуваються у такому середовищі так само природно, як риба у воді.

Багато учителів скаржаться, що всі ці телефони і планшети заважають проведенню уроків. Адже як не забороняй, а все одно знайдуться учні, які будуть намагатися гратися під партою в ігри чи вести онлайн переписку. Або й просто, зачувши вібродзвінок мобільного, думати не про умову задачі, а гадати, хто це телефонував.

Сучасні ґаджети наскільки міцно ввійшли у наше життя, що протидіяти використанню їх учнями таке ж беззмістовне заняття, як боротьба Дон Кіхота з вітряками. А звідси логічно випливає думка - якщо протидія не приносить раціонального зерна, то завдання сучасного учителя полягає у тому, щоб направити захоплення дітей мобільними телефонами, планшетами, смартфонами не тільки на розваги, але й на навчання. До ідеї "Ти виконав домашку? Скинь мені у "Viber" (або "Facebook" чи "WhatsApp")" наші учні давно уже додумалися самі, без сторонніх підказок. Учитель тепер має показати можливості сучасних ґаджетів ще й для навчання, аби, йдучи в ногу з новочасними технологіями, працювати над формуванням цілеспрямованої творчої особистості, здатної до самовдосконалення і саморозвитку впродовж усього життя.

Працюючи в школі уже 21 рік, я помітила, як сильно відрізняються покоління учнів одне від одного. Ще всього лише два роки тому учні надзвичайно цікаво ставилися до уроків, де використовувалися мультимедійні презентації або електронні тести для перевірки знань. А відеофайли, відповідні темі уроку, взагалі викликали справжнє захоплення. Сьогодні ж більшість учнів до роботи з електронним посібником ставляться так само буденно, як і до роботи зі звичайним підручником. Мультимедійний супровід уроку, який не так давно був потужним мотиваційним фактором, уже не завжди спрацьовує на "відмінно". Учитель знову стикається з питанням: як аргументувати, зацікавити учнів до навчання?

Дітей вабить Інтернет, то чому ж не використати його можливості? До того ж це не так і складно, як здається на перший погляд. Приблизно кожен третій сучасний учень має планшет, а мобільний телефон з постійним доступом в Інтернет - атрибут переважної більшості школярів. Учителеві просто необхідно знайти цікаві та корисні з математичної точки зору сайти і виробити навички учнів використовувати їх для навчальної діяльності.

Звісно, діти і в комп'ютерну епоху залишаються дітьми, вони люблять гратися, тому ідеальним варіантом є ресурс, який поєднує заняття з математики з ігровою діяльністю та практичним використанням. На мою думку, українсько-естонський проект **"Міксіке в Україні"** якраз і є тією знахідкою, яка може допомогти учителеві математики не тільки навчати, але й викликати цікавість до вивчення такого складного і, як багато хто вважає, "сухого" навчального предмета. З цією метою автори проекту і працюють під девізом "Задоволення від навчання".

Міксіке - це освітнє онлайн середовище, що надає можливість вчителям, учням і їх батькам створювати та використовувати власні навчальні онлайн матеріали, а також використовувати онлайн-колекцію навчальних матеріалів, яку спільними зусиллями створили педагоги-учасники проекту. Також освітнє онлайн середовище Міксіке дозволяє організовувати та проводити навчальні змагання серед учнів школи, між учнями різних шкіл області або країни, і навіть між школами різних країн Європи. [1]

У приблизному перекладі слово "міксіке" означає "чомучка", бо утворене від естонського питання "Чому?" (miks) та суфіксу -ke. Українсько-естонський проект "Міксіке в Україні" діє на території нашої держави впродовж останніх двох років за підтримки Arengukoostoo Programm (Estonian Development Cooperation) Міністерства закордонних справ Естонії, Міністерства освіти і науки України, окремих обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти та академій неперервної освіти.

За задумом авторів проекту, онлайн простір "Міксіке в Україні" розвивається **за 4-ма основними напрямами:**

- мультипредменті заходи, спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів (наприклад, використання онлайнових інструментів у вивченні мов, практико орієнтоване вивчення природничих предметів з використанням мобільних пристроїв тощо);
- розвиток міжрегіонального та міжнародного партнерства на рівні навчальних закладів, підтримка регіональних ініціатив;
- розвиток усного математичного рахунку;
- сприяння професійному розвитку педагогів країни, зокрема у використанні сучасних цифрових технологій у навчально-виховному процесі.

У кожному з напрямів заплановано проведення низки всеукраїнських та регіональних заходів, підтримуватимуться регіональні ініціативи. Головна мета проекту - стимулювати та підтримувати активність спільноти педагогів, учнів та їх батьків. [1]

Різнотипні розвивальні завдання, що пропонуються у середовищі "Міксіке", учні можуть реалізовувати як дома, так і у школі під час уроків. Учитель може запропонувати ці завдання у вигляді навчальних ігор або "інтелектуальних хвилинок", відвівши на виконання кілька хвилин робочого часу. Наприклад, тренажер ПРАНГМІЛІНЕ, призначений для тренування та змагання по усному математичному рахунку в режимі онлайн, чудово замінить вправи з усного рахунку, які часто проводять учителі для формування навичок швидкої лічби у 5, 6 класах. Результати кожного учасника зберігаються у спеціальних таблицях, що дає змогу учителеві прослідкувати за роботою своїх учнів.

Середовище "Міксіке" призначене для того, щоб допомогти учням навчатися у цікавій та ігровій формі. Додатковим стимулом автори проекту "Міксіке" передбачили різноманітні нагороди, призи та поїздки-екскурсії для найактивніших учасників.

Для учителів, які тільки роздумують над доцільністю використання сучасних ґаджетів на уроці та бояться, що це буде занадто складно, хочу поділитися досвідом. Почати можна навіть з такої

буденної на сьогоднішній день речі, як електронна пошта. Перед початком уроку, здебільшого це уроки закріплення або застосування знань, умінь та навичок, я заздалегідь розсилаю учням на їх електронні скриньки додаткові завдання. Це можуть бути завдання різного типу: задачі, подібні до тих, які розв'язувалися на уроці; задачі на формування базових умінь з теми; задачі, призначені для розвитку логічного мислення, творчого пошуку розв'язання проблеми чи просто задачі, узяті із збірників математичного конкурсу "Кенгуру". Завдання обираю у відповідності до принципів особистісно орієнтованого навчання, тобто диференціюю їх за рівнем складності для різних учнів.

Після етапу актуалізації опорних знань попереджую своїх учнів, що крім основних задач із підручника їх чекають ще Інтернет-задачі. Діти стараються швидше впоратися з основною частиною завдань, щоб скоріш узяти до рук свій мобільний телефон та дізнатися, які задачі я їм підготувала. Таким чином, уроки закріплення навичок розв'язування задач перетворюються із монотонних занять, які не викликають особливого інтересу в учнів, у більш захопливий процес. Мотиваційну функцію відіграє не тільки "забавка" з улюбленим мобільним телефоном, але й інтерес - яку саме задачу я підготувала, на скільки балів вона підвищить оцінку за урок.

Сьогодні в житті молодих людей технології відіграють набагато більш істотну роль, ніж будь-коли раніше, а відтак, дають учителям приголомшливі можливості для пожвавлення заняття, використовуючи час на уроці для більш захоплюючого спілкування з учнями. Учителі готують молодих людей до життя, до роботи та, взагалі, до існування в іншому світі - світі, який усе більше й більше прагне використовувати цифрові технології. Тому так важливо, щоб діти вже сьогодні навчились осмислено використовувати такі технології. [2]

Використання в урочній та позаурочній навчальній діяльності сучасних мобільних пристроїв нерозривно пов'язане з використанням так званих **хмарних технологій.** Працюючи з Інтернет-простором, розробляючи власні мультимедійні дидактичні матеріали до уроків, просто необхідно мати спеціальне сховище для власних напрацювань. Звичайно, можна придбати декілька флешок або додатковий жорсткий диск до комп'ютера, щоб зберігати всі матеріали, але набагато зручніше користуватися хмарними технологіями. Тоді будь-який потрібний матеріал можна легко дістати, опрацювати і використати з якого завгодно комп'ютера, аби він тільки був підключений до Інтернету.

Термін "хмарні технології або хмарні обчислення (Cloud computing)" став вживатися в світі інформаційних технологій з 2008 року. Першою людиною, яка виголосила словосполучення "cloud computing", був Ерік Шмідт - генеральний директор компанії Google. Хмарні технології - це технології, які надають користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервіса. Тобто, якщо є підключення до Інтернету, то можна виконувати складні обчислення, опрацьовувати дані, використовуючи потужності віддаленого сервера. [5]

Переваги використання хмарних технологій:

- непотрібні потужні комп'ютери;
- менше витрат на закупівлю програмного забезпечення і його систематичне оновлення;
- необмежений обсяг збереження даних;
- доступність з різних пристроїв і відсутня прив'язка до робочого місця;
- забезпечення захисту даних від втрат та виконання багатьох видів навчальної діяльності, контролю і оцінювання, тестування он-лайн, відкритості освітнього середовища;
- економія коштів на утримання технічних фахівців. [4]

Для учителя-предметника хмарні технології дають можливість не тільки вільного доступу до своїх матеріалів і документів будь-де і будь-коли, а й можливість використання відео- і аудіофайлів прямо з Інтернету, без додаткового завантаження на комп'ютер. Онлайн-уроки, відеоконференції, спілкування з учнями інших навчальних закладів, вебінари - все дає можливість створити принципово нову траєкторію поєднання навчального процесу з потребами сучасного суспільства. Також немало важливим фактором є те, що "хмари" не ламаються, не старіють, не вимагають сервісного обслуговування, їх неможливо викрасти або пошкодити. Особливо оцінять можливості хмарних технологій учителі, які уже мають свої сайти та використовують роботу в Інтернеті на уроках. Єдина вимога, яку, на жаль, здатні забезпечити не всі школи, - постійний і швидкісний Інтернет.

На завершення, хочу поділитися адресами кількох онлайн-ресурсів, які можна використати при проведенні уроків математики з використанням сучасних мобільних ґаджетів:

"Математика для школи" - http://formula.co.ua/,
"Вивчення математики онлайн" - http://ua.onlinemschool.com/ ,
"Вивчаємо математику" - http://testmath.com.ua/,
Сайт "Maths Is Fun" - http://www.mathsisfun.com,
Сайт "ЯКласс" - www.yaklass.ru ,
Сайт "Задачі з геометрії" - http://zadachi.mccme.ru ,
Сайт "Інтерактивна математика" - http://www.intmath.com/ ,
Сайт "Математика для школи" - http://math4school.ru ,
Сайт "Математичні етюди" - http://www.etudes.ru/
Безкоштовний Інтернет-сервіс Майстер-Тест - http://master-test.net ,
Сайт "Вся елементарна математика" - http://www.bymath.net ,
Сайт "Кабінет математики онлайн" - http://www.matcabi.net
Сайт "Побудова графіків функцій онлайн" - http://yotx.ru. [3]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кух А.М. Хмарні технології / А.М. Кух [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://kukh.ho.ua/kurs/KITON/H1.pdf

2. Новітні тенденції сучасної шкільної педагогіки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://infosvit.if.ua/novitni-tendentsiji-suchasnoji-shkilnoji-pedahohiky/ - назва з екрану.

3. Офіційний сайт українсько-естонського проекту Міксіке[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://miksike.net.ua/

4. Скрипка Г.В. Використання хмарних технологій у практиці учителя математики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/0BwpgUg-h-WRjcXdsUDI1NExQSXM/edit

5. Хмарні технології. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/ Хмарні_технології

Т. Ф. Мануйлова,
учитель музичного мистецтва Уманського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 10 - медична гімназія" Уманської міської ради

ОСНОВНІ РИСИ СТИЛЮ "БАРОКО"

РОЗРОБКА УРОКУ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ "МИСТЕЦТВО", 8 КЛАС

Мета: Формування ключових компетентностей:
Загальнокультурна:

При вивченні теми Стиль Бароко, в учнів передбачається формування ціннісно-смислових, загальнокультурних, предметних, міжпредметних, навчально-пізнавальних, пошукових та інформаційних компетентностей, що досягаються вивченням шедеврів мистецтва різних епох і народів, а також комунікативних творчо-діяльнісних і самоосвітніх компетентностей, що передбачає оволодіння досвідом самостійної творчої діяльності, сприймання цієї діяльності як невід'ємної частини свого життя.

Предметні компетентності:

- Роз'яснення поняттям "стиль", "бароко"; розглянути основні риси мистецтва бароко; надати знання про характерні риси архітектури бароко, ознайомити з шедеврами барокової архітектури; розглянути особливості архітектурних комплексів та ансамблів бароко та приклади садово-паркової архітектури.
- Розвивати вміння учнів розрізняти характерні риси барокової архітектури за ілюстраціями, надавати характеристику художньому образу творів мистецтва, розрізняти особливості палацово-паркових комплексів.
- Виховувати інтерес до шедеврів архітектури бароко, творчості видатних архітекторів; виховувати ціннісне ставлення до мистецтва бароко.

Тип уроку: комбінований, інтегрований.

Обладнання: музичний інструмент, комп'ютер, екран, проектор, презентація до уроку, ілюстрації для перегляду: Л. Берніні. Площа Святого Петра, Й.Б. Фішер фон Ерлах. Палац Шенбрунн, А Бареллі. Палац Німфенбург, Ф. Борроміні. Фасад церви Сан-Карло алле Кваттро Фонтане, Ж.Ф. Людовісі. Національний палац Мафра, А. Спецца, Дж. П'єроні. Валдштейнський палац, Я. Ромейн, Д. Моро. Мереживний партер у саду Гет-Лоо. М. Пьоппельман, Г. Земпер. Дрезденський Цвінґер.

Основні поняття для засвоєння: бароко, характерні риси архітектури бароко. Теорія мистецтва: досягнення стилю бароко в мистецтві. Шедеври стилю бароко в архітектурі. Архітектурні комплекси та ансамблі. Палацово-паркові комплекси. Садово-паркова архітектура.

Хід уроку

1. Організаційний момент. Мотивація до навчання.

2. Актуалізація опорних знань. Фронтальне опитування про стилі мистецтва минулого: античний, візантійський, романський, готичний, ренесанс.

3. Новий матеріал для засвоєння. Розповідь про стиль, мистецтво бароко, бароко в архітектурі.

Учитель. У XVI столітті втрачається чільна могутність католицького духовенства. Ним використовуються всі можливості для відновлення втраченого в світському суспільстві панування. Зародився стиль бароко в Італії, він є безпосереднім послідовником стилю ренесанс, і став тим інструментом, який повинен був повернути колишню міць і владу католицькій церкві. Згадаємо разом, що є "стиль" у загальному розумінні?

Стиль у загальному розумінні - усталена форма художнього самовизначення епохи, регіону, нації, соціальної або творчої групи, чи окремої особистості. Поняття стилю є центральним в історії літератури та мистецтва, однак поширюється і на інші види людської діяльності, перетворюючись в одну з найважливіших категорій культури в цілому.

На минулих заняттях ми з вами вже ознайомлювались з такими стилями як: античний, візантійський, романський, готичний, ренесанс. Сьогодні на уроці ми розглянемо стиль бароко.

Бароко (від італ. Barroco - вибагливий, химерний) - це стиль, що охоплює всі рівні: світосприйняття і мислення тої епохи. Бароко проявилося в літературі й мистецтві, в інших сферах духовної культури, зокрема в філософії, теології, науці, історіографії, педагогіці. Бароко виникло внаслідок кризи епохи Відродження (кін.16 ст.). Світ, спроектований ідеологемою ренесансного гуманізму як упорядкований і гармонійний, обернувся ірраціональним хаосом, а людина амбівалентною істотою, роздвоєною між добром і злом. Ця криза знайшла драматичне вираження в маньєризмі, проміжній течії між Ренесансом і Бароко, що розповсюдилася на Заході наприкінці 16 - на поч. 17 ст.

Бароко було спробою нової інтеграції духовної культури, нового ідейного та художнього синтезу, але на іншому світогляді і естетично-художній основі. Бароко "розімкнуло" замкнений антропоцентричний дискурс Ренесансу, відкриваючи загадкові глибини зовнішнього фізичного і внутрішніх духовних світів.

У літературі і мистецтві інтенція проявляється як на сюжетно-тематичному рівні, так і в структурі образів та композицій, що тяжіють до безкінечності.

Інтенція (лат. Intentio "прагнення, намір") - спрямованість свідомості, мислення на який-небудь предмет, в основі такої спрямованості лежить бажання, задум.

Основні риси мистецтва бароко:

- парадність, урочистість, помпезність, витонченість та видовищність;
- складність композиції та яскравість кольорів;
- емоційна виразність та динамічність;
- прагнення до синтезу мистецтв.

Бароко в мистецтві:

1. Архітектура (асиметрія конструкцій, вигадливість декору, контрастність об'єму, ефекти світлотіні та кольору).
2. Живопис та скульптура (динамізм поз, декоративність композицій, парадність).
3. Музичне мистецтво (гомофонно-гармонічний склад, тональна система).

Учитель музичного мистецтва. Музика епохи бароко (на фоні аудіозаписів музики Баха, Гайдна

або Генделя). Музика доби бароко - величезна область виконавської практики: від органних концертів Баха і Генделя, від клавірної музики, кантат, камерних творів Вівальді, Кореллі до опери Телемана. У бароковій музиці переважають драматична патетика і динамічність образів, їй притаманна поліфонія - одночасне звучання декількох мелодійно змістовних голосів, що робить музику багатомовною та багатоплановою. Характерним для бароко є також жанр "капричіо", музична мова якого є вигадливою, примхливою, повною гострих поворотів. Стиль бароко особливо яскраво проявився в опері: оперні вистави часто доповнювались архітектурним елементом. Біля витоків опери стояв італійський композитор Клаудіо Монтеверді, автор відомого твору "Орфей".

Значні зміни відбулись і в церковній музиці. Тут найвідомішим став Й. С. Бах ((1685 - 1750), який писав найвеличнішу музику "на честь християнського Бога". Розвиваються жанри, народжені епохою бароко: фуга, опера, кантата, прелюдія, соната, концерт, арія, варіації. І сьогодні ці твори звучать у виконанні чисельних ансамблів старовинної музики. 1888 року з'явилася праця Вельфіна "Ренесанс і бароко", і відтоді вже більше ста років тривають численніпублікації про мистецтво бароко. Епоха бароко ставить запитання, звернені до неба, до людства, у нікуди.

Перегляд музичного відеофільму "Музика епохи бароко" https://www.youtube.com/watch?v=ktzz3Ee297s

Серед багатьох інструментів бароко продовжує лідерство орган, який стає технічно досконалим. Цей інструмент міг замінити оркестр завдяки тисячам труб різного діаметру і довжини, повітря в яких приводилось в рух завдяки клавіатурам для рук і для ніг та панелі з численними важелями. Окрема людина давила на міхи, щоб повітря потрапляло в інструмент рівномірно. Звучання органу відповідало епосі: пишність і багатство тембрів, величність і урочистість, можливість контрастних співставлень і прикрас. Якщо в попередні епохи орган був інструментом для церковної служби, то тепер він стає концертуючим.

Слухання фрагменту.

Й.С. Бах. Органна токката соль -мінор.

Не менш цікаві перетворення переживають клавішні інструменти (від слова "клаві" - цвях, який бив по струні, викликаючи звук). З'являються такі їх різновиди як клавесин, клавікорд, спінет, чембало. Клавесини найчастіше використовувались в домашньому музикуванні. На клавесинах виконували невеликі п'єси, варіації і сюїти. Яскравими представниками клавесинного мистецтва були французькі композитори і виконавці - Франсуа Куперен, Ж.Ф. Рамо, Луї Дакен. Їх музика приваблювала витонченістю, легкістю, життєрадісністю.

Слухання фрагменту

Прелюдія і фуга з "Добре темперованого клавіру" Й.С. Баха

Учитель. Зараз ми більш докладніше розглянемо архітектуру стилю бароко. Перш за все хочеться сказати, що контрасти вищої духовності і нижчого земного, протиставлення потворної дійсності і яскравої нереальності - все це визначає епоху Бароко, а разом з нею і архітектуру стилю.

Нагадую, що вперше обриси нового стилю проявилися в кінці XVI століття. Вистачило кілька десятиліть, щоб панування архітектури Бароко поширилося по Європі. Ближче до кінця XVI століття до половини XVIII століття Франція, Іспанія, Англія і Голландія наділили бароко індивідуальними національними особливостями. Майстри тієї епохи з особливим завзяттям втілювали геніальні ідеї у видатних спорудах.

В Іспанії архітектура бароко знаходила відображення на фасаді будівлі і внутрішньому оформленні. Франція робила акцент на поєднанні двох стилів: в оформленні фасадної частини присутні класичні риси, а внутрішнє оздоблення ґрунтувалося на стилі бароко. В архітектурі Англії новий стиль виступає певним доповненням до класицизму. Засновником нового стилю вважають Мікеланджело.

Особливі риси стилю. У перекладі з італійського слово "бароко" означає "дивний" і "химерний". Тут дуже точно збіглося визначення з якісною характеристикою стилю. Оскільки тяжіння бароко до ефектних пишних форм, парадної урочистості та величності перетинається з інтересом до природних явищ і середовища, що оточує людину. Ілюзія панування католицької церкви створювалася не тільки пишністю і монументальністю, а й надлишком позолоти і химерною, хитромудрої ліпниною. Великою кількістю скульптурних композицій на фасаді і внутрішньому інтер'єрі. Куполи церков стають складної багатоярусної форми.

В бароко знайшли застосування театральні прийоми: світло, масштабні ефекти. Інтер'єр приміщень, за рахунок коригування реальності, також здається набагато більше своїх справжніх розмірів. Відомий майстер бароко Л. Берніні, використовуючи оптичні прийоми, домагався візуального збільшення розмірів будованих ним церков і соборів.

Переважаючі кольори в тонуванні стін: пастельні, рожеві, білі. Часто зустрічається поєднання блакитного з жовтими і білими квітами, а також золотого з білим кольором.

Учитель. Показує малюнки. Діти, зверніть увагу якими матеріали оздоблювали інтер'єри, та фасади будівель.

Помпезність стилю бароко передбачає використання дорогих матеріалів. Золото, натуральний камінь, бронза, кришталь. Перейнята зі стилю ренесанс техніка будівництва передбачає застосування каменю, мармуру, оштукатурювання поверхонь.

Декоративне оздоблення характеризується поєднанням різноманітних персонажів різного часу і релігій. Декором були герої міфологічних і біблійних переказів, фігури-алегорії. Одним з багатьох елементів архітектурного оздоблення фасадів є "маскарон" - маски в формі людського обличчя і голови тварин анфас. Характер їх вельми багатогранний: комічний, нейтральний, романтичний, страхітливий. Маскарон встановлювався на помітній частини фасаду. Найчастіше над вхідними дверима, аркою, вікнами на камені, що знаходиться посередині над ними (замковому камені). Майстри відливали їх з гіпсу або робили з каменю. Часто маскарони підбиралися по темі споруди, на якій вони встановлювалися. Так, на будівлі театру розташовувалися маски будь-яких персонажів дійства, на будівлі галереї кріпилися маски богів, пов'язаних зі знаннями. На будівлі суду самими універсальними були маски сатирів, левів і богині правосуддя. Церкви прикрашали масками, які несуть сенс чесноти і гріхів. Символом перемоги церкви над смертним гріхом була потворна голова, задавлена брилою, а головки ангелів або красиві жіночі та дитячі голови - уособлення святості і боголюбства.

Одним із прийомів обробки фасадів, які прагнули підкреслити урочистість і химерність споруди, служила установка каріатид і атлантів. Вони призначалися для підтримки зводу даху і балюстради.

Каріатиди - це архітектурний елемент, народжений в Греції, який знайшов відображення в стилі бароко. Статуї жінок, одягнених в туніку, замінили пілястри і колони.

Теламони (атланти) - чоловічі скульптури, їх також використовували замість колон, вони служили вертикальною опорою для балочного перекриття, несли в собі повчальний і каральний сенс. Вони несли не тільки декоративні функції, а давали можливість висловити свободу художнього смаку і імпровізації.

В архітектурі палаців і резиденцій застосовуються опукло-увігнуті лінії фасадів, всілякі вежі, еркери, балкони, використання овалів, кіл, а також помітно особливе членування фасаду.

В обробці віконних прорізів використовувалися лиштви з багатою обробкою, обов'язкову присутність великого замкового каменю з маскароном над вікном. Форми віконних прорізів: овальні, французькі, півсфера, велике прямокутне, арочне. Дверні прорізи оформлялися арками з колонами або каріатидами, атлантами.

Кажучи про деталі стилю бароко в архітектурі: багато багатства і розкоші, гігантські розміри, велика кількість різноманітних деталей - цим визначалося внутрішнє оздоблення в бароко. Золотом оброблялися все, що можна було прикрасити в інтер'єрі та екстер'єрі.

Бароко в архітектурі вражає своїми контрастами, переходом від однієї крайності в іншу, часом недоречним гігантизм і монументальністю. Прихильники строгих ліній і форм довго не визнавали право на його існування, пов'язували бароко з відсутністю смаку і ознакою вульгарності. Однак час розставив все по своїх місцях

Одначе не слід вважати стиль бароко субстанційно-емоційним стилем: він настільки ж емоційний, як і інтелектуальний.

Мета стилю бароко - через емоції діяти на свідомість, розум і впливати на них. З цією стратегією пов'язана не тільки "винахідливість розуму", але й пишна декоративність бароко, його знамениті "перебільшення" й "надмірності".

Ще раз наголошую, що архітектори епохи бароко віддавали перевагу кривим лініям, увігнутим фасадам, розірваним фронтонам, щедро прикрашали декоративно-скульптурними елементами та ілюзіями. ефектами. Разом з культовим розвивалося палацове будівництво з характерною динамічною пластикою фасадів, грою світла й тіні. Першим містом в Україні, в архітектурі якого виявилися ознаки європейського бароко, став Львів. У ренесансному Львові першою спорудою в стилі бароко був костел єзуїтів (1610-30, архітектор Джакомо Бріано), який архітектор формами майже цілком наслідував церкву Іль Джезу в Римі. У каплиці Боїмів (1615, архітектор Анджей Бемер, скульптори Я. Простер, Г. Шольц) ранньобарокові маньєристичні тенденції визначили скульптурну пластику фасаду. Найдовершенішою пам'яткою бароко є собор святого Юра у Львові (1745-70), у створенні якого, крім архітектора Бернарда Меретина, брали участь Іван Георгій Пінзель, Себаст'ян Фесінгер та Михайло Філевич До найкращих зразків стилю бароко належить також ратуша в Бучачі Тернопільської області (1751, архітектор Бернард Меретин, скульптор Іван Георгій Пінзель).

Завдяки впливу італійського бароко, іспанська архітектура поступово стає більш вільною і живописною. З'являються різноманітність декоративних форм. Укладення в 1713-1714рр. Утрехтську і Раштаттську мирну угоду поклали кінець війні за іспанський спадок та забезпечили Європі 25 років відносно спокійного існування. Завдяки цьому стали з'являться нові центри художньої творчості.

З безлічі найстаріших пам'яток в столиці Іспанії Мадриді туристам буде цікава площа Пласа - Майор, що в перекладі з іспанської означає - головна площа. Ця площа була побудована в XVII в. відомим архітектором Хуаном Гомесом де Мора. Батько Ху?на Г?мес де М?ра був придворним художником у короля Філіпа 2, майстерність Хуан, перейняв від свого дядьки Франциско де Мори. Спочатку, площа перебувала за межею міста і мала статус міського ринку, а так само місця проведення кориди. За свою довгу історію площа Пласа-Майор неодноразово змінювала свій вигляд, а так само змінювалися її найменування і статус. Головні пам'ятки, які має площу Пласа-Майор - це статуя короля Іспанії Філіпа III і будівля Каса де ла Панадерія. Бронзову статую Філіпа III було виготовлено знаменитими майстрами Джованні Джамболонья і П'єтро Такка в 1616 році. Джованні Джамболонья, справжнє ім'я Жан де Булонь - флорентійський скульптор-маньєрист і представник раннього бароко.

Бронзову статую подарував іспанському монарху герцог Тосканський і спочатку вона знаходилася в заміському палаці короля Каса де Кампо. У 1848 році цю статую за рішенням королеви Ізабелли II поставили на площі.

Найвідоміші архітектурні споруди Мадрида є: Палац Анта Кус, монастир Енкарнаньйон та ін.

Після завершення Тридцятилітньої війни в центральній Європі починається поступове оновлення архітектурних стилів: на першому етапі головну роль грали італійці, а з 1680 роках в Баварії з'являються перші великі твори місцевих архітекторів - Мікаелем і Крістіаном Тумбами. На рубежі XVII-XVIII ст. на авансцену виходить ціле покоління художників, що народилися між 1655 і 1670 рр. Багато з них здобували освіту в Італії..

В Німеччині в стилі бароко закладено місто-резиденція Карлсруе (1752-82, архітектори Філіп де ла Гепьєр, Ф. А. Кеслау). Засновник міста маркграф Карл Вільгельм побажав, щоб головні вулиці міста променеподібно розходилися в сторони від центрального палацу, завдяки такому плануванні Карлсруе називають містом-віялом. Великий науковий і промисловий центр, а також другий за величиною річковий порт Німеччини. Палац Карлсруе, з якого й почалося місто, є його центром і головною пам'яткою. До 1918 року палац був резиденцією маркграфів і великих герцогів Бадена. На даний момент у палаці знаходиться музей землі Баден-Вюртемберг і частина Конституційного суду Німеччини.

У 1731-1746 роках біля палацу було розбито парк у французькому барочному стилі. У другій половині XVIII століття великий герцог Карл Фрідріх перебудував його в пейзажний парк в англійському стилі. У 1967 році тут пройшла садівнича виставка, перед якою парк був оновлений і розширений. Крім рідкісних порід дерев, у парку є численні інсталяції, пам'ятники та фонтани різних епох. У тому ж році була відкрита паркова залізниця. Парк використовується жителями міста для літнього відпочинку.

4. Розповідь учня про палацово-паркові комплекси.

Кажучи про європейське садово-паркове мистецтво - це безцінна скарбниця художньої культури народу, що через дивовижні пейзажі природи впродовж багатьох століть несе велич славетної історії багатьох культур і української культури зокрема. Велика кількість садів і парків, що збереглися, отримали статус пам'яток архітектури, національних та природних заповідників. Завдяки високому професіоналізму та художній майстерності, окремі з них стали взірцями Європейського садово-паркового мистецтва.

Регулярний парк (або сад; також французький або геометричний парк; іноді також "сад в регулярному стилі") - парк, що має геометрично правильне планування, зазвичай з вираженою симетричністю і регулярністю композиції. Характеризується прямими алеями, є осями симетрії, квітниками, партерами і басейнами правильної форми, стрижкою дерев і чагарників з доданням посадкам різноманітних геометричних форм.

Створення парків в регулярному стилі досягло найвищого піку у Франції в епоху бароко (XVII-XVIII століття), прикладом чого є сади Версаля, створені для Людовика XIV ландшафтним архітектором Андре Ленотр.

Андре Ленотр - французький ландшафтний архітектор, син головного садівника Тюїльрі Жана Ленотра - придворний садівник Людовика XIV, з 1657 року - генеральний контролер королівських будівель. Відомий як автор проекту створення та реконструкцій королівських садів і парку в Версалі.

Мода на регулярні парки швидко прижилася в інших країнах Європи; ось чому регулярні сади називають "французькими". Та така назва не є історично неточною - перші регулярні сади з'явилися в Італії в епоху Відродження, а найбільш досконалими регулярні парки стали в Англії в XIX столітті, де почали стригти рослини в складних і екзотичних формах (у вигляді птахів, тварин, грибів, спіралей і т. д.).

Найчастіше регулярні сади і парки розбивають біля замків та палаців; разом із будівлями вони утворюють палацово-паркові ансамблі. Перелічимо їх.

Відповіді учнів.

Палацово-парковий комплекс або ансамбль - цілісна архітектурна композиція, в якій гармонійно поєднані будівлі , садово-паркові споруди та зелені насадження. У таких комплексах використовують рельєф, рослинність та інші природні елементи як основні компоненти при створенні певних художніх образів.

Відому Оранжерею Версаля, в її сучасному вигляді, побудували за проектом архітектора Жюля Ардуен-Мансара.

Жюль Ардуен-Мансар (фр. Jules Hardouin-Mansart, уроджений Жюль Ардуен; 1646-1708) - французький зодчий, придворний архітектор Людовика XIV, один з видатних представників стилю бароко у французькій архітектурі.

Оранжерею будували більше 2 років з 1684 до 1686 рік. На місці колишньої Королівської оранжереї, побудованої архітектором Луї Ліво в 1663 році, стара оранжерея перестала вміщати королівську ботанічну колекцію. З часом оранжереї перестали бути просто ботанічними об'єктами і прикривати від примх погоди. Ці грандіозні споруди створюють глибоке враження на відвідувачів своєю архітектурою. Коли температура падає 1200 дерев у діжках переносяться до оранжереї, це переважно - цитрусові. За теплої погоди тендітні рослини виставляються в партері перед оранжереєю.

5. Узагальнення вивченого матеріалу:

- поясніть як ви розумієте поняття "стиль у мистецтві".
- розкажіть про основні риси стилю бароко в мистецтві.
- назвіть види барокового мистецтва.
- якими матеріали оздоблювали інтер'єри, та фасади будівель у бароковому стилі.
- Що собі представляють Каріатиди та Теламони (атланти), яка їх роль у стилі бароко.
- яке місто в Україні, стало першим в архітектурі, якого виявилися ознаки європейського бароко.
- наведіть приклади споруд створених у стилі бароко.
- чим характеризується палацово-парковий комплекс або ансамбль.

6. Рефлексія.

Написання сенкану на тему "Бароко"

Методичний коментар

Сенкан - п'ятирядковий неримований вірш, який складається за схемою:

1 рядок - слово-тема (іменник),

2 рядок - 2 прикметники (означення теми),

3 рядок - 3 дієслова (активність, дієвість, пов'язана з темою),

4 рядок - фраза з чотирьох слів (трактування теми або ставлення до неї),

5 рядок - слово-висновок (іменник, синонім (або висновок) до теми).

Приклад сенкану

Бароко,
Несподіване, непередбачуване,
Вражає, дивує, стверджує,
Почуття в стані афекту,
Перлина.

7. Домашнє завдання: За бажанням учнів робота над проектом "Архітектура Черкащини". Завдання - опрацювати та підготувати інформацію, презентацію:

1. Свято - Покровський Красногірський монастир:
- історія заснування храму;
- чоловічій монастир;
- Жіночій монастир.

2. Іллінська церква (Суботів):
- Опис та історія заснування церкви;
- Реставрація храму;
- Подорож кобзаря.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:https://uk.wiktionary.org/wiki/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F

2. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.christofor.ru/spain/arte/figueroa_leonardo.php

3. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://rehouz.info/stil-barokko-v-arhitekture/

4. Інфоурок[Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://infourok.ru/rozrobka-uroku-z-mistectva-stihiya-muziki-baroko-klas-1535245.html

5. Дзюба І. М. та ін. Енциклопедія Сучасної України. Том №2. / І.М. Дзюба. - Київ, 2003. - 872с.

6. Блохина И. В. "Архітектура"=Всемирная история архитектуры и стилей. / И.В. Блохина. - Москва: АСТ, 2014. - 400с.

7. Розумовська М. У. Історія зарубіжної літератури XVII століття. - Москва, 1999. 254с.

8. Бірюльов Ю. О. Архітектура Львова: Час і стилі. XIII-XXI ст. / Ю.О. Бірюльов. ? Львів: Центр Європи, 2008. - 126с.

О.В. Драгун,
учитель-логопед логопедичного пункту департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради

І.М. Случинська,
учитель-логопед логопедичного пункту департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В УЧНІВ У РАМКАХ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИХ УЯВЛЕНЬ

Дослідження останніх років (С.Ю. Конопляста, О.О. Логінова, С. Марченко, І.В. Мартиненко, Т.В. Пічугіна, В.В. Тарасун, Т.Ю. Хотильова) довели, що успішність формування писемного мовлення у молодших школярів залежить не лише від стану мовленнєвих операцій, необхідних для реалізації висловлювання, а й від ступеню сформованості невербальних психічних функцій: зорово-просторових уявлень, слухо-моторної та оптико-моторної координації, загальної моторики, цілеспрямованої свідомої діяльності, самоконтролю за діями та уваги.

Проте, питання взаємозв'язку між станом невербальних психічних функцій, ступенем їх зрілості та особливостями засвоєння навичок писемного мовлення в літературі розкрито недостатньо.

Згідно із сучасними уявленнями про механізми дисграфії, характер специфічних помилок у письмових роботах школярів корелює із недостатньою сформованістю вищих психічних функцій, які забезпечують певні операції процесу письма. Тому, так важливо вчасно і якнайповніше вивчити і дослідити особливості зорового та оптико-просторового гнозису учнів початкових класів, з'ясувати системний зв'язок порушень зорового та просторового факторів із особливостями формування основних складових ланок процесу писемного мовлення у молодших школярів.

Звичайно, дитина приходить до школи, маючи певний запас знань, отриманих в сім'ї, в дитячому садку. Адже елементарні форми орієнтації у просторі формуються уже в ранньому дитячому віці, вони ґрунтуються на складних оптико-вестибулярних і кінестетичних зв'язках першої сигнальної системи.

На момент вступу до школи дитина повинна розрізняти свої праву і ліву руку, розуміти значення слів "вгору", "вниз", "далі", "ближче", "попереду", "позаду" тощо, не тільки практично відтворити, але й визначити словами розташування предметів відносно самого себе.

Наш досвід роботи показує, що останнім часом до першого класу приходить все більше дітей, які мають труднощі з розрізненням правої і лівої сторін у себе і у співрозмовника, розуміння прийменників і слів, що означають просторові відносини.

Нейропсихолог Г.Семенович розробила структуру просторових уявлень, в якій виділила чотири основних рівні:

- **Перший рівень** - це просторові уявлення про власне тіло.
- **Другий рівень** - це просторові уявлення про взаємовідношення зовнішніх об'єктів і тіла.
- **Третій рівень** - це вербалізація просторових уявлень дитини.
- **Четвертий рівень** - лінгвістичні уявлення, що формуються безпосередньо у мовленнєвій діяльності. Це найскладніший рівень.

Як зазначає Н.Голота у своїй статті "Простір і час у житті дитини дошкільного віку", сприймання часу - один із найскладніших видів сприймання тому, що він:

- не має наочної основи і сприймається опосередковано через діяльність людини чи завдяки такому предмету, як годинник;
- є невіддільним від життєвих подій, тече в одному напрямку, його не можна повернути чи зупинити;
- має умовне позначення часових відрізків, оскільки те, що було завтра, стало сьогодні тощо.

Своєрідність просторово-часових уявлень вивчалося у дітей з різними відхиленнями у розвитку, а саме: у дітей з порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату. У дітей з порушеннями мовлення просторово-часові уявлення менше вивчені.

Діагностуючи рівень сформованості просторово-часових уявлень дитини, ми повинні виявити саме той рівень, на якому стався "збій" у розвитку дитини, і визначити "вихідну точку" і об'єм роботи з базовими складовими для їх подальшого гармонійного формування та розвитку.

Нагадаємо, що простір - одна з основних об'єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю і обсягом. Час - одна з форм існування матерії, яка характеризується послідовністю існування явищ, тривалістю, темпом (Короткий тлумачний словник української мови за редакцією Д.Г.Гринчишина).

Сформованість просторових уявлень передбачає наявність умінь визначати лінійну послідовність предметного ряду, графічних знаків, уявлень про схему тіла. Учень зі сформованими часовими уявленнями знає назви і послідовність пір року, місяців, днів тижня, частини доби, визначає вік і ролі в сім'ї.

Специфіка порушень просторово-часових уявлень впливає перш за все на:

1. Організацію діяльності на уроці та занятті:

- просторові помилки при розміщенні навчального приладдя на парті;
- помилки у виконанні інструкцій педагога.

2. Формування схеми тіла (не диференціюють праву та ліву руки, очі).

3. **Формування усного мовлення:**
- невірне розуміння і використання прийменників та прислівників, які позначають просторові взаємовідносини предметів та істот;
- труднощі у використанні прикметників (товстий - тонкий, широкий - вузький, довгий - короткий);
- труднощі при відтворенні послідовності у переказі та складанні розповіді за серією сюжетних малюнків.

4. **Засвоєння письма:**
- невміння орієнтуватися у просторі аркуша;
- невірне розташування записів на аркуші;
- труднощі у співвідношенні букв і ліній зошита;
- дзеркальне написання літер;
- змішування графем, які відрізняються кількістю елементів та їх розміщенням у просторі;
- труднощі формування звуко-складового і морфемного аналізу слів.

5. **Опанування читання:**
- звужене коло простору рядків, що впливає на темп читання;
- невірний напрямок читання;
- перестановки букв, складів, перескакування з рядків.

6. **Засвоєння математичних уявлень:**
- **помилкове написання цифр;**
- невміння розташувати геометричні фігури у просторі;
- труднощі засвоєння мір довжини;
- в опануванні рахунку і відношень порівняння.

7. **Формування образотворчих навичок:**
- невміння розташувати малюнок у просторі аркуша;
- труднощі в опануванні пропорцій малюнка.

Таким чином, практична робота з учнями молодшої ланки показує, що розвиток просторових і часових уявлень є актуальною проблемою, у вирішенні якої беруть участь вчитель, логопед і психолог.

Роботу з формування просторово-часових уявлень можна умовно розділити на чотири етапи:

a. Діагностичний.
b. Підготовчий.
c. Безпосередньо корекційний.
d. Підсумковий.

На першому етапі проводиться серія діагностичних завдань, які спрямовані на вивчення уміння дітей орієнтуватись у схемі власного тіла (пряме і дзеркальне орієнтування), можливість диференціювати поняття "вліво - вправо", "вгору - вниз", "попереду - позаду", прийменники "в", "на", "під", "над", "за", "між", "перед". Також вивчаються особливості конструювальної діяльності: складання цілого із 4-6 елементів, копіювання зразка; розглядаються особливості графічної діяльності учнів: малювання будиночка, людини, копіювання букв. У дітей 2-4 класів проводиться аналіз письмових робіт і перевірка читання.

На підготовчому етапі ставляться такі цілі:
- уточнення простих передумов оволодіння писемним мовленням (зоровий гнозис, мнезис, оптико-просторові уявлення);
- формування мисленнєвих операцій: аналізу, синтезу, порівняння, співставлення;
- розвиток довільної уваги, пам'яті;
- уточнення і розвиток просторово-часових уявлень за допомогою корекційних завдань і вправ.

Для діагностики можна використовувати елементарні графічні диктанти, методи бесіди і спостереження, різноманітні тести.

Виконуючи завдання і вправи, школярі усвідомлюють схему власного тіла, вчаться визначати напрямок у просторі, орієнтуватись в оточуючому "малому" просторі. На цьому етапі в учнів формується і поширюється коло часових уявлень, що дозволяє уточнити і активізувати словниковий запас.

На кожному логопедичному занятті корекційного етапу продовжується розвиток і уточнення просторово-часових уявлень учнів. Зручно виділяти початок кожного заняття для реалізації цієї мети, одночасно реалізуючи завдання етапу нервово - психологічної підготовки. Ставляться запитання щодо пір року, місяців, днів тижня, частини доби. Звичайно, дітей більше зацікавлюють завдання в ігровій формі, із застосуванням різноманітної наочності.

Для прикладу наведемо зразки завдань для відпрацювання днів тижня.

Назви пропущені дні тижня

понеділок	1	
	2	вівторок
середа	3	
	4	четвер
п'ятниця	5	
	6	субота
неділя	7	

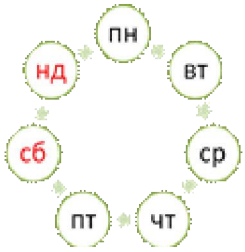

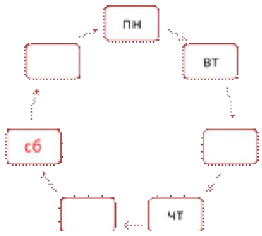

Пронумеруй дні тижня

вівторок	неділя	четвер	понеділок	п'ятниця	середа	субота

Відгадай день тижня:

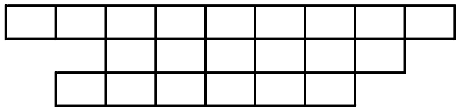

З'єднай стрілочками

Завдання такого типу можна використовувати і на етапі автоматизації та диференціації поставлених звуків, що дає змогу вирішити одразу **кілька проблем:** власне розвиваємо часові уявлення та урізноманітнюємо види роботи з автоматизації та диференціації. Звичайно, необхідно відбирати матеріал, насичений потрібними звуками.

Прислів'я, прикмети, приказки

1. У понеділок роботи не починай і в дорогу не вирушай.
2. На вівторок зібралось бід сорок.
3. Гуляла середа, як ще була молода.
4. Не сунься середа наперед четверга, бо буде ще й п'ятниця.
5. Воно як трапиться: коли середа, а коли й п'ятниця.
6. Як настала середа, то вчинилася біда.
7. Краще тепер, як у четвер.
8. У нього сім п'ятниць на тиждень.
9. Субота - вся робота.
10. Субота - не робота, полий, помаж та й спати ляж.
11. Неділя - день вимушеного безділля.
12. Сховай слабість на неділю, бо тепер робота є.
13. Ідеш на день, а хліба бери на тиждень.
14. Як той пес: день біжить, тиждень лежить.
15. П'ятниця - порадниця.
16. Через день та й неділя, а в суботу свято.
17. Згоджусь я тобі не тепер, а в четвер.
18. Як неділя, то й сорочка біла.

Знайди зайве слово

Вівторок, п'ятниця, понеділок, учора, середа, четвер, субота.

А якого слова не вистачає?

Гра "Хто молодець?"

Закінчи речення потрібним днем тижня.

- Вранці ми із добрим ділом привітали ... .(понеділок).
- Ніченька минула скоро, - трудовий іде ... .(вівторок).
- Спритна, вміла, молода вже настала ... .(середа).
- Йде четвертий день тепер, називається ... .(четвер).
- Діло добре ладиться, як настала ... . (п'ятниця).
- Дома скрізь кипить робота, як почався день ... .(субота).
- Ось і тижневі кінець. Хто трудився ... .(молодець).

Дайте відповіді на запитання

1. У понеділок Андрієві зателефонувала бабуся та сказала, що вона приїде через два дні. У який день неділі приїде бабуся?
2. Через три дні у Олі день народження. Який це буде день неділі, якщо сьогодні вівторок?

Між вівторком та п'ятницею два дні. А скільки днів між суботою та понеділком?

Пограємо разом

Якщо сьогодні понеділок, то вчора була ....., а завтра....., а післязавтра.....

Якщо завтра буде середа, то сьогодні .....

Якщо післязавтра буде четвер, то завтра .....

Якщо вчора була субота, то сьогодні .....

Якщо сьогодні п'ятниця, то вчора був ...., а завтра....., а післязавтра.....

Прослухай (прочитай) і запам'ятай. Коли так говорять?

1. Скривився, як середа на п'ятницю - має дуже невдоволене обличчя.
2. Після дощу в четвер - невідомо коли, ніколи.
3. Сім п'ятниць на тиждень - про того, хто часто змінює своє рішення, свою думку.
4. Йому щодня неділя - про того хто лінується.
5. Сім неділь на тиждень мати - ледарювати.

Після дощу в четвер. Про того, хто часто змінює своє рішення.

Сім п'ятниць на тиждень. Про того, хто лінується.

Йому щодня неділя. Невідомо коли, ніколи.

Працюючи над формуванням відчуття часу, доцільно використовувати **пісковий годинник.** Пересипання піску в такому годиннику унаочнює плинність часу і дає змогу візуально слідкувати за його перебігом.

Просторова послідовність звуків і складів слова, а також слів у фразах має важливе значення для формування навичок писемного мовлення. Відповідно, вправи, спрямовані на уточнення просторових уявлень, сприяють розвитку звуко-складового і морфемного аналізу слів, граматичної будови мовлення.

Орієнтуватись в оточуючому просторі, діти вчаться поступово. І в школу приходять з різним ступенем сформованості цих процесів в одному і тому самому віці. Великої уваги у формуванні просторово-часових відносин потребують діти з особливими освітніми потребами.

Після оволодіння поняттями "верх"-"низ" , "спереду"-"позаду", слід формувати поняття "право"- "ліво". На основі орієнтації в оточуючому просторі поступово відбувається закріплення складної системи зв'язків між рухом і словом.

І.М Садовнікова радить працювати над формуванням просторових уявлень, вчити дітей визначати схему власного тіла, правий і лівий напрямок у просторі, просторові взаємовідносини об'єктів, схему тіла особи, яка стоїть навпроти; послідовність числового ряду, графічне позначення напрямку.

На кожному логопедичному занятті з виправлення чи попередження дисграфії слід уточнювати уявлення про організацію простору аркуша у зошиті, аналізувати розміщення різноманітних предметів у просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Голота Н. Простір і час у житті дитини дошкільного віку / Н. Голота // Вихователь - методист дошкільного закладу. - 2015. - №4. - 17с.
2. Короткий тлумачний словник української мови .[ред. Д.Г.Гринчишин]. - Київ: Просвіта, 2004. - 606 с.
3. Садовникова И.Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников . / И.Н. Садовникова. - Москва: ВЛАДОС, 1997. - 256 с.

Ю.А. Савченко,
учитель зарубіжної літератури Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

ДОН КІХОТ ПРОТИ СИНЬОГО КИТА

Погодьтесь, що у нашому повсякденні глобальних подій не так вже і багато, а настрій, погляди на життя, мотивації формують, здавалося б, дрібниці: хтось не привітався на роботі, хтось лишив брудні ступаки на щойно помитій підлозі спортзалу; гори сміття у лісі, понівечені ліхтарі у парку - так - так, це вони, оці дрібниці. Та насправді все складніше, адже ми стикаємося з проявами однієї ж і тієї хвороби - бездуховності. Захворіти нею досить легко, а в результаті ми отримуємо епідемію безкарності, аморальності, вседозволеності… І як завжди, у зону ризику, в першу чергу, потрапляють діти: щирі, беззахисні, довірливі. Ви думаєте, Синій Кит з'явився випадково? Аж ніяк! Якби діти дійсно були захищені від оцієї бездуховності, якби у них були сформовані духовні потреби, були присутні духовні орієнтири, чимось добрим і корисним був заповнений вакуум спілкування, хіба хапалися б вони за руку випадкових "доброзичливців", сліпо виконуючи їхні настанови? Саме поява цієї загрозливої тенденції засвідчує, що рівень духовного розвитку і суспільства у цілому, і дитини зокрема потребує корекції і серйозної уваги.

Іноді, пояснюючи знайомим специфіку своєї роботи у школі-інтернаті, я напівжартома кажу, що працюю у філіалі МНС. При всій парадоксальності такого твердження, воно не таке вже і далеке від істини: ми, педагоги, завжди мусимо бути готовими прийти на допомогу своїм вихованцям, іноді це треба зробити негайно і цілком конкретно, іноді - непомітно і протягом тривалого часу, от тільки не носимо ми шевронів "Рятувальник", та й ореол героя-рятівника - це якось нескромно.

Що і говорити, обладнання у МНСників вражаюче, а з чим іду я, рядовий вчитель літератури, рятувати дитячі душі? Книга у руці - та й годі. Але ніхто не поставить під сумнів могутню силу слова, тому в умілих руках воно здатне на справжнє диво. Література - це завжди диво: прості, звичні слова у якусь мить стають опорою, порадником, примушують переосмислити звичні речі, надихаючи і націлюючи на щось світле і добре. І звикнути до цих метаморфоз, повірте, неможливо: от сидить перед тобою клас: хтось дивиться у вікно, хтось ще порпається у портфелі, хтось ніяк не знайде ручку, та через кілька хвилин захоплено світяться очі, тягнуться вгору руки, промовляються гарні правильні слова. І все, що для цього треба - це розгорнути книгу і почати її читати. Одне турбує: як довго триватиме оця магічна дія слова і хто, врешті-решт, виявиться сильнішим - Діккенс чи Синій Кит. Це залежить від багатьох чинників і чимось схоже на оркестр чи хор: мало зібрати талановитих виконавців, слід подбати про диригента, який спрямує енергію кожного у єдине русло, тому завдання вчителя - примусити зовсім різних учнів дійти спільної думки, зробити правильні висновки, створити таку атмосферу, де прояви бездуховності не матимуть жодного шансу. І робити це слід у кожному класі на кожному уроці.

Ось підручник для 5 класу. Розділ "Народна казка". Беремо китайську - "Пензлик Маляна". Гарна казка, цікава, і є в ній цікаві епізоди, які містять у собі неймовірний потенціал доброти, який діти повинні відчути. Уявіть, що у героя казки з'явився чарівний пензлик, який перетворює малюнок у реальні речі. І я запитую у дітей, що б вони намалювали, маючи такий пензлик? Відповіді, на жаль, очікувані: іграшки, одяг, автомобіль (!), хтось обов'язково запропонує гору золотих монет (тепер зрозуміло, чому "на жаль"?). А я пропоную знайти у тексті, що насправді малював хлопчик. Виявляється, що селянам потрібні прості речі: кому - плуг, кому - мотика. То що, не хотіли вони ні розкошів, ні грошей? Справа не в тім, чого вони хотіли, а в тому, що не звикли до легкого хліба, не хочуть дармових грошей, бо треба, діти, жити своєю працею, а не сподіватись, що хтось прийде і намалює тобі щасливе життя. Тому шануйте свою і чужу працю і не шукайте дармовщини. І не думайте, що ця порада стосується вашого далекого майбутнього: чи багато користі принесе тобі сьогодні підслухана відповідь чи списана задачка?

Але це ще не кінець пригод, тож ми бачимо хлопчика у в'язниці, куди його кидає злий поміщик, і не просто ув'язнює, але і погрожує, і морить голодом… Та наш герой знаходить вихід. Ізновумені потрібні дитячі варіанти. Що ж пропонується: меч, щоб повбивати ворогів, вогонь, щоб все спалити, ув'язнити самого пана і морити його голодом, є і елементи екзотики: перетворити його на жабу. Тобто, ніякого шляху, крім насильства, не існує? Цікаво, а що там у тексті? Шукаємо… Виявляється, хлопчик намалював… бамбукову драбину і виліз по ній на свободу. Діти, ви розчаровані? Ви так хотіли порозмахувати мечем? А натомість - ніякого насильства, ніякого зла у відповідь. І що характерно: навіть чарівні дівчатка-п'ятикласниці, оці білі бантики і невинні очі - навіть вони не мають нічого проти того, щоб добряче "підсмажити п'яти" пану. І у них є аргумент: як він до людей, так і вони у відповідь. Але що вам зробив поганого казковий герой? Особисто вам? Навіщо множити зло і насильство? Це зовсім не означає, що треба пасувати перед злом - зовсім ні, з ним треба боротися у будь-який спосіб, але коли існує хоча б один, де не буде насильства, - давайте використаємо саме його. Давайте вчитися у хлопчика Маляна, який переміг зло силою добра, адже казка для того і придумана, щоб давати нам мудрі і добрі життєві уроки.

А ось герої Марка Твена - Том і Беккі. Вони заслуговують окремої розмови, однак саме зараз вони заблукали у печері. Ми детально розглядаємо цей епізод, бо там багато помилок роблять і діти, і дорослі, але зосередимо увагу на маленькій деталі: справа у тім, що на передодні Том і Беккі "заручилися", і з цього приводу "наречена" спекла "весільний пиріг" . Для сторонньої людини це було щось чорне і перепечене, але тільки не для наших героїв. Так от, заблукавши у підземних лабіринтах, діти згадали про цю смакоту і ділять її порівно перед тим, як підкріпитися. І тут Том, цей розбишака і відчайдух, робить дивовижну річ: непомітно для Беккі він ділить свою половинку навпіл і трішки пізніше віддає її дівчинці. Дрібниці? Як сказати. Можна годинами тренувати своє красномовство стосовно доброти, щирості, інших чеснот, але один-єдиний шматочок отого пирога, поділений саме так, як ми бачили, між дітьми, фактично приреченими у жахливій печері, скаже набагато більше, ніж тисячі слів. Як часто кожному з нас не вистачає подібних простих, непоказних, але таких справжніх і щирих проявів любові і доброти! Не вишуканих смаколиків, не розкішних

подарунків, а такого простого шматочка "весільного пирога". І якщо ви хотіли б побачити приклад справжньої доброти, то ви побачили його щойно, і хоча полум'я останньої свічки ледь освітлювало стіни печери, сподіваюсь, ви добре все роздивилися, чи не так?

Програма для 6 класу більш складна, тому і висновки будуть дещо іншими, адже грані добра і зла стають ледь помітними, а думки - більш суперечливими…

В.Г. Короленко пише про неймовірі дитячі долі. Є у нього твір, який, на жаль, відсутній у програмі, але на який ми завжди знаходимо трішки часу - це повість "Діти підземелля". Там тісно переплелися долі двох пар-двійників: братик і сестричка із забезпеченої сім'ї та братик і сестричка, що живуть у могильному склепі. Одного разу наш юний оповідач зіткнувся з дилемою: його з пелюшок вчили, що красти не можна, а тут його товариш Валек украв хліба для сестрички. Вона голодна - але красти… Мені цікаво, хоча і не просто, стежити за тим, як учні шукатимуть правду, аналізуючи цей епізод. На кожен аргумент легко знаходиться спростування, кожна думка має і сильну, і слабку сторону. І знаєте, що я роблю? Я не примушую дітей дати одну-єдину, остаточну відповідь. Скоріш за все, її просто не існує, але діти мусять про це сперечатися, думати, говорити вголос, вони повинні чітко уявляти, що і в житті просто не буде, але вибір робити доведеться…

Та це все стає другорядним, коли виявляється, що маленька Маруся помирає від туберкульозу. І щоб підтримати її хоча б в останні дні, оповідач просить свою сестричку Соню дати ляльку - тимчасово, не назавжди. Проблема у тому, що Соня і сама любить ляльку, до того ж, її подарувала мама, яка нещодавно померла. Та крихітна дівчинка все зрозуміла, і лялька опиняється в немічних руках Марусі. На жаль, дорослі (а саме батько та няня) не зрозуміли нічого: батько просто оскаженів, коли дізнався про зникнення іграшки. Та через деякий час лялька повертається - Маруся померла… Не дорослі дітям, а діти дають дорослим жорстокий урок милосердя.

Чехов колись пропонував, щоб кожна щаслива людина мала біля вхідних дверей свого щасливого будинку дзвіночок, у який зможе подзвонити хтось нещасний. Тобто, не варто забувати, що поряд з тобою саме зараз іде той, хто потребує твоєї допомоги, твоєї жертви. Я запитую у дітей, чи готові вони чимось пожертвувати заради інших? Маленька Соня зуміла, а ви?

Програма для 7 класу просто переповнена творами, кожен з яких є безцінним з точки зору виховного потенціалу: це і доблесний лицар Айвенго, готовий битися до останнього подиху зі злом і несправедливістю, і простий шофер Андрій Соколов, герой оповідання М. Шолохова "Доля людини", який, пройшовши всі кола пекла воєнного лихоліття, не втратив людяності і готовий пригорнути загрубілими руками біляву голову сироти Ванюшки, це і герой повісті В. Бикова "Альпійська балада" Іван Терешко, який ціною власного життя рятує дівчину Джулію, яку знає якихось кілька днів…

Ми зупинимося на дивовижній історії Грея та Ассоль, більш відому як "Пурпурові вітрила" О. Гріна. Коли ми говоримо про добро, то обов'язково мусимо згадати ту силу, яка йому завжди протистоїть. У житті Ассоль було багато зла і несправедливості, та вона вперто ішла до своєї мрії, яку розповів колись дивак Егль. Вона не здавалася, не опустила рук, можливо, саме за це життя і нагородило її великим щастям. І чим більше навколо неї збиралося зла, тим яскравіше сяяли надія і віра у добро. Ця віра була настільки сильною, що один з героїв здивовано побачив, як його сплетені з лози кошики для вугілля раптом зазеленіли листочками. Перебільшення? Можливо, але де пролягає межа мрії і добра, хто здатен їх обмежити?

Обовязково звертаю увагу учнів на момент, де неймовірно щаслива і закохана Ассоль запитує у Грея, чи заберуть вони з собою батька - старого моряка Лонгрена, який колись кинув море заради доньки. І я знову запитую у дітей, чи готові вони знайти для своїх батьків місце у власному щасливому домі? Чи готові хоч якось віддячити за все, що вони для вас зробили? І чи не доведеться їм довго і марно стояти під дверима вашого великого і щасливого дому, де ви забули чи не захотіли повісити отой маленький дзвіночок…

А неперевершений О. Генрі з його незабутніми героями! Ось старий художник Берман, рятуючи життя хворій дівчині, яка переконала себе у тому, що помре тоді, коли впаде останній листок з плюща навпроти її вікна, вночі малює на стіні свій останній шедевр - листок, який ніколи не впаде додолу. Її життя він врятував, своє, захворівши на пневмонію, втратив. Які ще треба докази стосовно того, що добро існує! Існує, навіть якщо ти продаси свій годинник (єдину коштовну річ), аби на Різдво подарувати їй розкішний набір черепахових гребенів, не знаючи, що своє каштанове волосся вона вже продала, щоб купити гарний ланцюжок для його годинника… ("Дари волхвів"). Оце і є справжнє добро, любов до ближнього: пожертвувати останнім і стати найщасливішим!

Аж ось перед восьмикласниками постає недолуга і трагікомічна постать Дон Кіхота: освистаного, зневаженого, осміяного і невизнаного родичами, сучасниками, (і ніде правди діти) школярами усіх часів… Смішно виглядає той, хто посмів думати, що самотужки змінить світ на краще. Усі так звикли до його недосконалості, хтось вже змирився, хтось пристосувався… Цей невдаха, що перечитав занадто багато лицарських романів, неймовірно добрий, він ні секунди не переймається власними проблемами - хто ж він, як не дивак? І кому насправді потрібне те добро, яке він намагається примножити?

І от вже пишуть мої восьмикласники про донкіхотство, шукають, куди ж зникли лицарі, пишуть, сперечаються, порівнюють - і нехай: немає нічого гіршого від байдужості. І хай розуміють, що непростий шлях Дон Кіхота - то шлях добра, і хоча він ніколи не буде легким, іти треба саме ним; всі широкі дороги починаються з кимось протоптаної стежки, і хоча вона ніколи не буває прямою, вона все-одно приведе до людей. Як би не потішався над Лицарем Печального Образу цей недосконалий світ, він потребує таких добряків-ідеалістів, просто ще не готовий визнати це. Як знати, з'явись Дон Кіхот сьогодні, можливо, не надвисокі технології, а іржаве вістря його лицарського списка та непереможна віра у силу Добра зупинили б Синього Кита… Як знати…

От і добіг кінця ще один урок "зарубіжки", як кажуть діти. Том і Беккі повертаються додому, корабель з пурпуровими вітрилами зникає за обрієм, стомлений Дон Кіхот лаштується ночувати десь серед гір… Та це не кінець нашої історії. Вже завтра нові герої увірвуться у безмежність дитячих мрій і фантазій, вони знову будуть шукати і втрачати, знаходити і губити,сміятися і плакати; будуть просто жити і радіти, несучи невмирущі ідеали Добра і Справедливості у цей непростий і прекрасний світ…

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Зарубіжна література. 5-9 класи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.mon.gov.ua

О.Г. Анциферова,
учитель фізики Уманської загальноосвітньої школи І - ІІІ ступенів №11 ім.М.П.Бажана Уманської міської ради Черкаської області

СУЧАСНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ ЩОДО НАВЧАННЯ УЧНІВ РОЗВ'ЯЗУВАТИ ТВОРЧІ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ЗАДАЧІ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Загальновідомо, що учні міцно засвоюють те, що пройшло через їхню свідомість і вимагало від них значних індивідуальних розумових зусиль. Проблема самостійності учнів під час навчання не є новою. Цьому питанню відводили значну роль педагоги всіх часів. Особливо чіткі концепції щодо ролі самостійності, у тому числі й у практичній діяльності, здобутті знань висвітлені в працях К.Д.Ушинського, Н.Г.Чернишевського, Д.І.Писарєва та ін. Ця проблема є актуальною і зараз. Увага до неї пояснюється тим, що самостійність відіграє вагому роль не тільки під час отримання середньої освіти, а й під час продовження навчання після школи та й у подальшій трудовій діяльності учнів.

Підвищення рівня знань, забезпечення політехнічного і трудового виховання підростаючого покоління вимагають застосування активних форм роботи під час навчання. Тільки при великій пізнавальній активності учнів їхні знання будуть міцнішими.

Тому у процесі вивчення фізики у школі слід не тільки подати учням систему наукових знань, але і озброїти їх цілою низкою умінь і навичок пізнавального і практичного характеру. При цьому актуальною стає проблема наповнення сучасної фізичної задачі реальним змістом та зацікавлення учнів у пошуку правильного її розв'язання, а для вчителя - пошук нових форм організації навчання учнів під час розв'зування такого роду задач. Як краще донести до свідомості учнів правильні шляхи щодо вирішення поставленої перед ними задачі? Проблемі вироблення практичних умінь в ході розв'язування фізичних задач у різні роки присвячені праці таких відомих науковців та методистів П.С. Атаманчука, О.І. Бугайова, В.Є. Володарського, С.У. Гончаренка, А.А. Давиденка, Є.В. Коршака, О.І. Ляшенка, В.В. Мендерецького, А.І. Павленка, Г.Б. Редька, О.В. Сергеєва та інших [1; 4].

Основним недоліком щодо навчання учнів розв'язувати фізичні задачі, що склалися у шкільній практиці, є відсутність задач, які розвивають творчі здібності та мислення, використання задач для контролю лише фактичних знань учнів, а не рівня їхнього інтелектуального розвитку.

Серед різноманітного арсеналу методів і способів навчання фізики особливе місце посідає розв'язування на уроках фізики експериментальних і творчих задач та виконання учнями домашніх дослідів і спостережень.

Посилення ролі дослідного, проблемного і частково-пошукового методів навчання, розв'язування експериментальних і творчих задач забезпечує активність розумової діяльності учнів, дає їм можливість ознайомитися з принципами вимірювання фізичних величин і методами аналізу похибок, виробляє вміння і навички вільно і впевнено користуватися вимірювальними приладами, проводити дослідну перевірку фізичних закономірностей, розвиває навичку уважного й цілеспрямованого спостереження, уміння пояснювати фізичні явища і процеси, передбачати їх хід.

Разом з тим розв'язування експериментальних і творчих задач та проведення домашніх дослідів і спостережень розвивають в учнів логічне мислення і мову, творчі здібності і кмітливість, виховують волю і впевненість у своїх силах, формують діалектико-матеріалістичний світогляд. Факт новизни у формах роботи на уроках і вдома захоплює учнів навіть із нестійкою увагою й створює певний організований ритм праці.

Сьогодні склалася ситуація так, що матеріально-технічна база кабінетів фізики не повністю відповідає сучасним вимогам для постановки ані демонстраційного, ані фронтального експерименту. Тому вчителі вимушені часто придумувати експериментальні завдання з використанням саморобних приладів. Причому, важливим є те, що такі постановки демонстрацій повинні повністю відповідати правилам техніки безпеки, що не завжди можливо під час використання неспеціального обладнання. Тому грамотні та цікаві знахідки в цій галузі є дуже корисними для вчителів фізики.

Не слід забувати й про творчі експериментальні задачі, використання яких ефективно підвищує рівень засвоєння предмета на всіх етапах вивчення фізики, збуджує інтерес до предмета, відіграє важливу профорієнтаційну роль тощо.

На уроках фізики застосовуються різні організаційні форми розв'зування задач, такі як:

Розв'язування задач на дошці вчителем. Так чинять тоді, коли потрібно показати хід розв'язку типової задачі або розв'язати складну задачу. Вчитель залучає учнів до аналізу задачі з метою їх активізації.

Аналіз задачі і відшукання ходу розв'язку проводять колективно, а потім один з учнів записує розв'язок задачі на дошці, а інші у своїх зошитах. Під час розв'язування складної задачі біля дошки може працювати кілька учнів почергово. Рівень активності і самостійності учнів при такій організації роботи невисокий, тому вчитель має постійно звертатись до класу із запитаннями, а наприкінці потрібно, щоб учні повторили хід міркувань і розв'язку задачі.

Учні після колективного обговорення ходу розв'язку задачі або й без нього розв'язують задачу самостійно. Активність і самостійність учнів досить

високі, але вони розв'язують задачі неодночасно, що створює деякі проблеми. Вчитель слідкує за ходом розв'язування задачі, консультує учнів, звертає увагу на недоліки та помилки, допомагає їх виправити [6].

Максимальний розвиток пізнавальних сил учнів може бути досягнутий шляхом застосування дослідницького методу під час вдалого поєднання класної та позакласної роботи. Дещо різний характер завдань на уроці та в позаурочній роботі, різниця в обстановці, умовах та ситуаціях сприяють формуванню творчих рис особистості учня.

Тому, однією з організаційних форм, якою користуюсь у 7-8 класах, для заохочення і цікавості, є домашні експериментальні дослідження.

Домашні завдання можуть пропонуватись як обов'язкові або лише для бажаючих як одна з форм позакласної роботи. Очевидно, перше є можливим у тих випадках, коли проведення дослідження вимагає небагато часу (щоб не перевантажувати учнів) та наявності хоча б елементарного обладнання. Якщо експериментальна робота дається як обов'язкове домашнє завдання, то завдання інших видів мають бути зведені до мінімуму.

Досвід роботи підтверджує, що доступні експериментальні дослідження корисно давати як обов'язкове домашнє завдання, адже проведення цих робіт, як правило, збуджує зацікавленість у всіх учнів, у тому числі й тих, хто погано встигає, а систематичне включення їх у навчальний процес сприяє формуванню глибокого пізнавального інтересу.

Позакласні (домашні) досліди та спостереження надзвичайно важливі як доповнення до шкільного фізичного експерименту. Вони дозволяють розширити сферу зв'язку теорії з практикою, привчити учнів до самостійної дослідницької роботи, розвивати в них інтерес до фізики та техніки, перебороти помилкові уявлення декого з них про те, що фізичні явища можна спостерігати тільки за допомогою спеціальних приладів.

Домашні досліди та спостереження ще в дореволюційні часи пропагував О.В.Цинкер, у радянський період - П.О.Знаменський і, особливо, С.Ф.Покровський. Однак до цього часу цей метод навчання не має достатнього поширення на практиці. Як відомо, ефективність засвоєння знань залежить від підключення до процесу пізнання різноманітних органів відчуттів людини та засновується на безпосередніх відчуттях, сприйманні, уявленнях при контакті з реальними предметами та явищами.

У 7 класі при вивченні теми "Лінзи", доцільно запропонувати дітям таке експериментальне завдання додому. Спробуйте виготовити в домашніх умовах лінзу. Який матеріал при цьому краще використовувати. Визначте фокусну відстань та оптичну силу даної лінзи. Але під час уроку не забудьте подати формулу для визначення фокусної відстані лінзи через радіус кривизни: $F=R/2$

При вивченні теми "Атмосферний тиск" (8 клас) дуже зручним фізичним пристроєм може бути може бути металізований пакет з-під кетчупу, виготовлений з м'якої фольги. Він має зручну кришку, що герметично закриває цей пакет.

Опишемо один, досить ефективний дослід з цим пакетом, з допомогою якого учні можуть пересвідчитись в дії атмосферного тиску.

Дослід 1.Порожній пакет надувають повітрям. Завдяки властивостям фольги пакет зберігає надану форму, а тиск повітря всередині дорівнює атмосферному, бо кришку лишають відкритою. Потім у пакет заливають близько 15 мл гарячої води (це зручно зробити з допомогою шприца без голки). Пакет нагрівають. Коли з отвору починає виходити пара, нагрівання припиняють, а кришку щільно закривають. Пакет починає охолоджуватись, і через деякий час пара в ньому конденсується, що спричинить зменшення внутрішнього тиску. Сила атмосферного тиску почне стискати пакет, в результаті чого він стане майже плоским.

Зауважимо, що під час нагрівання полум'я має бути спрямоване туди, де міститься вода (для зручності пакет можна розмістити горизонтально). Звернемо увагу на те, що немає потреби випаровувати всю воду. Нагрівання припиняють у момент викидання певної порції пари (цей процес триває приблизно 1 хв.). Решта води охолоне і не перешкоджатиме стискуванню пакета.

Ще однією цікавою організаційною формою, яку вже слід використовувати безпосередньо на уроці, є використання при розв'зуванні задач експерименту як лабораторного, так і демонстраційного. Проведення дослідів при розв'язуванні демонстраційних експериментальних задач, повинна відповідати всім умовам шкільного демонстраційного експерименту. При цьому особливу увагу потрібно звернути на створення достатньої видимості приладів. Для зацікавленості учнів, зазвичай не вчитель проводить дослід, а викликається бажаючий з учнів (але, це повинен бути той, кому ви довіряєте).

Наведемо декілька прикладів на застосування даної організаційної форми. Але, зауважимо, що такі типи задач краще практикувати в класах фізико-математичного профілю, адже розв'язання дослідницьких задач займає багато часу, якого так не вистачає у класах рівня стандарту.

Задача 1. На кінцях рівно плечового важеля підмішано два тіла рівної маси, але різного об'єму. Чи збережеться рівновага, якщо тіла опустити в воду?

Під час бесіди з'ясовують, що під час занурення тіла у воду, на нього буде діяти виштовхувальна сила. Її величина пропорційна об'єму тіла і густини речовини. На тіло меншого об'єму буде діяти менша за значенням виштовхувальна сила. Тому до води перетягне тіло меншого розміру. Відповідь перевіряють на досліді.

Як бачимо, експеримент в даній задачі відіграє допоміжну роль. Задача може бути розв'язана і без нього, але від цього вона значно програє.

Задача 2. Зібране коло, схема якої показана на малюнку. R_1 і R_2 - демонстраційні магазини опорів. Визначити покази вольтметра V_2, шкала якого закрита.

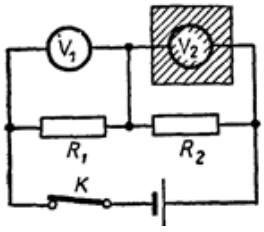

Проаналізувавши разом з учнями схему, прийшли до висновку, що опори R_1 і R_2 з'єднані послідовно. Записують покази вольтметра V_1, а також значення R_1 і R_2. Згадуємо, що при послідовному з'єднанні падіння напруги пропорційне значенням опорів, тому можна записати: $U_1:U_2 = R_1: R_2$, звідки $U_2 = U_1R_2/R_1$.

Після того, як обраховано значення U_2, вчитель відкриває шкалу даного вольтметра і учні

перевіряють правильність роз'зання задачі за показами на приладі [2].

Задача 3. Яку роботу треба виконати, щоб утворити мильну бульбашку? Плівку якої товщини має бульбашка? Результати вимірювань (які саме вимірювання треба зробити, необхідне обладнання визначити самостійно) та обчислень подати у вигляді таблиці.

Примітка. Вочевидь, це завдання для групи сильних учнів.

№ п/п	Маса буль-башки, кг	Об'м бульбашки (об'єм речовини оболонки), $м^3$	Площа оболонки, $м^2$	Коеф. поверх. натягу σ, Н/м	Робота, Дж	Товщина плівки, м

Хід роботи

1. Зважити на терезах порожню воронку (m_1).
2. Зважити на терезах воронку після занурення її в мильний розчин (m_2).
3. Визначити масу мильної бульбашки: $m = m_2 - m_1$ (кг).
4. Надути бульбашку максимально можливого розміру, виміряти її розмір, тобто діаметр - d (м).
5. Розрахувати об'єм бульбашки: $V = 4/3\pi R^3 = \pi D^3/6$ ($м^3$).
6. Розрахувати площу оболонки: $S = 4/3\pi R^2 = \pi D^2$ ($м^2$).
7. Робота, яку необхідно виконати під час надування бульбашки (ізотермічне збільшення площі поверхні рідини): $A = \sigma S_1$.

Врахувати наявність у бульбашки двох поверхонь (внутрішньої та зовнішньої) та, вважаючи їх площі однаковими, одержимо:

$A = \sigma 2S_1 = \sigma 2\pi 4D^2 = 8\pi D^2$.

8.Товщина плівки знаходиться за умови

$h = V/S = m/(\rho S_1)$.

$[h] = [кгм^3/кгм^2] = [м]$.

Останнім часом, особлива увага приділяється нестандартним, творчим задачам, складання яких ґрунтується на винаходах. Детально питання про використання винахідницьких, дослідницьких та конструкторських задач у навчальному процесі з фізики розглянуто у роботах А.А. Давиденка, Г.В. Касьянової, Г.Б. Редька та ін. В них дається визначення винахідницьких задач, їх систематизація за методом розв'язування, рівнем винаходу, рівнем розвитку творчої уяви та за використаним прийомом розвитку творчої уяви. Авторами запропонована система фізичних задач для розвитку творчих здібностей учнів та методичні підходи щодо розв'язування творчих фізичних задач різних типів.

Дотепер проблема використання завдань з життєвим змістом розглянута не зовсім повно. Нерозглянуті можливості формування умови задачі на основі відеозьомки, кінофільмів, не досить повно використовуються комп'ютерні технології під час моделювання умови задачі. Варто поєднувати не лише вищезгадані технології, але й використовувати описи реальних подій для формування задачі з життєвим змістом, формувати умови задач не лише вчителю, а й залучати до цього учнів [5].

Приведемо приклад кількох завдань із життєвим змістом, які можна запропонувати учням під час вивчення тем: "Закони Ньютона. Додавання сил":

Ілюзіоніст швидким рухом стягує скатертину із столу, на якому склянки, тарілки і ваза залишаються на своїх місцях, хоча стояли на скатертині. Поясніть, чому?

Коли мисливський собака виходить з води, він обтрушується. Чим пояснити такий метод звільнення хутра від води?

Планета Земля обертається із заходу на схід. Тоді чому, коли ми стрибнемо вгору потрапляємо на те ж місце, а не переміщаємося на захід? І чому ж тоді гарматний снаряд не потрапляє в дуло, навіть при вертикальному пострілі?

Вовк, доганяючи зайця, рухався з прискоренням 5 $м/с^2$, розвиваючи при цьому силу в 0,2 кН. Цікаво, яка ж маса вовка? Визначите її, нехтуючи іншими силами.

Опустити картоплину у скляну посудину наполовину заповнену водою. Картоплина плаває на поверхні. Підливати обережно воду через лійку по стінці посудини, поки вона не заповниться. На здивування учнів, картопля залишається майже на попередньому рівні.

Запитання

1. Чому спочатку картоплина плавала на поверхні, адже відомо, що у прісній воді вона тоне?
2. Чому картоплина залишилася майже на попередньому рівні після того, як долили води?
3. Чому воду треба було доливати обережно, по стінці посудини?
4. Чому картоплина відносно банки трохи піднялась?

Пояснення явища

Картопля у прісній воді тоне, а в солоній - спливає, тому можна зробити висновок, що в посудині спочатку була солона вода, а потім додали прісну воду. Відносно рівня солоної води картоплина трохи спливає.

Примітка

Для демонстрації розчин солі треба зробити перенасиченим, а потім добре профільтрувати, щоб прозорість його і прозорість прісної води не відрізнялись.

Розвиток творчого мислення учнів, залучення їх до конструювання та винахідництва - важливе завдання, розв'язання якого допоможе дітям у особистісному розвитку.

Досвід роботи показує, що в усіх без винятку експериментальних завданнях є резерв залучення учнів до елементів пошукової, конструкторської діяльності, до творчості, що є ефективним для самоосвіти та організації пізнавальної діяльності особистості.

Таким чином, навчальний фізичний експеримент як органічна складова методичної системи навчання фізики забезпечує формування в учнів необхідних практичних умінь, дослідницьких навичок та особистісного досвіду експериментальної діяльності, завдяки яким вони стають спроможними в межах здобутих знань розв'язувати пізнавальні завдання засобами фізичного експерименту. У шкільному навчанні він реалізується у формі демонстраційного і фронтального експерименту, лабораторних робіт, робіт фізичного практикуму, позаурочних дослідів і спостережень [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманчук П.С. Інноваційні технології управління навчанням фізики / П.С. Атаманчук. - Кам'янець-Подільський: К-ПДПУ інф.-вид. відділ., 1999. - 174 с.
2. Каменецкий С.Е. Методика решения задач по физике в средней школе: пособие для учителей / С. Е. Каменецкий, В.П. Орехов. - Москва: Просвещение, 1971. - 125с.
3. Методика навчання фізики в середній школі. Лекція 9. Розв'язування задач з фізики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://fizmet.org/L9.htm
4. Павленко А.І. Теоретичні основи методики навчання учнів складанню і розв'язуванню фізичних задач у середній школі: автореф. дис.... д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 / - К., 1997. - 39 с.
5. Цимбалюк І.М. Підвищення кваліфікації вчителя: Розвиток творчих здібностей молодших школярів: навчально-методичний посібник / І.М. Цимбалюк, Ю.В. Пелех. - Київ: ВД "Професіонал", 2004. - 222 с.

В.Є. Полотнянко,
учитель початкових класів Жашківської спеціалізованої школи №1 з поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської районної ради Черкаської області

ТРАВ'ЯНИСТІ РОСЛИНИ РІДНОГО КРАЮ

РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ ДЛЯ 1 КЛАСУ (ПРИРОДОЗНАВСТВО,ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО)

Тема. Як розрізняти дерева кущі й трав'янисті рослини? Дерева, кущі, трав'янисті рослини рідного краю, їх будова. Ознайомлення з групами теплих та холодних кольорів. Створення метелика-чарівника.

Мета. Ключові компетентності: формувати компетентність вміння вчитись (організовувати своє робоче місце, доводити роботу до кінця створювати зв'язні висловлювання), загальнокультурну компетентність (застосовувати навички мовної культури, здобуття власного естетичного досвіду), соціальну компетентність (продуктивно працювати в парах та групах, проявляти ініціативу).

Предметні кампетентності: ознайомити з різноманітним світом рослин, вчити розрізняти дерева, кущі й трав'янисті рослини за будовою; дати поняття про теплі й холодні кольори, створити образ метелика-чарівника, виховувати інтерес до вивчення рідної природи, художнє сприймання навколишнього світу, бажання оберігати живу природу.

Обладнання: відеопрогравач, довідкова скринька, картки для групової роботи, малюнки, таблиці, олівці, гербарій.

Хід уроку

1. Привітання учителя.

Продзвенів уже дзвінок,
Починається урок.
Він незвичний і цікавий,
Гостей багато завітало.
Повернемось обличчям до гостей
І лагідно промовим "Добрий день".

2. Віконце у природу.

- *Яка зараз погода?*
- *Яка пора року?*
- *Який місяць?*
- *Який день?*

3. Повернення у літо.

- Закрийте оченятка,діти, уявіть, що ми повернулись у літо (звучить музика, відкриваю дошку. Дошка прикрашена метеликами, квітами, деревами та кущами).
- Знайомство з кольорами, розгляд веселки.
- Умовно кольори поділяються на теплі та холодні. Назвати кольори веселки.

4. Перегляд фільму з образотворчого мистецтва. (1, 5, 10 кадр)

5. Практична робота.

Учитель. Сьогодні ми створимо образ метелика-чарівника. Одну сторону його зафарбуємо теплими кольорами, а іншу холодними. (Діти працюють під музику, зразки метеликів на екрані).

Бесіда.

- До якої природи належать метелики?
- Які ознаки живої природи?
- Тепер ми станемо чарівниками, дмухнемо на своїх метеликів, щоб вони ожили.

Нехай ваші метелика перелетять у парк.

- Перший ряд прикріплює метелики на дерева, другий - на кущі, третій - на трав'янисті рослини.
- Як ви дізнались де дерева, де кущі?

6. Розв'язання проблемного питання.

Учитель. Сьогодні ми дізнаємось за якою найважливішою ознакою розрізняються рослини. Це - стебло!

- Пригадаємо будову рослини (схема рослини на екрані)
- Розгляд таблиці.

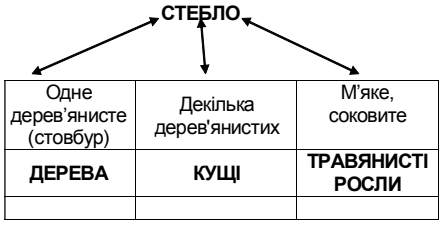

7. Упізнай за малюнком рослини (розгляд рослин на екрані).

8. Фізкультхвилинка (під музику).

9. Робота в групах (групи утворюються за кольорами кружечків і називають:

- Червоні - дерева.
- Жовті - кущі.
- Зелені - трав'янисті рослини.

Пісня " Ходить гарбуз по городу " (Інсценізація)

10. Довідкове бюро "Рослини такі різні".

- Банан - одна з найбільших трав'янистих рослин, висота до 10м.
- Фрукт - ягода, у перекладі з латинської - фрукт мудрої людини.
- Ряска - найменша трав'яниста рослина, висотою до 1 см, дуже поширена по всій Землі.
- Кукурудза - найдавніша хлібна рослина Землі.
- Соняшник - трав'яниста рослина, висотою від 2 до 3м, це квітка сонця.
- Верес - вічнозелений кущ, висотою до 70 см, цвіте у вересні.

11. Робота в малих групах. Скласти пазли, і за малюнком упізнати рослину.

12. Робота в парах. Знайти зайву рослину і підібрати загальну назву до решти рослин. Діти працюють з картками.

13. Загадки.

Маю жовтий вусок, запашний колосок, буде з мене мука й паляниця м'яка (пшениця).

Що ж це за дівчина, не швачка, не майстриня, сама нічого не шиє, а в голках увесь рік (ялинка).

У зеленому лісочку під мережаним листочком червоніє невеличка, спіла ягідка (суничка).

Не дереві гойдається, жупан колючий має, на літо одягається, а восени скидає (каштан).

14. Релаксація. Вправа "Я - рослина".

Діти уявляють себе деревом, кущем або трав'янистою рослиною, складають опис, за яким потрібно впізнати, ким вони є.

15. Рослини рідного краю. На екрані рослини рідного краю, а одна зайва, потрібно її впізнати.

16. Робота в зошиті. Домалювати стебло і впізнати рослину.

17. Бліц-опитування. Тести.

1) **На які групи за будовою поділяються всі рослини?**
а) високі і низькі; б) дерева, кущі, трави
2) **Один дерев'янистий стовбур має...**
а) дерево; б) трав'яниста рослина
3) **Яке стебло має трав'яниста рослина?**
а) один дерев'янистий стовбур; б) м'яке соковите стебло
4) **Кілька дерев'янистих стебел має…**
а) кущ; б) дерево
5) **Тополя, береза, дуб - це:**
а) дерева; б) кущі
6) **Айстра, конвалія, тюльпан - це:**
а) кущі; б) трав'яниста рослина
7) **У банана високе соковите стебло, тому банан - це:**
а) дерево; б) трав'яниста рослина)
8) **Яке дерево не росте в нашому краї?**
а) кипарис; б) верба
9) **Яка частина будова рослин допомагає** розподілити дерева на три групи?
а) корінь; б) стебло
10) **Кольори: синій, блакитний, фіолетовий?**
а) теплі; б) холодні.

18. **Підсумки. Вірші про бережне ставлення до природи.**
Анатолій Костецький
Метелик
Метелика ловити я не хочу:
він квітка неба, хай живе собі!
Хай крильцями барвистими тріпоче,
щоб радісно було тобі й мені.
І квітку лісову не стану рвати,
її додому я не понесу.
Бо вдома їй джмеля не погойдати
і не попити ранками росу!
І ні травинку, гілку чи травичку
я не ображу - це великий гріх!
Бо в кожній з них живе тремка живинка,
Що світиться довірою до всіх.
Вручення емблем "Друг природи"

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєв М. Інтегративні тенденції в навчанні / М. Андрєєв. - Софія: Народна просвіта, 1986. - 176 с.
2. Безрук Г. З досвіду проведення інтегрованих уроків / Г.З. Безрук // Початкова Школа. - 2000. - № 10. - С. 44-48.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа, 2001. - № 1. - С. 28 - 55.
4. Звєрєв І.Д. Міжпредметні зв'язки в сучасній школі / І.Д. Звєррєв, В.Н. Максимова. - Москва: Педагогіка, 1981. - 160 с.
5. Наше: тексти пісень [Електронний ресурс]. - Режим доступу:https://nashe.com.ua/song/11398

О.О. Максименко,
вихователь дошкільного навчального закладу(ясла-садок) "Лісова казка" с. Мошни Черкаський району Черкаської області

БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ З ТЕМИ "ГРА - ЗАБАВА?" У ФОРМІ КРУГЛОГО СТОЛУ

Гра не порожня забава. Вона необхідна для щастя дітей, для їх здоров'я і правильного розвитку.
Д.В. Менджерицкая

Мета: підвищити педагогічну компетенцію батьків з проблеми організації ігрової діяльності дошкільнят в умовах сім'ї.

Завдання:
1. Розвивати інтерес батьків до виховання дитини.
2. Збагачувати педагогічний досвід батьків з питань всебічного розвитку і виховання дітей через ігрову діяльність.
3. З'ясувати рівень знань батьків щодо вибору іграшок і стимулювати їх до вивчення даного питання.
4. Розглянути правила вибору безпечної іграшки.
5. Розширити знання батьків про види іграшок
6. Створювати сприятливі умови для обміну досвідом між батьками з проблемного питання.
7. Спонукати батьків до творчої діяльності з дітьми.

Учасники: батьки, вихователі групи.

Залучені спеціалісти: завідувач ДНЗ, методист, сестра медична, психолог.

Форми роботи:
- анкетування;
- дискусія;
- обмін думками;
- практичні завдання.

Підготовча робота:
- виготовити індивідуальні запрошення, які будуть розіслані заздалегідь;
- провести анкетування батьків;
- розробити пам'ятки для батьків;
- оформлення зали;
- підбір обладнання для творчої роботи батьків.

Обладнання:
- розставлені по колу столи;
- на столах шаблони для виготовлення візитівок, фломастери;
- пам'ятки для батьків;
- ватман для проведення інтерактивної вправи "Мозковий штурм в загальному колі"
- роздатковий матеріал для інтерактивної ділової сюжетно-рольової гри "Судова справа"
- "Чарівний мішечок" з питаннями.
- на окремому столі - матеріали для творчої роботи батьків:
1) гарбузове насіння;
2) макаронні вироби;
3) різні дрібні крупи для аплікації;
4) пластилін;
5) картонні заготівки (коло, овал, квадрат);
6) клей, пензлики, серветки.
7) атрибути для оформлення зали;

8) м'яка іграшка;
9) музичний центр.
10) записи класичної та сучасної музики.

Хід заходу

Вихователь. Доброго вечора, шановні батьки! Рада усіх вас вітати за нашим круглим столом.

Тема сьогоднішньої зустрічі "Гра-забава". Вона стосується не лише наших дітей, але безпосередньо і вас, шановні батьки, і звичайно нас, вихователів.

Гра - це не тільки діяльність для забави. Вона робить великий вплив на особистісний розвиток дитини, є певним інструментом для розвитку багатьох здібностей. Головне - знати чітко відмінність між корисними та шкідливими іграшками. Я пропоную сьогодні підвищити ваші знання щодо вибору безпечної іграшки, та обговорити такі актуальні питання:

- види іграшок;
- корисні і шкідливі іграшки;
- уміння вибирати іграшку безпечну для здоров'я;
- розгляд ситуації "Дитина на кухні".

1. Вправа "Море сподівань"

Мета: сприяти виявленню проблемних питань у батьків щодо використання іграшок та ігор для всебічного розвитку дітей дошкільного віку, а також знань про їх небезпеку.

Вихователь запрошую всіх батьків на наліпках, які лежать на столах, написати очікування та сподівання від сьогоднішньої зустрічі та прикріпити їх на вітрилах кораблика з написом "Море сподівань".

Основна частина

Інтерактивна вправа "Візитівка"

Мета проведення вправи:

- активізувати учасників, створити доброзичливу, невимушену атмосферу для роботи;
- спробувати з'ясувати особистісні риси та якості учасників групи;
- підготувати їх до подальшої роботи.

Виготовлення візитівок. Для того, щоб учасники засідання ближче познайомилися один з одним, вони заповнюють візитівки і малюють картинку, яка відповідає їхньому настрою. Потім, передаючи ведмедика, називають своє ім'я та позитивну рису свого характеру. Яка починається з тієї літери, що і ім'я. Наприклад (Марія-мудра).

Результати анкетування.

Вихователь. Перед проведенням сьогоднішнього зібрання ви відповідали на запитання нашої анкети. Вивчивши їх, ми зрозуміли, що малята мають різні уподобання, улюблені іграшки різноманітні. А в загальному це - ляльки, фігурки тварин, іграшкові меблі, посуд, транспорт, конструктори, візочки, пазли, мозаїка, фарби, фломастери, пластилін.

Сучасне іграшкове розмаїття визначене уявленнями дорослих щодо дитячих переваг у виборі ігор та іграшок.

Проте виникає низка запитань: за якими критеріями дорослі обирають ту чи іншу іграшку для своєї дитини і наскільки вибір дорослих задовольняє інтереси і потреби дітей?

Інтерактивна вправа " Мозковий штурм в загальному колі"

Мета: поглибити рівень знань батьків щодо правил вибору безпечної іграшки.

(На великому аркуші паперу вихователь записує всі пропозиції батьків щодо правил вибору іграшок в порядку їх виголошення без зауважень, коментарів чи запитань. Вихователь заохочує всіх присутніх до висування якомога більшої кількості ідей. На закінчення обговорюються й оцінюються запропоновані варіанти)

Варіанти відповідей:

№з/п	Правила	Застереження
1.	Уважно прочитати інструкцію	Дізнатись країну-виробника, вікові обмеження
2.	Понюхати іграшку	Присутність запаху гуми чи формальдегіду може викликати серйозне нездужання
3.	Перевірити якість швів на м'якій іграшці	Небезпека потрапляння наповнювача в організм
4.	Обстежити міцність іграшки, наявність гострих кутів	Небезпека поранити дитину
5.	Довжина мотузочок і шнурочків	Ризик заплутатися (не більше 15 см)
6.	Правильно обирати кольори	Неправильно підібрані кольори негативно впливають на психіку та псують зір
7.	Не зловживати придбанням іграшкової зброї	Негативно впливають на психічний, емоційний стан та моральний розвиток дитини.
8.	Не купувати іграшок-монстрів	Агресивні зображення провокують агресивну поведінку
9.	Не купувати іграшкові персонажі з зовнішніми негативними рисами	Діти часто ідентифікують себе з іграшковими персонажами. Намагаються бути схожими на них
10.	Уникати багатофункціональних іграшок	Дитина не може повністю використати та усвідомити їх призначення
11.	Уникати іграшок, що видають різкі звуки	Шкодять розвитку музичного слуху
12.	Іграшки для найменших повинні бути без дрібних деталей.	Ризик потрапити в організм дитини

Висновок: головне, щоб іграшка забезпечувала всебічний розвиток дитини, відповідала санітарно-гігієнічним нормам, не провокувала насилля, жорстокість, цинічне ставлення до людського життя, ранні сексуальні прояви тощо.

Інтерактивна ділова сюжетно-рольова гра "Судова справа"

Тема. "Сучасні іграшки: друзі чи вороги?"

Мета: залучати до активної участі батьків в обговорені, до глибокого й детального аналізу впливу сучасної іграшки на розвиток дитини дошкільного віку з позиції різних сторін, продемонструвати свої знання з проблемного питання, сприяти вдумливій, аналітичній роботі. Підвищити особистий творчий потенціал кожного учасника засідання, створити атмосферу дослідження

власного мислення та умови для обміну думками. Визначити ступінь провини або невинності підсудного. Винести справедливий звинувачувальний або виправдувальний вирок.

Позовна заява

Я, Гаряєва Валентина Володимирівна, вихователь групи "Веселі ведмежата" ДНЗ (ясла-садок) "Лісова казка", заявляю, що більшість батьків моєї групи при виборі іграшок піддається впливу моди, реклами та масової думки, не замислюючись про користь її для психічного та емоційного розвитку дитини. Вони купують іграшки, які не відповідають віковим особливостям дітей, не сприяють їхньому розвитку. Батьки обґрунтовують вибір іграшки так: "Така іграшка є у всіх" або "не хочу, щоб моя дитина була чимось обділена", не розуміючи, якої шкоди завдають своїм дітям. Я проводила спостереження за дітьми, які постійно граються антиіграшками (ляльки Монстер Хай, трансформери, людина-павук, черепашки Ніндзя, віртуальні ігри) протягом півроку. У результаті спостережень виявлено, що у деяких дітей порушився сон, в поведінці з'явилися прояви агресії, стали частішими головні болі, порушилася постава, почав формуватися стиль в одязі, який не відповідає віку.

Ситуація призвела до того, що батьки розділилися на дві групи. Частина батьків підходить до вибору іграшок зважено, враховуючи вік дитини та розвиваючу функцію іграшки. Інша частина задовольняє забаганки дітей, купуючи все без розбору.

Часто діти приносять такі іграшки до дитячого садка, щоб гратися ними, через що виникають конфлікти та навіть бійки з дітьми, які її не мають. Спостерігається зростання в них рівня агресивності, негативного впливу анти іграшок на психологічний розвиток дітей.

Я провела анкетування, ряд консультацій для батьків, батьківські збори, розробила пам'ятки, поради з теми "Сучасна іграшка: друг чи ворог", "Головні правила вибору безпечної іграшки для дитини", "Чого дитина навчається в грі", "Види іграшок" тощо. Але не всі батьки прислухаються до моїх порад.

Прошу з допомогою суду відновити справедливість і розібратися: ці іграшки - це добро чи зло?

Вихователь. Розглянувши звернення від вихователя дошкільного закладу, я запрошую вас, шановні батьки, взяти участь у рольовій грі "Судове засідання". Воно присвячене питанню "Сучасні іграшки: друзі чи вороги? В ролі обвинувачуваних , звичайно ж, будуть сучасні іграшки для дітей. Ознайомтесь із правилами проведення засідання і розподілімо ролі.

Правила для учасників ділової гри:

1) Дотримуватись соціальної позиції свого героя.
2) Неухильно виконувати вимоги судді.
3) Звертатись до судді "Ваша честь"
4) Перед виступом давати клятву "Клянусь казати правду і тільки правду"

Розподіл ігрових ролей і завдань:

№ з/п	Учасники процесу (ігрові ролі)	Дії учасників (ігрові завдання)
1.	**Позивач** (вихователь групи «Веселі ведмежата»)	Подає позов до суду з викладом проблеми «Іграшки: друзі чи вороги?»
2.	**Суддя** (вихователь)	Веде процес, оголошує вирок
3.	**Обвинувач(**прокурор)	Обвинувачує іграшки
4.	**Захист** (адвокат)	Захищає іграшки
5.	**Свідки**(батьки,сестра медична, психолог)	Відповідають на запитання звинувачення і захисту

Після розподілу ролей команди "захисників" і " обвинувачів" протягом 2-3 хвилин в процесі обговорення виділяють основні та вагомі аргументи на користь чи, навпаки, негатив сучасної іграшки.

Потім суддя надає слово кожній зі сторін. Заслухавши виступи "захисту", " обвинувачення", "свідків" суддя виносить своє рішення.

Орієнтовний перелік можливих запитань:

Обвинувач		Захист	
Запитання до позивача-вихователя			
1.	Яку роботу ви проводите з батьками щодо критеріїв вибору іграшок для дітей дошкільного віку?	**1.**	Чи маєте ви за результатами спостереження докази негативного впливу іграшок-монстрів на поведінку дітей?
2.	На вашу думку, що повинні батьки враховувати, купуючи іграшки?	**2.**	З якого віку можна купувати дітям іграшки-монстри, наскільки це доцільно?
3.	Як ви розумієте принцип вибору іграшки «Не нашкодь»?	**3.**	Чи діляться батьки з вами своїми сумнівами щодо вибору іграшки?

Обвинувач		Захист	
Запитання до свідків-батьків (збоку обвинувачення) Свідок№1			
1.	Які іграшки та чому ви купуєте дітям?	**1.**	Які ваші правила при виборі іграшки?
2.	Яке ваше ставлення до ляльок Монстер Хай?	**2.**	Що ви можете сказати про роль ляльки Монстер Хай в житті вашої дитини?
3.	Чи можете ви стверджувати, що вони впливають на психологічний розвиток вашої дитини?	**3.**	Чим зумовлена популярність ляльки Монстер Хай?
4.	Чим Монстер Хай відрізняється від інших ляльок?	**4.**	Які важливі якості та навички розвивають ляльки у підлітків?
Запитання до свідків – батьків (збоку захисту) Свідок №2			
1.	Чим ви мотивуєте вибір іграшок?	**1.**	А які ваші правила при виборі іграшки?
2.	В колекції вашого хлопчика багато іграшок-трансформерів?	**2.**	На вашу думку, чим виправдовується бажання дитини мати монстрів?
3.	Як впливають іграшки-монстри на формування характеру дитини?	**3.**	Чи можна заборонити гру з монстрами?
4.	На вашу думку, іграшки цього виду наштовхують на ігрові сюжети, пов'язані з насильством?	**4.**	Як створити умови для реалізації потреби дитини відчувати себе сильною й безстрашною.

	Запитання до свідка-психолога		
1.	Що ви можете сказати про роль комп'ютера в житті малюка?	**1.**	Розкажіть, будь ласка, про види комп'ютерних ігор.
2.	Як ви вважаєте чи заважає комп'ютер в спілкуванні з однолітками?	**2.**	Які розвивальні ігри ви рекомендуєте для дітей 4 років?
3.	Скажіть, зміст ігор провокує прояв дитячої агресивності, жорстокості, підвищує стан нервозності?	**3.**	Який позитивний вплив комп'ютера на розвиток дитини?
	Запитання до свідка-сестри медичної		
1.	Яким чином відбувається вплив комп'ютера на організм дитини?	**1.**	Яких правил потрібно дотримуватися при роботі з комп'ютером?
2.	Яку роботу ви проводите щодо інформування батьків про сучасні іграшки та ігри і їх вплив здоров'я дитини?	**2.**	Які санітарні вимоги до сучасної іграшки?

VI. Вправа "Чарівний мішечок"

Мета: стимулювати батьків підтримувати ігрові задуми дитини та допомагати створювати їх з підручних матеріалів.

А щоб навчитися це робити, вихователь запрошує батьків прийняти участь у вправі, яка називається "Чарівний мішечок". Передаючи його по колу, вони відповідають на запитання, які дістануть. Охочі можуть доповнити відповідь. (Звучить музика, "Чарівний мішечок" рухається по колу. Музика зупиняється та відповідає той, на кому вона зупинилася).

Чим може зайняти себе дитина, використовуючи такі матеріали? (батьки витягають записки):

1. "Три каструльки".Взяти каструльки різного розміру і запропонувати дитині вкладати їх одну в одну.
2. "Гарбузове насіння".Нанести на картон тонкий шар пластиліну - це фон, а потім запропонувати дітям викласти квіти з насіння.
3. "Тісто".Ліпіть разом з дитиною все, що завгодно.
4. "Веселі макарони".Макарони бувають різноманітної форми. Макарони з дірочкою можна нанизувати на нитку, та робити з них намиста і браслети. З дрібних макаронів можна виготовити веселе панно, змастивши попередньо клеєм аркуш паперу.
5. "Квасоля". Пересипати квасолю з одної склянки в другу.
6. "Гра в хованки".Насипати в миску пшоно і зарити в ньому мілкі іграшки. Дати малюкам завдання знайти їх.
7. "Попелюшка".Найменшим запропонувати перебрати в різні мисочки горох, кавові зернята і макаронини.
8. "Одноразові стаканчики".Будувати пірамідки різної величини, вставляючи стаканчики один в один.
9. "Мозаїка з яєчної шкаралупи". Запропонувати дітям зробити мозаїку. Спочатку подрібнити качалкою яєчну шкаралупу, на аркуші картону попередньо зробити контур якого-небудь дитячого малюнка, змастити малюнок клеєм і заповнювати його шматочками шкаралупи.

Творча робота батьків.

Гра - головний зміст життя малюків, їх провідна діяльність. Позитивний вплив гри на дитину та її правильна організація багато в чому залежить від батьків. Ми переконалися,що на кухні теж можна цікаво погратися з дитиною, не витрачаючи гроші на іграшки.

Я запрошую вас повчитися художній аплікації з пластиліну та різних круп, щоб вдома ви змогли це зробити зі своїми малюками.

Підійдіть до столу, будь ласка, та візьміть всі необхідні вам матеріали для роботи (під музику батьки виконують аплікацію).

Вправа "Домашнє завдання". Вихователь пропонує батькам виготовити вдома разом з дітьми художні аплікації з тіста, пластиліну, різних круп та організувати в дошкільному закладі виставку.

Заключна частина. Батьки підходять до "Кораблика сподівань" та відчепивши свої наліпки діляться з усіма чи виправдалися їхні очікування від засідання .

Вправа на рефлексію "М'ясорубка", "Кошик для сміття", "Валіза".

Мета: стимулювання учасників до індивідуальної рефлексії.

Батькам пропонується великий аркуш паперу на якому зображено "Валізу", "Кошик для сміття", "М'ясорубка". На зворотньому боці наліпок батьки записують свої враження і прикріплюють відповідно:

- **Валіза** - те важливе, що отримали під час роботи та бажають забрати із собою та використати надалі при виборі іграшок та ігор.
- **Кошик для сміття** - те, що було виявлено непотрібним, некорисним, те, що можна відправити в кошик для сміття.
- **М'ясорубка** - потрібне, але не готове ще до використання. Таким чином те, що треба домислити, доопрацювати потрапляє на аркуш із зображенням м'ясорубки.

Вихователь: На останок дозвольте вам побажати грати зі своїми дітьми як можна частіше Пам'ятайте, гра - прекрасне джерело зміцнення фізичного, духовного та емоційного розвитку дитини. До нових зустрічей!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бєлєнька Г.В. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років "Дитина" / Г.В. Бєлєнька, Н.І. Богданець-Білоскаленко. - Київ: Київський університет ім. Б.Грінченка,2016. - 302с.
2. Бурова А. Організація ігрової діяльності дошкільнят у світлі вимог Базової програми / А. Бурова/ /Дошкільне виховання, 2009. - №12. - С.1- 4.
3. Калузька Л. Родинне сонцеколо: методичний порадник для роботи з батьками / Л. Калузька. - Тернопіль: Мандрівець,2008. - 77с.
4. Сухар В.Л. Робота з родинами вихованців дитячого садка / Упоряд. В.Л.Сухар. Харків: Вид-во "Ранок", 2011. - 83с.
5. Сухарева Л.С. Спілкуємось разом. Робота з батьками дошкільників / Л.С. Сухарева. - Харків: Вид. група "Основа, 2008. - 70с.

Н.В.Лісовенко,
учитель української мови та літератури;
Т.М.Кучма,
учитель англійської мови Косарської загальноосвітньої школи I - III ступенів Кам'янської районної ради Черкаської області

НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ В МИСТЕЦЬКІЙ СПАДЩИНІ ДАНИЛА НАРБУТА

Сучасний етап розвитку мистецтвознавства в Україні актуалізує вивчення й аналіз національних художніх традицій та культурно-стильової своєрідності вітчизняних художників. До таких непересічних постатей в українському образотворчому мистецтві належить син відомого художника-графіка Георгія Нарбута **Данило Нарбут** (народний художник України, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка), 100-річчя від дня народження якого було широко відзначене на Черкащині в січні 2016 року.

Данило Георгійович Нарбут (1916 - 1998) - український художник-сценографіст, живописець, сильний духом громадянин і патріот України, який залишив не лише самобутній мистецький спадок, а й прославився як активний діяч національно-культурного відродження України кінця XX ст.

Творчість Данила Нарбута - це складний мистецький шлях, для якого характерні природнє обдарування, самовіддана праця, духовність, національна культура.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що постать відомого митця Данила Нарбута найглибше розкрита у працях українського поета й друга художника - Миколи Негоди. Життєвий і творчий шлях митця висвітлено у творчому доробку і спогадах Г. Гусейнова, Н. Клименко, М. Маричевського, Л. Нарбут, О. Спіркіної, О. Теліженко, О. Федорука, І. Фізера та ін. Сценографічну діяльність Данила Нарбута висвітлено у праці І. Скічко, вивченню станкового живопису присвячені студії А. Беленя, М. Займака та ін. У 2008 році на замовлення Головного управління з питань внутрішньої політики Черкаської обласної державної адміністрації видано добре ілюстрований альбом "Данило Нарбут" (видавець Чабаненко Ю. А.) [8]. В альбомі представлено близько 300 робіт народного художника України, лауреата Державної премії України імені Т. Г. Шевченка.

Цей науковий доробок послугував теоретичною базою для вивчення життєвого шляху та творчої спадщини художника.

Данило Нарбут походить зі старовинної української шляхетної родини, представники якої самовіддано служили Батьківщині за часів Сагайдачного, Хмельницького, Мазепи. Із молоком матері маленький Данилко увібрав думку, що є українцем, козаком, і все життя пізнавав рідну Вітчизну в історії, культурі, звичаях, традиціях, безмежній красі гір, лісів, морів, річок, степів [8].

Батько Данила Нарбута Георгій стояв біля джерел нашої державності, як художник-графік був автором Малого герба Української Народної Республіки, інших державних знаків, грошей.

Данило Георгійович народився 22 січня 1916 року в Петрограді. А в 1917 році Георгія Нарбута запрошують до Києва, де він був одним із основоположників і ректором Академії мистецтв [15].

Із генами батька передався синові талант, але виховувати старшому Нарбуту сина не пощастило: коли Георгій Нарбут помер, Данилові було лише 4 роки. Тож клопоти про долю майбутнього художника лягли на плечі матері - Віри Павлівни [2].

Великий вплив на формування характеру, життєвих поглядів, художніх смаків Данила Нарбута мали його мати Віра Павлівна та близькі друзі батька, які взяли на себе відповідальність за його виховання. Серед вихователів-опікунів були відомий художник-графік, майстер декоративного мистецтва, етнограф, автор проекту Державного прапора УРСР А. Середа, художник Ю. Михайлов, мистецтвознавець І. Врона, академік живопису Е. Лансере, та особливий вплив мав великий митець, колорист, професор Київського художнього інституту Федір Кричевський [11].

У семирічному віці Данило навчається малюванню в приватній студії Юхима Михайлова, а потім у дитячій студії Київського художнього інституту. Починаючи із чотирнадцяти років, Нарбут працює в декоративній майстерні Київського театру опери та балету, де навчався в О. Хвостенко-Хвостова, С. Евенбаха, В. Ленерта. У 1933 році від театру його направили в Ленінград на трирічні курси театральних художників при Всеросійській Академії мистецтв, де він продовжує навчатися під керівництвом відомих майстрів і одночасно проходить стажування в оперному театрі. У 1935 році Данило Нарбут починає працювати в Київському театрі опери та балету. У 1936 році бере участь в оформленні вистави Київського театру опери та балету "Наталка Полтавка", підготовленої до першої Декади української літератури й мистецтва в Москві [8, с. 11]. У 1995 році Данило Нарбут художніми засобами красномовно відтворить тогочасні радянські події.

Проте стався парадокс: виставу помітили, а після повернення з Москви Данило Нарбут був заарештований: "за несообщение в органы ГПУ о готовящемся заговоре против Советской власти". Довелося двадцятирічному художнику два роки будувати Біломорканал [2].

Після звільнення Данило Нарбут знайшов притулок у тітки Ольги Павлівни, рідної сестри матері, яка проживала в той час у Єйську, і працював там театральним художником. У 1939 році Комітет у справах мистецтва Росії переводить його в Златоуст на посаду головного художника театру. Це був початок самостійного творчого шляху. Але як справжній син свого народу він дуже хотів повернутися в Україну до Києва. Йому випала нагода у 1939 році записатися добровольцем на Фінський фронт. Лише після добровільної участі в короткій і безславній радянсько-фінській війні Д. Нарбуту

дозволили повернутися до Києва. Він працює головним художником Київського цирку, бригадиром-макетником Українського театрального музею. Там знайомиться з Галиною Приходько, секретаркою, родом із Сулимівки, що на Київщині. А вже в березні 1941 року вони одружуються. У травні цього ж року Данило Георгійович отримує посаду головного художника Житомирського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка [15].

Улітку 1941 року, будучи старшим сержантом, командиром відділення розвідки 821-го артилерійського полку 279-ї київської дивізії Д. Г. Нарбут бере участь в обороні Києва, згодом опиняється в пирятинсько-лубенському оточенні, потрапляє в полон. Із Дарницького табору військовополонених його "визволяють" мати та дружина. Страх та безвихідь полону він відобразить пізніше у своїй картині "1941 р. Полон" (1991 рік) [8, с. 11].

Перебуваючи в окупованому німцями Києві, Д. Г. Нарбут опинився в складній, незрозумілій та непередбачуваній ситуації. Його мати та вітчим Бронислав Лінкевич були зв'язковими підпільного обкому, а він сам більше тяжів до українських патріотів. Люто ненавидячи окупантів, Данило Георгійович також ненавидів більшовицьких службістів, котрі арештовували, судили, розстрілювали за будь-які прояви національної гідності і вільно висловлені думки проти сталінського деспотичного режиму. Тож, усупереч волі матері, Данило вступає до лав патріотів-оунівців. На прапорах патріотів - батьківський герб, на друкованих плакатах і книжкових обкладинках - його візерунки й орнаменти. Після перших жертв 21 лютого 1942 року, коли активних учасників проводу і керівника культурницької референтури ОУН Олену Телігу було розстріляно у Бабиному Яру, Д. Г. Нарбут і дванадцять акторів виїхали до Ковеля. Їхнім завданням було організувати професійний театр в одному з найважливіших залізничних вузлів на магістралі Київ-Берлін. Трупу очолив Петро Гордійчук, за що і був засуджений радянськими органами на 10 років ув'язнення [7].

Після війни 35 років - більше, ніж прожив його батько, - Данило Георгійович віддав театрові. Із 1945 року по 1960 рік він працював у Чернівецькому музично-драматичному театрі, із 1960 року до 1965 року - головним художником Івано-Франківського, а із 1965 року до 1980 року - Черкаського музично-драматичного театру. Водночас удосконалював свою майстерність у станковому живописі, повністю віддався якому уже в пенсійному віці.

Останні 33 роки прожив митець у живописному місті над Дніпром - Черкасах, де особливо розквітнув самобутній талант художника.

Пішов у вічність Данило Георгійович 2 березня 1998 року й похований на черкаській землі. На мольберті видатного художника залишилася незакінчена ікона-триптих "Святі землі Руси-України".

Ще за життя за високий професіоналізм і самовіддану працю митець здобув заслужений авторитет і повагу в національному культурному осередку. У 1994 році йому присвоєно звання народного художника України, а в 1996 році - лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка. Його мистецька спадщина - це вагома сторінка українського образотворчого мистецтва другої половини XX століття.

Мистецький доробок Данила Георгійовича величезний і гідно оцінений сучасниками. Його твори є в багатьох музеях України та приватних колекціях Австрії, Бельгії, Німеччини. Велика серія, об'єднана назвою "Гетьмани України", експонується в музеї Б. Хмельницького при Чигиринському національному заповіднику. Та найбільша колекція робіт різних періодів творчості майстра, багатьох тематичних напрямів, близько 150 полотен, що досить повно характеризують неперечісну особистість автора, знаходяться в Черкаському обласному художньому музеї [17].

У 1998 році Д. Г. Нарбута посмертно було нагороджено пам'ятним знаком "За заслуги перед містом Черкаси" I ступеня "за національний внесок митця у відродження духовності України, визнаний авторитет у сценічно-декоративному мистецтві, вагому культурну спадщину видатного майстра пензля для нащадків багатьох поколінь Черкащини, який був взірцем патріотичного ставлення до рідного міста", ставши при цьому почесним громадянином цього міста [3]. На честь художника його іменем названа Черкаська художня школа. Майже 7 років працівники Черкаського обласного художнього музею створювали меморіальний музей народного художника України Данила Георгійовича. Музей складається із трьох експозиційних залів, що різноаспектно висвітлюють творчий шлях митця (родинне гніздо Нарбутів, його праць в театрах України та станковий живопис майстра).

За словами відповідального секретаря Черкаської обласної спілки художників Івана Фізера, який навчався у Данила Нарбута, був він людиною з душею, наскрізь просякнутою Україною, його поважали не лише за талант, а й за відвертий характер. "Нарбут не боявся нікого і завжди говорив те, що думав. Хоча й потерпав від цього!" - зізнається пан Іван. Але, одночасно наголошує, що Данило Георгійович мав позитивну й сильну енергетику, в його характері була притягальна сила волелюбності та любові до Батьківщини, він був носієм генотипу українця, щира й велика любов до України залишилася на віки вічні у його творах [16].

Багато років Данило Нарбут товаришував із поетом Миколою Негодою. Навіть свою відому пісню-реквієм "Степом, степом..." Микола Негода презентував у квартирі художника.

Дивно, але черкасці відкрили для себе самобутнього майстра лише тоді, коли Д. Г. Нарбут святкував свій 50-річний ювілей як головний художник Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка в січні 1966 року. Актори поставили цілу виставу з його життя, взявши за основу оперу Гулака-Артемовського "Запорожець за Дунаєм". Святкування проходило в театрі, а у вестибюлі розмістили художню виставку із робіт ювіляра, на ній - не лише ескізи декорацій до театральних вистав, але й жанрові картини, етюди, натюрморти [15].

Варто зауважити, що у далеко не молоді літа Данило Георгійович вступив до лав УНА-УНСО. Цей крок був на той час сміливим і ризикованим, проте він був і логічним завершенням шляху колишнього "отамана Голуба", незмінного націоналіста "Нарбута". Для молодих бійців УНСО був батьком, суддею, прапором, Данило Нарбут загальновизнано був гордістю організації, вони цінували його, звірялися йому, оберігали його, а під час тяжкої недуги, помноженої на горе від тяжкої втрати вірної подруги всього життя Данила Георгійовича та матері його сина Галини Афанасіївни взяли на себе його охорону, побут і забезпечення. А коли криза минула, організація влаштувала цілу серію персональних виставок художника [17].

Данило Нарбут був справжнім патріотом, його турбувала доля не лише образотворчого мистецтва, а й Батьківщини. Художник сповна віддав свої сили, досвід і талант розвиткові національного мистецтва.

Працюючи в Черкаському музично-драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка, він оформив понад 50 вистав, послідовно прищеплюючи на його сцені високу національну образотворчу культуру. Треба сказати, що Данило - талант енергійний, веселий, завжди молодий. Із ним можна було йти на творчий ризик, він не підводив у розробці сміливого рішення, як справжній митець відчував нове, свіже, захоплювався, натхненно працював.

Данилові Нарбуту імпонувала українська класика. Відповідною була побудова театральних декорацій: повсякчасна наявність яскравого живопису (адже часто зміст, характер, жанр більшості п'єс вимагає широкого його застосування) та пишного вбрання, костюма [14].

Серед вистав, оформлених Данилом Нарбутом, О. Спіркіна виділяє "У неділю рано зілля копала" Ольги Кобилянської (1963 рік); "Маруся Богуславка" Михайла Старицького (1964 рік); "Правда і кривда" Михайла Стельмаха (1965 рік) - в Івано-Франківському музично-драматичному театрі; "Ярослав Мудрий" Івана Кочерги (1960 рік); "Пізня любов" Олександра Островського (1965 рік); "Сорочинський ярмарок" за Миколою Гоголем (1968 рік); "Ніч під Івана Купала" (1970 рік) - у Черкаському музично-драматичному театрі [15]. (Додатки Д 1 -Д 8).

Для Нарбута монументальні масштаби живопису сцени були професією. Можна навіть сказати, що Данило - один із останніх, хто приділяв увагу театральному живопису. Данило Георгійович любив живопис, його великий формат, який завжди організовував у гармонійний простір [14].

Крім оформлення сцен, художник створював театральні костюми, що відображали не лише етнографічні й побутові особливості, а й розкривали внутрішній світ театральних героїв.

Живописний доробок Данила Нарбута своєрідний і самобутній, його творам притаманні спільні риси: це неповторний національний колорит, яскрава декоративність. Найбільш повне зібрання живописної спадщини митця представлено в альбомі "Данило Нарбут" (редакційна колегія: Е. А. Левицька, Г. П. Білоус, Т. О. Шадріна, Л. Г. Нарбут, Ю. А. Чабаненко) (2008 рік) [8]. Твори митця скомпоновані за тематикою: "Київська Русь" (23 твори); "Гетьмани України" (26 творів); "Полковники" (36 творів); "Черкаський базар" (24 твори); "Моє життя, мої вчителі, мої друзі" (19 творів); "Слово о полку Ігоревім" (3 твори); "серія "Союзні республіки" (три твори); триптих "Совість" (3 твори); триптих "Архангел Михаїл" (3 твори); триптих "Затоплена слава" (3 твори); "Квіти України" (34 твори) та ескізи декорацій (45).

У Черкаському художньому музеї народного художника України Данила Нарбута представлено 26 найяскравіших живописних творів майстра.

Діапазон творчості Данила Нарбута надзвичайно широкий: від соборів давнього Києва до затоплених сіл, поневіченого Дніпра. На полотнах бачимо давньоруських князів, засновників міст, старовинні Черкаси. Продовжуючи історичну тематику, Данило Нарбут здійснив задум - зробив парусні зображення сподвижників Богдана Хмельницького: понад тридцять портретів полковників, генерального писаря, судді, інших наближених гетьмана. Портрети ці публікувалися протягом року в тижневику "Україна", тим часом з-під пензля художника один за одним поставали на повен зріст гетьмани України.

Живописні полотна Данила Нарбута органічно поєднують національні традиції і сучасність. Українська природа, звичаї, обряди, життя простих людей були невичерпним джерелом творчих ідей для художника. Філософська глибина живописних робіт переконує глядача в щирій патріотичності й духовності художника. Творчий доробок промовисто говорить, що митець завжди пам'ятав славетне минуле, дбав про сучасність і вірив у світле майбутнє свого народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевзюк-Волошина Л. Сценограф чи режисер: пріоритет авторства в сучасному театрі. Театральне мистецтво/ Л. Бевзюк-Волошина [Електронний ресурс]. ? Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis__file_name=PDF/Nvkkarogo_2014_15_10.pdf.
2. Белень Андрій. Живописний світ Данила Нарбута. Краєзнавча Черкащина. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=213:2015-02-18-08-58-47&catid=30:2013-02-06-13-37-58&Itemid=29.
3. Вікіпедія. Данило Георгійович Нарбут. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/.
4. Волков А. Рецензія. Питання літературознавства / А.Волков. - Чернівці, 1999. - Випуск 6 (63). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua.
5. Гайдабура В. Л. Син землі галицької / В.Л. Гайдабура // Прикарпатський вісник НТШ. Слово. - 2012. - № 2(18).
6. Грабовська Г. Кум любив людей вольних духом. Мій дім. - Черкаси. 2000. - Лютий (№2). - С. 35-37.
7. Гусейнов Г. Данило, син Георгія / Незаймані сніги: Документальні повісті: у 3 кн. - Книга 3. - Донецьк : АРТ-ПРЕС, 2010.С. 7-148.
8. Данило Нарбут. Бібліотека українського мистецтва [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/narbut-danilo/.
9. Займак М. П. Нарбут-станковіст в експозиції відділу меморіального музею/Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, есе / Черкаський обласний художній музей; Редкол.: О. Гладун, О. Пушонкова. - Черкаси : Брама-України, 2012. - С. 71-76.
10. Левицька Е. А. . Данило Нарбут, альбом / редакційна колегія: Г. П. Білоус, Т. О. Шадріна, Л. Г. Нарбут, Ю. А. Чабаненко/. - Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2008. 304 с.
11. Нерода М. Т. Данило Нарбут: нарис про життя і творчість художника / М.Т. Нерода. - Черкаси : Сіяч, 1996. - 44 с.
12. Нікітенко Л. Леся Нарбут: Дід Данило був прямолінійним і безапеляційним бунтарем [інтерв'ю з Лесею Нарбут] //Україна молода. - 2008. - 4 листопада. - № 297. / Л. Нікітенко [Електронний ресурс]. ? Режим доступу: http://www.umoloda.kiev.ua/number/1281/164/45311/.
13. Осипенко О. Данило Нарбут [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://gulak.org .ua/danylo-narbut/ .
14. Скічко І. В. Сценографічна діяльність Данила Нарбута / Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, есе / Черкаський обласний художній музей; Редкол.: О. Гладун, О. Пушонкова. Черкаси : Брама-України, 2014. - С. 61- 66.
15. Сьогодні виповнюється 100 років з дня народження Данила Нарбута : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ridna.ua/2016/01/sohodni-vypovnyujetsya-100-rokiv-z-dnya-narodzhennya-danyla-narbuta/.
16. Теліженко О. Данило Нарбут: Невідомі сторінки з життя майстра / О. Теліженко // Народне мистецтво. - 1999. - № 3-4. - С. 38-41.
17. Черкаський обласний художній музей. Матеріали екскурсії. Меморіальний музей народного художника України Данила Нарбута. Черкаси, 2016. - С. 6-25.

В.М. Малик,
соціальний педагог комунального закладу "Бабанська спеціальна школа-інтернат I-II ступенів Черкаської обласної ради"

"ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА".

СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОЇ БЕСІДИ, ПРИСВЯЧЕНОЇ ПАМ'ЯТІ ГЕРОЇВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ ТА ВОЇНАМ АТО ДЛЯ УЧНІВ 9-10 КЛАСІВ

Мета: вшанувати пам'ять героїв Небесної сотні та воїнів АТО, прищеплювати любов до Батьківщини, виховати патріотичну свідомість, розвивати бажання стати гідними громадянами України.

Оформлення: Стіна пам'яті Небесної сотні (Прапор України, надписи " Небесна Сотня " … Юнаки, батьки… Їх імена мені ніколи не забути - Вони ж за мене полягли.

Обладнання: прапор України, відео , зображення , музичний супровід.

Хід заняття

І. Організаційний момент.

Для вшанування пам'яті Героям Небесної Сотні, звучить Гімн України.

Вправа " Незакінчене речення ". Учні по черзі продовжують речення - " Для мене бути патріотом - це означає … "

Ведучий. *Комусь війна як мати рідна,*
Та лише не для матерів.
Бо мати вбита горем, бідна,
В молитві за своїх синів
І день, і ніч. Їм просить долі,
Здоров'я, щастя і життя.
Бо десь сини у чистім полі
Й чи є у них те майбуття…
А ми їм би в світі цім радіти,
Сміятись і рости дитя.
А їм би жити, жити, жити!
Та обірвалось життя.
І ось без руху, без кровинки
Лежить красивий молодий.

Немає в матері дитинки…
А де ж він рідний, дорогий?
Нікому вже до нього діла,
А як же сміх його дзвенів!
Душа на небо відлетіла -
Нема у матері синів…

Відеокліп "Светлана Тарабарова - Хочу жити без війни"

Вправа "Мікрофон". Кожен по черзі говорить про асоціації та емоції пов'язані зі словом " війна ".

1-й учень.

Браття! Послужим Україні ми!
За Чорне море станемо грудьми!
За наш чудовий і чарівний Крим !
За Український прапор, що над ним!

Небесною сотнею називали українців, які загинули у Києві на Майдані. Для України це найголовніша, найвпливовіша сотня. Кожен із них заплатив за свої переконання найвищу ціну - життя. І для нас є святим обов'язком гідно вшанувати Героїв.

Відеокліп "98 днів революції гідності"

Ми з вами вшановуємо пам'ять героїв різних історичних подій: Голодомор 1932-33рр, Битва під Крутами, Бабин Яр. Тепер ми стали сучасниками ще однієї масової трагедії нашої країни.

2-й учень

" Небесна Сотня " …
Юнаки, батьки…
Їх імена мені ніколи не забути -
Вони ж за мене полягли.
Такі, як ті, що захищали Крути.

3-й учень

З суботи на неділю загадали на війну,
Загадали на війну, хто сина має.
А хто не має, нехай наймає.
Мала ненька одного сина Івана,
Та й та вислала, та научала:
" Ой їдь, сину, та на війноньку ! "

Кожен із цієї Небесної сотні, як і ми з вами мали свою сім`ю, батьків, друзів, захоплення, свої симпатії і свої невідкладні справи. Але поклик їхньої душі саме в цей час призвав їх до боротьби за вільну, демократичну, чесну Україну.

Ведучий

А сотню вже зустріли небеса…
Летіли легко, хоч Майдан ридав.
Із кров'ю перемішана сльоза …
А батько сина ще не відпускав.
Й заплакав Бог, побачивши загін -
Спереду сотник, молодий, вродливий,
І юний хлопчик в касці голубій,
І вчитель літній - сивий-сивий.
І рани їхні вже їм не болять…
Жовто-блакитний стяг покрив їм тіло …
Як крила ангела, злітаючи назад,
Небесна сотня в вирій полетіла …

4-й учень

Моя хата не скраю
Тому і вмираю я за Україну,
ЇЇ честь та славу.
Пробач мені, мамо, що тебе покидаю,
Бо мушу йти на війну
Проти осатанілої зграї.
Хтозна, чи вдасться мені тебе ще побачить
Та я сподіваюсь,
Що одного ранку прокинешся
Та й мене пробач

5-й учень

Пробачиш та й заплачеш,
Сліз не жаліючи, обмиєш ти ними усю Україну,
Україну нову, сильну,
В якій брат за брата
Йшов під кулі навпростець,
Не боячись ката.
Ти подивишся навколо-
Все не так, як було.
Хоч мене й немає поруч
Знай, що я, сумую…

Відеокліп Океана Ельзи " Не твоя війна ". Запитання до аудиторії - " Як ви розумієте назву пісні ? "

Ми закликаємо вас сьогодні згадати у ваших молитвах усіх Героїв, які поклали свої голови за наше майбутнє.

6-й учень

Я донька Вкраїни і я тим горджуся.
За неї щоденно я Богу молюся:
- О, Боже єдиний, о, Боже всесильний!
Пошли Україні, могутній і вільній,
Доброго ладу в сім'ї і країні,
Щоб завжди були ми могутні і вільні.
Щоб ниви зерном завжди колосились,
Калинові віти у вікна просились.
Щоб смути в родинах не було ніколи,
Щоб діти щасливі ходили до школи.
Щоб нові міста у нас будувались,

Щоби реактори більш не зривались.
Щоб більш не було ні війн, ні майданів,
Щоб на руках не носили кайданів.
Щоб наші сини не воювали,
Щоби їх не вбивали.
Щоб матері горя ніколи не знали,
Щоби вони слізьми не вмивались.
Щоб чорні хустки не давили їм плечі.
Молитву до Бога складаю щовечір.

Ми закликаємо вас сьогодні згадати у ваших молитвах усіх Героїв, які поклали свої голови за наше майбутнє.

Хай пам'ять всіх невинно убитих згуртує нас, живих, дасть нам силу та волю, мудрість і наснагу для зміцнення власної держави на власній землі. У жалобі схилимо голови.

Героям Майдану, впавши мертвими за світле майбутнє України, присвячується хвилина мовчання.

(Хвилина мовчання)

"Люби Батьківщину не за те, що вона велика, а за те, що вона твоя".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Героям слава. Розповіді про героїв фронту і тилу. Мамине сонечко. Тетяна Рубан.
2. Шкільний світ. № 14(718) . Липень 2015 р.
3. Видавництво група " Основа " № 10. Жовтень 2015 р.
4. Шкільний світ. № 11(715) . Червень 2015 р.

О.Ю. Смирнова,
учитель хімії Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 14 Уманської міської ради

ЗНАЙ! ВМІЙ! ПАМ'ЯТАЙ! НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ТРАВМАХ

РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОЇ ВИХОВНОЇ ГОДИНИ. 10 КЛАС

Мета: ознайомити учнів з видами пошкоджень, що найбільш трапляються з учнями під час відпочинку та у повсякденному житті, навчити надавати першу долікарську допомогу; розвивати вміння робити розрахунки та готувати розчини для обробки ран, на практиці навчити азам десмургії, розвивати розуміння відповідального ставлення до власного здоров'я; здійснювати валеологічне виховання.

Тип заняття : інтегроване.

Присутні : учитель основ здоров'я, вчитель хімії (класний керівник) , вчитель біології, лікар - хірург .

Предмети, що інтегруються: основи здоров'я, медицина, біологія, хімія, історія.

Обладнання: мультимедійна дошка, презентація з теми заняття, опорні конспекти та пам'ятки для учнів, медичні бинти, шини, таблетки гідроперіту та фурациліну, дистильована вода, стакани для приготування розчинів, мірні циліндри, ступка для подрібнення .

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організація класу та мотивація до опрацювання саме цієї теми.

Перегляд фрагменту відеофільму про тижневий велосипедний похід, що здійснили учні класу.

Чому був присвячений похід? 70 - річчю Перемоги у II Світовій війні.

Яку річницю святкувала вся Україна нещодавно?

Хвилина мовчання, присвячена загиблим захисникам України в різні часи.

Бесіда.

Згадали? Враження відновили?

А чи були з вами ще якісь негаразди, окрім проблем зі справністю велосипедів? Дівчина отримала розтягнення зв'язок.

Так, Настя, саме твою травму я і мала на увазі.

Учитель основ здоров'я. Першу допомогу в цьому поході вам надавав Андрій Арсенійович і учні старшої вікової групи. Наступного року вже ви будете старшими і повинні володіти навичками самодопомоги та надання першої допомоги, адже разом з вами будуть юні туристи, що зараз навчаються в 6-7 класах. Навичками надавати першу допомогу може оволодіти будь-хто, незалежно від професії та віку. А від своєчасно наданої правильної першої медичної допомоги залежить не лише успіх подальшого лікування, а інколи і життя людини. Україна перебуває в стані війни. Вчасно надана медична допомога - це врятоване життя людини. Упродовж останнього часу для жителів нашої країни стало вкрай необхідним проходження курсів з надання медичної допомоги.

Необхідно пам'ятати, що при наданні допомоги потерпілому не повинно бути паніки, зайвих розмов і тяганини. Дії допомагають повинні бути конкретними і чіткими. Не варто при хворому обговорювати його травму і говорити про можливі її наслідки.

Учитель основ здоров'я, класний керівник.

Яких правил потрібно дотримуватись, щоб їх уникнути?

Пригадайте правила для велосипедистів у ваших опорних конспектах.

Згідно з Правилами дорожнього руху:

- Велосипед має бути укомплектований світловідбивачами (катафотами): спереду - білого, по боках - жовтогарячого, позаду - червоного кольору.
- Для руху в темну пору доби і в умовах недостатньої видимості на велосипеді повинен бути встановлений та увімкнений ліхтар (фара). Фара дозволяє іншим учасникам руху вчасно помітити велосипедиста, а самому велосипедисту - бачити небезпеки й перешкоди на шляху. Рекомендується також обладнати велосипед ліхтарем (блимавкою) червоного кольору позаду - вас буде краще видно на дорозі.
- Перед кожним виїздом перевіряйте справність гальм, перемикання передач і відсутність механічних поломок у частинах велосипеда. Це дозволить запобігти важким травмам та їхнім наслідкам.
- Основне правило при виборі одягу для велопоїздки - бути видимим на дорозі й почуватися комфортно (ніщо не повинно заважати під час руху). Одяг не повинен обмежувати ваші рухи. Намагайтеся уникати надто просторого й довгого одягу, щоб його частини не

потрапляли у спиці, педалі й ланцюг. Надавайте перевагу максимально яскравому одягу - щоб бути помітним здалеку. Задля цього стане у нагоді жилет жовтогарячого або салатового кольору зі світловідбивними смугами.

- Намагайтеся їздити в шоломі. При падінні він захищає найбільш вразливу частину тіла - голову. Травми голови - одні з найважчих серед можливих під час падіння з велосипеда. Крім того, шолом захищає голову від сонячного удару та дощу. Для захисту долонь від натирань кермом, а також від пошкоджень при можливому падінні, рекомендується одягати спеціальні велорукавички.

- Вибирайте рукавички яскравих кольорів, зі світловідбивними вставками - щоб сигнали, які ви подаєте рукою, були помітні. Для захисту очей від пилу, дрібних камінців (що летять з-під коліс), або комах використовуйте велоокуляри.

А які травми можуть отримати туристи велосипедисти?

Учитель біології. Для того, щоб дати відповідь на попереднє запитання, потрібно пригадати матеріал попередніх тем які ми вивчили на уроках біології. Перша тема - це "Опора і рух".

Запитання до учнів:

1. Які пошкодження опорно-рухової системи ми з вами вивчили? (Очікувані відповіді: забиття, розтягнення, вивихи та переломи). Так, саме такі

Порушення опорно-рухової системи	Ознаки	Перша допомога
Забиття	– пошкодження тканин та органів; – цілісність зовнішнього шару не порушується; – розрив капілярів та дрібних вен, що супроводжується крововиливом; – пошкодження підшкірної клітковини, м'язових волокон (рідше деяких внутрішніх органів, печінки та селезінки)	
Розтягнення	– пошкодження зв'язок, м'язів, сухожиль; – іноді супроводжується розривом зв'язок, суглобових сумок.	
Вивих	Вихід суглобової головки із суглобової сумки, при цьому кінцівка дуже деформується.	
Перелом:	Порушення цілісності кістки:	
закритий	без порушення цілісності шкіри	
відкритий	З порушенням цілісності шкірного покриву, нерідко супроводжується кровотечею.	

порушення можуть отримати велосипедисті під час своїх подорожей.

2. За якими ознаками ми можемо встановити, що у постраждалого:

- забиття
- розтягнення
- вивих
- перелом (закритий та відкритий)?

Діти дають відповідь і заповнюють таблицю в опорному конспекті.

Перелом - це часткове або повне порушення цілості кістки; буває закритий (без пошкодження шкіри) і відкритий. За формою переломи можуть бути поперечні, поздовжні, скісні, оскольчасті тощо.

Вивих - це пошкодження суглоба зі зміщенням суглобних кінців кісток за межі їх нормальної, рухомості. За ступенем зміщення вивихи бувають повні та неповні.

Розтягнення - це пошкодження зв'язок, м'язів, сухожиль, нервів під дією розтягуючої сили, що не руйнує повністю цілості анатомічної будови. Дуже часто виникає розтягнення зв'язкового апарата суглоба, іноді воно супроводжується розривом зв'язок чи капсули суглоба.

Забої - це пошкодження тканин та органів тіла при швидкій короткочасній дії на них тупого предмета без порушення цілості зовнішнього покриву. Забої супроводжуються розривом судинних капілярних та дрібних вен, крововиливом, пошкодженням підшкірної клітковини, м'язових волокон, а іноді і внутрішніх органів (печінки, селезінки тощо).

Лікар - хірург.

Надання першої допомоги при розтягненні.

Надати пошкодженій кінцівці спокій, підняти її, накласти холодні примочки, забинтувати суглоб рівномірно здавлюючою його тугою пов'язкою.

Надання першої допомоги при переломі кінцівок .

При обмацуванні місця перелому хворий скаржиться на сильний біль, часто вдається визначити нерівні краї уламків кістки і хрускіт (крепітація) при легкому натисканні. Який надає допомогу потрібно діяти дуже обережно, щоб не заподіяти потерпілому зайвого болю і ще більше не змістити відламки кістки.

При відкритому переломі в рані іноді можна помітити уламок кістки, що говорить про явний перелом.

Перша допомога при переломах має вирішальне значення для подальшого лікування хворого. Якщо допомога надана швидко і грамотно, то це допоможе хворому позбутися від багатьох неприємностей і ускладнень при подальшому лікуванні (шок, кровотеча, зсув уламків).

Основними моментами першої допомоги при переломах кісток є:

1. Забезпечення нерухомості кістки в області перелому (іммобілізація).

2. Заходи боротьби із запамороченням, шоком і колапсом.

3. Найшвидша госпіталізація до лікувальної установи.

Іммобілізація. Фіксація відламків кісток потрібна для того, щоб попередити їх зміщення, зменшити небезпеку поранення кісткою м'язів, судин і нервів, зменшити небезпеку больового шоку. Досягається іммобілізація накладенням шин з будь-якого підсобного матеріалу (палиця, прути, дошки, лижі, картон, пучки соломи і т. д.).

Накладання шини треба робити обережно, щоб не заподіяти зайву біль (шок!) і не допустити зміщення відламків. Не рекомендується самому намагатися виправити становище ушкодженої кістки або (не дай Бог!) зіставляти відламки. Тим більше не слід вправляти в глибину рани стирчать уламки.

При відкритому переломі перед іммобілізацією на рану обов'язково накладають стерильну пов'язку. Шкіру навколо рани обробляють йодом або будь-яким підсобним антисептичним засобом (спирт, горілка,

одеколон). Якщо рана кровоточить, то повинні бути застосовані способи тимчасової зупинки кровотечі (накладення джгута, закрутки, притиснення артерії протягом пальцем, що давить і т. д.).

Якщо поблизу немає ніяких відповідних предметів для проведення іммобілізації, то травмовану кінцівку щільно прибинтовують до здорової частини тіла.

При накладенні шини треба намагатися дотримуватися наступних правил:

- Шина завжди накладається не менш ніж на два суглоби (вище і нижче місця перелому);
- Шина не накладається на оголену частину тіла (під неї обов'язково підкладають вату, марлю, одяг і т. д.);
- Накладається шина не повинна бовтатися.
- Прикріплювати її треба міцно і надійно;
- Якщо є перелом у ділянці стегна, то шиною повинні бути фіксовані всі суглоби нижньої кінцівки.

Транспортування хворого при переломах повинно проводитися обережно, треба враховувати, що найменший поштовх або перекладання хворого можуть призвести до зміщення уламків кістки (а це значить до посилення болю, ніж збільшується небезпека виникнення больового шоку). Для транспортування потерпілого можна використовувати будь-підсобне засіб: носилки, машину, віз і т. д. Хворих з переломом верхніх кінцівок можна транспортувати в положенні сидячи, з переломом нижніх - тільки в лежачому положенні.

Для попередження шоку хворому з переломом обов'язково треба дати що-небудь болезаспокійливу: анальгін, темпалгин, амідопірин, промедол. Потерпілого з переломами або, вивихами розташовують у найбільш зручному для травмованої частини тіла положенні. При цьому забезпечують її повну нерухомість, що усуває больові відчуття, а також запобігає пошкодженню тканин, що оточують перелом, колючими краями кісток.

При переломі черепа перша допомога полягає у прикладанні до голови холодних предметів (гумового пузиря з льодом або холодною водою, гумової грілки з холодною водою, холодних примочок тощо).

При переломі хребта, який можна визначити через сильний біль, що виникає в ньому, неможливість розігнути спину і повернутися, під потерпілого обережно підкладають (піднімати не можна) дошку чи щит або ж обережно перевертають на живіт. При цьому, для запобігання пошкодженню спинного мозку, стежать за тим; щоб тулуб потерпілого не перегинався.

При переломах і вивихах ключиці в під м'язову западину кладуть жмут вати; згорнутий у жмут бинт або інший матеріал, згинають руку в лікті під прямим кутом і прибинтовують її до тулуба. Бинтування виконують у напрямку від пошкодженої руки до спини. Рука нижче ліктя повинна перебувати у косинці, яку підв'язують до шиї. На пошкоджену ділянку прикладають холодні предмети.

При переломах і вивихах кісток рук, першими ознаками яких є біль у руці і неприродна форма кінцівки, припухлість, а також рухомість у тому місці, де не має суглоба, на пошкоджене місце накладають глину. Якщо не має шини або підсобного матеріалу, зігнуту у лікті руку на косинці підвішують до шиї і прибинтовують до тулуба.

При вивиху рука може відстати від тулуба. Тому при бинтуванні до тулуба між рукою і тулубом прокладають м'який валик, згорнутий з одягу або інших матеріалів. До місця пошкодження прикладають холодний предмет.

При переломах і вивихах кисті та пальців рук роблять таким чином - кисть руки з вкладеним у долоню жмутом вати, бинта, ганчір'я (пальці зігнуті) прикладають до шини, яка повинна починатися біля середини передпліччя і закінчуватися біля кінця пальців, і прибинтовують. До місця пошкодження прикладають холодний предмет.

При переломах і вивихах нижніх кінцівок (ознаки перелому такі ж, що й при переломах рук) з допомогою шини або інших підсобних предметів їх фіксують у стані спокою таким чином, щоб один кінець шини знаходився уздовж тіла вище краю таза в ділянці пахви, а другий опинився на рівні п'ятки. До місця пошкодження прикладають холодний предмет.

При переломі ребер (перша ознака - біль у ділянці грудної клітки або того чи іншого ребра під час дихання, кашлю або руху) туго забинтовують груди або стягують їх рушником.

При забоях перш за все слід упевнитись у тім, що потерпілий одержав тільки забій, і в нього немає перелому кісток. На забите місце накладають мокру ганчірку, лід або сніг. Забите місце туго забинтовують. При забоях у ділянці живота, а також забоях, що супроводжуються гострим болем, непритомністю, потерпілого відправляють у медпункт (можуть виникнути розриви внутрішніх органів).

При розтягненні зв'язок застосовують холод (кладуть холодний компрес і т. п.), туго бинтують суглоб.

Перша допомога при забитті.

Щоб попередити виникнення крововиливу і зменшити біль, треба забезпечити спокій пошкодженої частини тіла, а якщо це кінцівка, то надати їй високе положення. На ушкоджену ділянку необхідно накласти холод: гумовий міхур або поліетиленовий мішечок з льодом чи холодний компрес, який необхідно часто змінювати.

Через 2-3 дні для більш швидкого розсмоктування крововиливу до ушкодженого місця прикладають грілку або роблять теплі ванночки. При сильному ударі після вище застосованих заходів потрібно звернутися до лікаря, щоб не пропустити більш серйозного ушкодження, наприклад, перелому.

Учитель біології. Нерідко в походах і не тільки, випадково чи не зовсім випадково трапляються із людиною поранення.

Поранення - це механічне пошкодження тканин тіла, при якому порушується цілість шкіряного покриву, слизових оболонок, а часто і тканин, що лежать глибше. Розрізняють рани вогнестрільні, різані, рубані, колоті, рвані тощо. Поранення, як правило, супроводжуються кровотечами різного ступеня.

Кровотечі	Ознаки	Перша допомога
Артеріальна	– кров яскраво-червоного кольору; – викидається з рани сильним пульсуючим струменем.	
Венозна	– кров темно-вишневого кольору; – витікає менш інтенсивно	
Капілярна	спостерігається при неглибоких порізах шкіри, синяках.	
Внутрішня	– людина різко блідне; – у неї холонуть і німіють руки і ноги; – вона відчуває сильну спрагу; – пітніє; – покривається холодним потом	

Запитання до учнів :

1. Які типи кровотеч ми вивчили з вами нещодавно при опрацюванні теми "Кров та кровообіг"?

2. Які ознаки мають кровотечі:

- артеріальні;
- венозні;
- капілярні;
- внутрішні.

3. А що має утворитись, щоб зупинилась кровотеча?

Лікар - хірург. Перша допомога при пораненні та кровотечі.

При розпечатуванні (розкритті) індивідуального пакета не можна доторкатися руками; тієї сторони пов'язки, яка буде накладатись на рану. Якщо індивідуального пакета немає, для перев'язування використовуйте чисту носову хустинку, ганчірку, тощо. У цьому разі приготовлену для перев'язування тканину змочіть настойкою йоду так, щоб пляма йоду трохи перебільшувала розмір рани. Щоб запобігти забрудненню рани при наданні допомоги, необхідно старанно вимити руки з милом і змазати пальці йодом.

Не можна рану промивати водою, ліками або засипати порошком чи змазувати мазями, бо це заважає її загоюванню, сприяє занесенню бруду з поверхні шкіри; не можна також стирати з рани пісок, землю та інші чужорідні домішки (при цьому частина бруду може потрапити в рану) і видаляти згустки крові (можна викликати кровотечу).

При кровотечі необхідно підняти поранену кінцівку. Можна також закрити рану перев'язувальним матеріалом і притиснути ділянку біля неї протягом 4-5 хвилин, не торкаючись рани пальцями. Після цього рану треба забинтувати. Якщо накладенням пов'язки зупинити кровотечу не вдається, слід вдатися до здавлювання кровоносних судин за допомогою згинання кінцівки у суглобах, притискування кровоносних судин пальцями, джгутом чи закруткою.

Найбільш ефективним способом зупинення кровотечі є згинання кінцівок у суглобах. У цьому разі слід засукати брюки або рукава сорочки і вкласти в ямку, яка утворилась при згинанні суглобу, жмут, зроблений з будь-якої тканини або іншого м'якого матеріалу. Потім повністю зігнути суглоб, який можна зв'язати або прив'язати до тулуба.

Однак, цей спосіб не завжди можна застосовувати, тоді необхідно зупинити артеріальну кровотечу накладанням джгута.

Для накладання джгута на верхні або нижні кінцівки використовують тугу еластичну тканину. Джгут накладають на найближчу ділянку стегна або плеча. При цьому нога або рука, на яку накладають джгут, повинна бути піднятою. При накладанні джгута спочатку місце накладання обгортають м'яким матеріалом (тканиною, ватою, одягом потерпілого тощо), потім джгут розтягають і туго перетягають ним попередньо обгорнуту ділянку кінцівки доти, поки не припиниться кровотеча. Якщо кровотеча не припиняється, додатково накладають з великим зусиллям тугіший джгут.

При відсутності гумової трубки або стрічки, що розтягається, для джгута застосовують інші матеріали (мотузку, ремінь, рушник тощо). У цьому випадку накладений джгут зав'язують вузлом на зовнішній стороні кінцівки. У вузол просувають важіль (паличку, металевий стрижень), яким закручують джгут до припинення кровотечі.

При використанні джгута або закрутки слід пам'ятати, що з накладеним джгутом кінцівка може бути не більше ніж 1,5-2 години, бо в іншому разі виникає небезпека омертвіння знекровленої кінцівки. Після закінчення однієї години джгут попускають на 5 -10 хвилин, або знімають, а потім знову накладають.

Послаблення або зняття джгута виконують поступово, при цьому артерію, по якій іде кров до рани, притискають пальцями.

Вчитель хімії, класний керівник. Для обробки поверхні ран з метою попередження зараження використовують розчини спеціальних медичних препаратів - антисептиків.

Катаючись на велосипеді, можна боляче забитися, збити коліна, і виникне капілярна кровотеча. Ми повинні вміти допомогти собі і товаришеві. Удомашній аптечці є, звичайно, такі розчини. Але брати з собою в похід зручніше таблетки гідропериту та фурациліну. Обчисліть, будь-ласка, масу речовини та об'єм води, потрібних для приготування розчинів для асептичного застосування.

Завдання: Антисептичні розчини можливо приготувати самостійно.

1. У медицині застосовують 3% розчину гідроген пероксиду (гідропериту). Вага однієї таблетки - 1,5 г.
2. У медицині застосовують 0,2 % розчину фурациліну. Вага однієї таблетки - 2 г.
3. Приготувати 200 г 10 % розчину кристалічної соди (з кристалогідрату).

Завдання для юних фармацевтів:

Обчисліть об'єм води, який потрібно додати до 1 таблетки антисептичного засобу, для приготування медичного розчину .

Обчисліть масу соди та об'єм води, потрібні для приготування 200 г 10% розчину соди, враховуючи, що це кристалогідрат.

Приготуйте відповідні розчини.

Лікар-хірург. Так, приготувавши подібні розчини, потрібно ретельно обробити раневу поверхню і накласти пов'язку.

Десмургія (від грец. desmos - зав'язка, тасьма, пов'язка) є мистецтво (наука) накладання пов'язок з метою правильного лікування ушкоджень і цілої низки захворювань.

У вузькому розумінні слово "пов'язка" означає матеріал (бинт, липкий пластир тощо), що його накладають на рану для фіксації перев'язного матеріалу. Нарешті, термін "перев'язування" означає процес накладання або заміни лікувальної пов'язки з наступною її фіксацією.

М'які бинтові пов'язки залишаються одним із найпоширеніших засобів закріплення перев'язного матеріалу, незважаючи на досить часте використання липкого пластиру, клеолу, полімеризувальних пластмас, синтетики тощо. Необхідно пам'ятати, що правильно накладені пов'язки сприяють швидкому одужанню. Неправильно накладена пов'язка завдає подвійного страждання, спричиненого, з одного боку, травмою або іншим патологічним процесом, а з іншого - невдало наданою допомогою.

Практичне застосування набутих знань.

Учні, працюючи в парах, тренуються накладати пов'язки один одному.

Підсумок заняття.

Тренінгова вправа "Зберемо рюкзак"

Якщо ми наступного року підемо у похід, що ми візьмемо в першу чергу?

Перелік медичних засобів першої допомоги

Медичні засоби	**Призначення**	**Кількість**
Власні перев'язочні антисептичні засоби	Для накладання пов'язок	5 шт.
Бинти	Для накладання пов'язок	5 шт.

Вата	Для накладання пов'язок	5 пач.
Ватно-марлевий бинт	Для бинтування при переломах	3 шт.
Джгут	Зупинка кровотечі	1 шт.
Шини	Закріпити кінцівки при переломах і вивихах	3-4 шт.
Гумовий міхур для льоду	Охолодження пошкодженого місця при переломах і ударах	1 шт.
Настойка йоду	Змащувати навколо рани; свіжі синяки, подряпини	1 фл.
Нашатирний спирт	Для приведення в свідомість під час втрати свідомості	1 флакон
Борна кислота	Для приготування розчинів	1 пак.
Сода питна	Для приготування розчинів	1 пакет

Я сподіваюсь, що сьогоднішня наша виховна година буде нам корисною! Ви, мої Юні волонтери, розкажете все що почули і чому навчились багатьом учням нашої школи і друзям, адже все це потрібно ЗНАТИ! ВМІТИ! ПАМ'ЯТАТИ !!! задля збереження власного життя і можливості надати допомогу тим людям, що поряд!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Перша допомога при травмах (удар, вивих, перелом, розтягнення).[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ua.textreferat.com/referat-2054-1.html.

2. Долікарська допомога при травмах [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.aybolit.ua/pri-travmax/.

І. В. Орлова,
учитель зарубіжної літератури Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 11 Смілянської міської ради

"ДОБРЕ В ТІЙ РОДИНІ, ДЕ УСІ ЄДИНІ"

РОЗРОБКА РОДИННОГО СВЯТА ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ

Мета: формувати довіру між батьками та їхніми дітьми; згуртовувати учнівський та батьківський колективи; розвивати в учнів почуття обов'язку перед родиною, старшими і молодшими членами сім'ї, вміння слухати й підтримувати мир і злагоду в родині; виховувати повагу до усіх членів родини.

Обладнання: квіти, рушники, серветки, народні прислів'я про родину, заголовок великими літерами, повітряні кульки, дитячі малюнки та учнівські твори про сім'ю.

Оформлення класної кімнати: у кімнаті стоять 5 столів, за якими будуть сидіти 5 команд. Столи пронумеровані, прикрашені букетами квітів, серветками, висловами про родину - прислів'ями та приказками - та дитячими малюнками.

Прислів'я:

Який кущ, така й хворостина,
які батьки, така й дитина.
Чоловік у домі - голова, а жінка - душа.
Шануй батька і неньку,
буде тобі скрізь гладенько.
Живуть між собою, як риба з водою.
Коли дитину не навчиш у пелюшках,
то не навчиш і в подушках.
Де одинець - хазяйству кінець,
а де діток сім, там щастя усім.
Матері ні купити, ані заслужити.
На сонці тепло, а біля матері - добре.
Добре в тій родині, де усі єдині.

Учень

Сьогодні в нас родинне гарне свято,
Зійшлися мами, тата, бабусі й дідусі.

Учениця

Сестрички, братики - усіх нас так багато!
Нам так хотілось, щоб зібрались всі.

Вчитель. Вітаю всіх присутніх у цій залі! Сьогодні до нас завітали члени родин наших учнів. Просимо наші команди зайняти місця за столами (Члени команд займають свої місця. Кожна команда складається з членів однієї родини: 2 дорослих і 1 дитина). У нас сьогодні родинне свято, під час якого ми будемо і співати, і вірші читати, і танцювати, і змагатися.

Учень

Бо це ж чудово, як батьки і діти
У свято й будні завжди поруч йдуть.
Сьогодні всім нам можна порадіти,
Що в нас родини дружно так живуть.

Учениця

Сьогодні свято. Пісня хай лунає,
І хай щасливим буде кожен день.
Батьки і діти - і душа співає,
Тож хай лунає більше тих пісень!

Діти виконують пісню "Ой, зелене жито, зелене". (Текст пісні подано у додатку)

1 учень.

В сім'ї розпочинається життя дитини,
Тому від мами й тата в неї все!
Тож усі звички й правила з родини
Дитя в життя з собою понесе.

2 учень.

Тому народ не раз попереджає:
Гни деревце, ще поки молоде.
Вчи діток, як малі - це кожен добре знає,
Від цього правила не дінешся ніде.

Вчитель. І зараз ми проводимо наш перший конкурс "Герб сім'ї". У вас на столах приготовлений папір і фломастери. Скористайтесь ними для створення Гербу вашої родини. Будьте готові презентувати його для всіх нас.

Команди виконують завдання. Після створення Гербів члени команд презентують результати своєї творчості. Журі підводить підсумки першого конкурсу.

Вчитель. А знаєте, як багато прислів'їв є про сім'ю. Наприклад, колись в українській родині було багато доньок і синів, росли вони дружними і добрими. "Як буде дружно, то не буде сутужно", - каже народна мудрість. Тому-то в нашого народу є стільки приказок і прислів'їв про родину, батьків і дітей, що всіх і не перелічиш. Наші учні знають такі прислів'я. Зараз ми перевіримо, які прислів'я знають наші учасники конкурсу. Я буду називати початок прислів'я, а кожна команда по черзі повинна закінчити це прислів'я. За кожне правильне складене прислів'я команда отримає 1 бал.

Прислів'я для конкурсу:

1. Яблучко від яблуні ... недалеко відкотиться.
2. Яке зіллячко, таке й ... сім'ячко.
3. Яка гребля, такий млин, який батько, ... такий син.
4. Добрі діти - батькам вінець, а погані ... - батькам кінець.
5. Яке дерево, такі його й квіти, які батьки, ... такі й діти
6. Які мамка й татко, таке ... й дитятко.
7. У кого є ненька, у того ... голівка гладенька.
8. Материн гнів, як весняний сніг: ... рясно випаде, та скоро розтане.
9. Мати одною рукою б'є, а другою ... гладить.
10. Нема того краму, щоб купити ... маму
11. Все купиш, лише татка і ... мами - ні!
12. Корові не тяжкі свої роги, а матері - ... свої діти.
13. Які мамка і татко, таке й ... дитятко
14. Коли дитини не навчиш у пелюшках, то не навчиш у ... подушках.
15. Гни дерево, поки молоде, учи дітей, ... поки малі!

Журі підводить підсумки першого конкурсу.

Вчитель. Отже, цінуймо, діти, свою сім'ю, свою родину, щоб не бути у цьому світі одинокими. А про батьків недаремно народ наш каже, що від малих дітей голова болить, а від великих - серце. Батьки наші піклуються про нас, думають, оберігають від біди, годують, вчать, виховують і найголовніше - дуже нас люблять, понад усе на світі. Тому діти повинні вчитися бути добрими, чуйними до своїх батьків, до всієї своєї родини. Адже це найдорожчі люди на цілому білому світі. А тому за науку цілуй батька й неньку в руку.

Учень

В дитини від родини чуйність, ласка.
І від родини в неї доброта.
В сім'ї для неї оживає казка,
І кожна стежечка в житті - проста.

Учениця

Бо є підтримка тут і є порада,
Турбота є, любов, а ще - тепло.
І задоволена дитина, дуже рада.
Тож хочеться, щоб завжди так було.

Учень

Повага і взаєморозуміння,
Щоб стали нормою в родині повсякчас.
Хай рідних душ ясне палахкотіння
Батьків й дітей єднає кожен раз.

Учениця

Бо ж діти, мов пташата у гніздечку,
До маминого туляться тепла,
І до татусевого доброго сердечка.
Тож треба, щоб любов в сім'ї жила.

Вчитель. А ще, крім любові, в сім'є має бути довіра і взаєморозуміння. А що таке довіра? Зараз ми хочемо запитати про це наших учасників конкурсу. Ви бачите на столах аркуш паперу, на якому написано слово ДОВІРА. Ваше завдання: напишіть коло кожного слова такий іменник або прикметник, щоб вони асоціювалися зі словом ДОВІРА і щоб починалися з написаних букв.

Учасники змагання виконують завдання. Після виконання завдання члени команд презентують результати своєї творчості. Журі підводить підсумки конкурсу.

Вчитель. А тепер прийшов час творчому конкурсу "Ваші таланти": кожна команда порадиться і виконає свій художній номер. Це може бути гумореска, вірш, пісня, навіть танець.

Учасники змагання готуються до виступу. Після підготовки номера члени команд презентують результати своєї творчості. Журі підводить підсумки конкурсу.

Вчитель. А тепер наші діти хочуть розповісти про своїх рідних мам, тат, бабусь, дідусів і подякувати їм за добро, тепло, ласку і любов.

1 учень.

Матусю рідна, я тебе кохаю,
Бо ти найкраща, матінко моя.
Ти все для мене робиш, я це знаю,
Тож бути добрим в тебе вчуся я.

1 учениця.

І бути мудрою, й таке ж терпіння мати,
Вродливою я хочу бути, як і ти.
З шляху правдивого ніколи не звертати,
А прямувати чітко до мети.

2 учень.

У мене таточко серйозний і правдивий.
І я таким же бути в нього вчусь.
Ми завжди разом, тому я щасливий.
І труднощів я також не боюсь.

3 учень.
А все робити вчуся так, як тато,
І вже навчився ремесел багатьох.
І хоч роботи завжди в нас багато,
Та все здолати можемо ми вдвох.
1 учень.
Я про бабусю хочу розказати,
Вона у нас - це справжня доброта.
Вона все вміє, шити, готувати,
Хоч доля у бабусі непроста.
1 учениця.
Які пісні вона для нас співає!
Які казки приходять з нею в сни!
Вона історії, легенди різні знає,
А в погляді її - тепло весни.
1 учень.
Я розкажу вам про свого дідуся,
Бо він у мене справжній трудівник.
І я у нього працювати вчуся,
Й тримати слово, як дідусь, вже звик.
2 учень.
Тож з дідусем завжди ми разом всюди,
І нам удвох і горе - не біда!
Про нас тепер уже всі кажуть люди:
"Старий з малим - це нерозлийвода!"

Вчитель. А щоб наші рідні відчували нашу про них турботу і нашу любов, треба не забувати про прекрасні звертання, яким ми можемо зігріти їхню душу. Тому наступний конкурс: "Прекрасні звертання". Пропонуємо нашим членам команд написати по 10 теплих звертань до членів родини.

Учасники змагання виконують завдання. Після виконання завдання члени команд презентують результати своєї творчості. Журі підводить підсумки конкурсу.

1 учень.
Є в нашій мові прекрасні звертання,
Добрі і мудрі, чудові слова.
Тими словами усяк без вагання
Маму найкращу свою назива.
Мамо, матусенько, мамочко, ненько,
Матінко, усміх твій ніжний ловлю.
Мамонько рідна, моя дорогенька,
Я над усе тебе в світі люблю!
1 учениця.
Я і до тата умію звертатись,
Хочу в словах передати тепло.
Щоб мій татусь міг частіше всміхатись,
Щоб у душі його сонце цвіло.
Татку, татусеньку, таточку, тату,
Кращого в світі немає навкруг!
Татоньку, хочу тебе я обняти,
Ти мій порадник, заступник і друг!
2 учень.
Я до бабусі з любов'ю звертаюсь:
Бабцю, бабуню, бабусю моя.
І до бабусиних рук притуляюсь,
І відчуваю в них лагідність я.
2 учениця.
І до дідуся іду по науку:
Діду, дідуню, навчи в світі жить!
Він на голівку кладе свою руку,
Голос сріблястим струмочком біжить.
1 учень.
Слово могутнє, яка в ньому сила!
Скажеш з любов'ю - і радість росте!
Слово хороше народжує крила,
Ви не забудьте ніколи про те.
1 учениця.
Донечко, синку, сестрице, братусю,
Дружна, велика, щаслива сім'я!
Таточку, мамочко, бабцю, дідусю -
Мій оберіг і родина моя!

Вчитель. А тепер час провести родинну гру. Слухайте уважно ваше завдання. В цій грі буде брати участь 3 члена команди: "мама", "тато", "дитина". Уявіть, що ви на березі швидкого струмка у горах. Там ви відпочивали, розважались. Але пройшла злива, і струмок з кожною хвилиною стає глибшим і ширшим, а вам треба перейти на інший бік, щоб вас не змила вода. Покажіть, як ви це зробите. А вода вже глибока, дружина боїться, а дитина плавати не вміє...

Учасники змагання виконують завдання. Журі підводить підсумки конкурсу.

Вчитель. А тепер прийшов час позмагатися татам і хлопчикам.

Запрошуємо з кожної команди по 1 тату і по 1 хлопчику.

Проводиться жеребкування: хто з ким буде перетягувати канат. Учасники змагаються у перетягування канату. Журі підводить підсумок змагання.

Вчитель. Наші змагання завершуються. Пора підводити підсумки.

Журі підводить підсумок змагання. Оголошуються і нагороджуються переможці.

1 учень.
І хай здоров'я буде у родині,
Щоб радість й сміх веселий наш дзвенів!
Родині ми складаєм славу нині,
І скажемо багато добрих слів.
1 учень.
Бо все найкраще в дітях від родини!
Привітність, щирість, щедрість, доброта.
Усі традиції народні і святині,
Та мудрість й віра чиста і свята.
Діти виконують пісню про родину.
Вчитель.
І ось завершилось наше родинне свято.
Ми від душі повеселились всі.
Тож дай вам бог добра і сил багато,
Щоб сонце піднімалося в росі,
Щоб зігрівало вас тепло і ласка,
А доброта всіх пригортала вас.
Й життя хай буде, ніби добра казка.
Живіть усі щасливо! В добрий час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості: пісні, прислів'я, загадки, скоромовки : для ст. шк. віку. [Упоряд., передм. та прим. Н. С. Шумади; худож. оформл. В. П. Вересюка. Упоряд. граф. матеріалу С. М. Музиченка]. - Київ : Веселка, 1989. - 606 с.: іл.

2. Красоткіна Н. Вірші та пісні / Н. Красоткіна [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://krasotkina.com.

3. Народні прислів'я та приказки / Упоряд., передмова М. Дмитренка. - Київ: Ред. часопису "Народознавство", 1999. - 180 с. (Бібліотека часопису "Народознавство").

4. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклав М. Номис; Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. - Київ: Либідь, 1993. - 768 с. ("Літературні пам'ятки України").

Л.А.Остапенко,
учитель математики Смілянської спеціалізованої школи I-III ступенів №12 Смілянської міської ради Черкаської області

У ДРУЖБІ НАША СИЛА!

РОЗРОБКА ВИХОВНОЇ ГОДИНИ ДЛЯ УЧНІВ 7 КЛАСУ

Мета заходу: підвищити рівень знань учнів про особливості дружніх стосунків, підвести до усвідомлення необхідності шанобливого ставлення один до одного; розуміння важливості взаємодопомоги в колективі; сприяти створенню дружнього дитячого колективу; формувати навички конструктивного спілкування.

Завдання:

1. Емоційного стимулювання. Стимулювати почуття відповідальності за того, з ким дружимо. Почуття значимості існування друга в житті кожної людини.

2. Направленої мотивації. Усвідомити потребу кожної людини в існуванні друзів, у відчутті, яке дає дружба, як необхідну умову добробуту особистості.

3. Пізнавальні. Сформувати знання хто такий друг і що таке дружба.

4. Адаптивні. Уміння проявити бережне ставлення до дружби; тактовно вказати на недоліки друга.

Обладнання:

- По класній кімнаті розвішані плакати з написаними приказками і прислів'ями:
- Добре там живеться, де гуртом сіється і жнеться.
- Хочеш знайти друга - сам стань другом.
- Дружба та братство дорожчі за багатство.
- Недруг піддакує, а друг сперечається.
- З другом веселіше у радості, легше у біді.
- Дерево міцніше корінням, а людина друзями.
- Міцну дружбу і вогонь не спалить.
- Друг не той, хто медом маже, а хто правду каже.
- Відеофільм "Що таке друг".
- Приміщення святково прикрашене повітряними кульками. Всі учні сидять по колу.

Хід заходу

Учитель. Добрий день! Дорогі діти, сьогодні ми з вами поговоримо про важливість дружби і товаришування у нашому житті.Товаришування, дружба - взаємини між людьми, які народжуються, міцніють на основі спільного навчання, інтересів, уподобань. Друзів пов'язує велика повага один до одного, принциповість у взаєминах, симпатія, взаємодопомога.

Дружба не може бути міцною, якщо в ній немає місця чесності, взаємоповазі, принциповості. Друг завжди допоможе в біді, захистить, підтримає, але він же перший скаже прямо про недоліки, запропонує їх виправити. Як ви думаєте, що таке дружба?

Висловлювання дітей:

- **Дружба** - безкорисні взаємовідносини, засновані на довір'ї, щирості, взаємних симпатіях, на загальних інтересах, захопленнях. Обов'язковими ознаками дружби є взаємне поважливе ставлення до думки друга, довір'я і терпіння. Людей, пов'язаних між собою дружбою, називають друзями. Друг ніколи не відвернеться в тяжку хвилину, завжди зрозуміє і підтримає. Друг ніколи не стане слухати інших, що б ті не говорили.
- Тільки друг може говорити про його помилки, а товариш у свою чергу ніколи на це не буде ображатися. Справжня дружба об'єднує тільки тих людей, які здатні вибачити й зрозуміти недоліки інших. Дружба - невід'ємна частина життя кожної людини. Як сказав Бенджамін Франклін: "Брат може не бути другом, але друг - завжди брат".
- Товаришування, дружба - це взаємини між людьми, які народжуються, міцніють на основі спільного навчання, інтересів, уподобань. Товаришувати можна з багатьма ровесниками, а дружити - лише з одним чи кількома. Друзів пов'язує велика повага, принциповість у взаєминах, симпатія.
- Взаємодопомога, чуйність, ввічливість - неодмінні ознаки дружного класу. Неприпустимі у класі образливі прізвиська, непристойні жарти щодо дружби хлопців та дівчат, грубість у взаєминах, неповага до дівчат. Дружбу, товаришування можна зруйнувати грубими, недоречними жартами. Тому будьте уважними та замислюйтеся над своїми вчинками.

Учитель. Діти, ви повинні знати, що у всьому світі поважають тих, хто уміє дружити. Міжнародний день дружби - одне з найновіших свят в календарі. Рішення про його проведення Генеральна асамблея ООН ухвалив 27 квітня 2011 року на своїй 65-й сесії.

Організація об'єднаних націй запропонувала державним структурам, а також міжнародним і регіональним організаціям відзначати цей день у відповідності з культурними традиціями тієї чи іншої країни. Особливо в резолюції ООН підкреслюється важливість нової дати в справі зміцнення дружніх відносин між різними народами. "Дружба між народами, країнами, культурами та окремими особами може надихнути на зусилля із забезпечення миру і дає можливість навести мости

між суспільствами, які шанують культурне різноманіття", - йдеться в документі. Крім того, одне із завдань Міжнародного дня дружби - залучення молоді, у тому числі майбутніх лідерів, до громадської діяльності, спрямованої на шанобливе сприйняття різних культур. В даний час в багатьох країнах світу щорічно проводяться заходи, пов'язані з пропагандою дружби і толерантного ставлення до оточуючих.

Інсценізація вірша.

Чи є що золота дорожче на землі? -
У мудреця спитали якось люди.
Не довго думав мудрий чоловік:
Дорожча дружба - є, була і буде!
Тоді чому сказали: - сталь міцна.
Міцніша над усе, це знає всяк і всюди.
Подумав трохи й відповів мудрець:
Міцніша дружба - є, була й буде!
Йому сказали: - Ураган страшний,
Корчує він дуби, несе руїну всюди.
Чи є сильніше що за ураган?
Сильніша дружба - є, була і буде!
Усім смакує не полин, а мед.
Мед - люблять діти
І дорослі люди.
Мед - найсолодший із земних дарів.
Солодша дружба - є, була і буде.

М. Мітаров

Слово президенту класу. Сьогодні в цей чудовий день хочеться всім побажати чогось гарного. "По чудових стрічечках вам дарунки посилаю, всього найкращого бажаю (кожному учневі дає і зачитує стрічку з побажанням).

Бесіда з дітьми.

Вчитель. А чи міцна дружба у нашому класі? Чи може наш клас вважатися ся найкращим? Ось зараз ми це вияснимо. Для того, щоб скласти слово ДРУЖБА нам треба всім разом виконати 6 завдань, за кожне я буду дарувати вам букву.

1. Ставайте всі в коло. Перший називає своє ім'я і подає руку сусіду. Другий називає ім'я сусіда і своє і подає руку наступному і т.д.

Молодці! Заробили букву Д.

2. Я зачитую вислови, а ви повинні підібрати до кожного слова слово з протилежним значенням і отримати приказку, або прислів'я про дружбу.

а) Ворога ховай, а заховаєш - покинь. (Друга шукай, а знайдеш - тримай).

б) Вороги забуваються у радості. (Друзі пізнаються у біді).

в) Новий ворог гірший за двох старих.(Старий друг кращий нових двух).

г) Не скажу тобі, хто мій ворог - ти не скажеш хто я. (Скажи мені, хто твій друг, - а я скажу, хто ти).

Молодці! Заробили літеру Р.

3. Швидко об'єднатися в групи: а) в кого день народження в одну пору року; б) жити в одному мікрорайоні; в) у кого ім'я складається з однієї кількості букв.

Молодці! Отримуєте літеру У.

Ведучі.

- Дружба - дуже тендітна річ, наче скло. Вона випробовується не тільки в горі, а й повсякденними дрібницями. Навіть між кращими друзями іноді виникають сварки. Буває так, що дружиш із кимсь, а потім раптово щось руйнується, розбивається - і від взаємної прихильності залишаються лише уламки. Звичайно, можна знову помиритися, перепросити. А якщо образа занадто велика?

- Ти чекаєш, коли твій друг першим підійде до тебе, щоб вибачитися, а він не підходить. Його гордість не дозволяє йому цього. От так починає здаватися, що підходити одне до одного безглуздо, та й занадто пізно. Пізно? Ні, вибачитися ніколи не пізно. Саме через те, що ми боїмося зробити перший крок, усе ускладнюється і дружбу вже не склеїти. Л.М.Толстой вважав, що "коли сваряться, обоє винуваті", так що рішуче підходь миритися. А краще взагалі не сваритися.

Вірш "Що це значить - не дружити".

Що це значить - не дружити,
Жити так - одинаком?
Не дружити - це ходити
Не дверима, а вікном.
Це без друга, без подружки
На перерві у кутку
Розправлятись самотужки
З апельсином нашвидку.
Це дивитись, наче в книжку,
Набік з видом кам'яним,
А насправді тишком-нишком
Роздавати штурхани.
В школі вчитись й не дружити -
Це, повірте, все одно,
Що, заплющившись, сидіти
І дивитись у вікно.

О. Сенатович

Перегляд відеофільму "Пісок і камінь". В основі відеофільму одноіменна притча.

У якийсь момент друзі посперечалися, і один з них дав ляпаса іншому.

Останній, відчуваючи біль, але нічого не кажучи, написав на піску: "Сьогодні мій найкращий друг дав мені ляпаса". Вони продовжували йти, і знайшли оазис, в якому вони вирішили скупатися. Той, який отримав ляпас, ледь не потонув, але його друг врятував його. Коли він прийшов до тями, він написав на камені: "Сьогодні мій найкращий друг врятував мені життя".

Той, який дав йому ляпаса, а потім врятував життя, запитав його: "Коли я тебе образив, ти написав на піску, а тепер ти пишеш на камені. Чому?

Друг відповів: "Коли хто-небудь нас ображає, ми повинні написати це на піску, щоб вітри могли це стерти. Але коли хто-небудь робить щось добре,

ми повинні вигравіювати це на камені, щоб ніякий вітер не зміг стерти це.".

1. Навчися писати образи на піску і гравірувати радості на камені.

(Обговорення). Ви правильно зрозуміли і зробили висновок. Отримуєте букву Ж.

2. Оцінити, на що схожий наш клас: "Палаючий факел", "Червоне вітрило", "Мерехливий маяк", "М'яка глина" чи "Сипучий пісок":

- "Сипучий пісок" - скільки піщинок разом, але кожна сама по собі. Повіє вітер і рознесе пісок у різні боки.

- "М'яка глина" - легко піддається обробці. Гарний майстер може зліпити чудовий виріб , а може залишити шматком глини.

- "Мерехливий маяк" - мерехтить, приносить впевненість, що курс вибрано правильно. Будьте уважними не втратьте його бо зіб'єтеся зі шляху.

- "Червоне вітрило" - символ направленості вперед, дружньої вірності і обов'язку. "Один за всіх і всі за одного".

- "Палаючий факел" - міцна дружба, єдина воля, взаєморозуміння, відповідальність не тільки за себе, але і за інших.

Учитель. Молодці! Гарно обговорювали. Тепер перед нами гарна мета, перетворити клас із "Сипучого піска" в "Червоне вітрило". Отримуєте літеру Б.

Притча про цвяхи.

Висновок: словесні рани завдають такого ж болю, як і фізичні.

Завдання. Скласти схему "Якості наших друзів", використавши слова:

надійний, вихований, добрий, подільчивий, поступливий, чесний, справедливий, відвертий, вірний, щирий, справжній, довірливий, тактовний, сердечний, людяний, порядний,не жадний, веселий, чуйний, відповідальний.

Кожен учень виходить, бере на столі листочок з якістю, яку вважає найважливішою у друга, приклеює на дошці навколо слова ДРУГ. Всі якості прочитали і обговорили. Отримали останню літеру А.

Учитель. Діти! Ми разом розв'язали всі завдання і склали слово ДРУЖБА.

Всі стали в коло, взялися за руки і заплющили очі. Що можна сказати про руки своїх товаришів?

- Ніжні, теплі, лагідні, мокрі, добрі, гладенькі …

- Невже можна ображати людину, якщо у неї такі руки? Згадайте про них і вони вам допоможуть зупинитись і не образити товариша.

Згідно з результатами опитування учень, з яким хочуть товаришувати, сидіти за партою, довірити таємницю, зачитує і всім роздає Кодекс дружби.

Кодекс дружби

Якщо хочеш бути хорошим і вірним другом:

1. Ділись своїми успіхами, невдачами і новинами.
2. Умій слухати.
3. Довіряй і будь впевнений в ньому.
4. Зберігай таємниці свого друга.
5. Не критикуй публічно.
6. Повертай борги.
7. Поважай внутрішній світ і почуття свого друга.
8. Радій його успіхам.
9. Не ревнуй його до інших друзів.
10. Завжди поступайся другу.
11. Підтримуй і допомагай.

Звучить пісня Н. Бучинської "ДРУГ".

Вірш

Добре тому в світі жити,
Хто вміє дружити!
Друг - це той,
Хто Вас не зрадить
І в біді не лишить
Хто поділиться останнім
І в журбі потішить .
Добрі друзі - це багатство,
Отже пам'ятай:
Маєш друзів, то цінуй їх
І оберігай.

Всі учні стали в коло, руки поклали на плечі і разом сказали три рази:

"Дружба - це сила!".

Підсумок.

Бажаємо, щоб у кожного з Вас був справжній друг!

Наш клас - це маленька родина. Будемо старатися, щоб в ній завжди панували доброта, пошана, любов, взаєморозуміння та злагода.

Дякуємо за увагу!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вірші про дружбу для дітей 9-10 років [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http:// www.vseodetyah.com/child_article.html?id=350
2. Профілактика конфліктів у підлітковому середовищі // Психолог. - №34. - 2006. - С. 13-15.
3. Реферат: розробки сценаріїв[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://xreferat.com/71/2504-1-scenar-iy-vihovnogo-zahodu-u-druzhb-nasha-sila.html
4. Тимченко О.І. Дружба. Яка вона?// Класному керівникові усе для роботи. / О.І. Тимченко. - Харків:Основа. 2012. - С. 12-14.
5. Туріщева Л.В. Поговоримо про спілкування / Л.В. Туріщева //Класному керівникові усе для роботи. - Харків:Основа - 2009. - С.11-14.
6. Чуб Н.В. Якщо клас не дружний / Н.В. Чуб // Класному керівникові усе для роботи. - Харків: Основа, 2016. - С.3-9.

С.П.Салій, Т.В.Мовчанюк, А.О.Дереневич, О.Д.Басюк,
учителі початкової школи Соколівського навчально-виховного комплексу "Школа І-ІІІ ступенів - ліцей" Жашківської районної ради

ЦЕ ВЕСЕЛЕ СВЯТО - НОВИЙ РІК!

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета: учити виконувати ролі,перевтілюючись в образи театральних героїв, формувати вміння застосовувати набуті знання фольклорного матеріалу в житті, пробуджувати естетичні почуття, розвивати пізнавальні інтереси, виховувати любов до рідного краю, повагу до його традицій.

Хід заходу

(Починається свято. На сцені - ведуча, 4 дітей)

Ведуча

Добрий день, усім, хто в залі!
Час так швидко йде, минає.
Ось і знов у дружнім колі
Нас зібрало свято в школі.

Красуня - зима в чарівному серпанку з алмазів кружляє

І землю, мов ковдрою білою, дбайливо сніжком застеляє.

Сріблястим сніжком запорошує - казковим стає все відразу.

На свято усіх я запрошую, отож, вирушаймо разом!

Учні:

1. З Новим роком вас вітаєм і сердечно вам бажаєм:

В день цікавих сто ідей, поряд відданих людей.

В домі злагоди й добра, в серці - світла і тепла,

Покровительства святого, миру й щастя всім земного!

2. Зима приходить, зима чаклує, зима морозить, зима дарує.

У кінці року - свято ялинки, в кінці семестру - дні відпочинку.

Канікули, канікули - чудова ця пора. Відпочиває весело зимою дітвора.

3. Радість нині у кожній родині: Новий рік ми святкуєм в країні.

Хай земля вам щедро родить, і багатство в дім приходить.

Ще вам зичимо з любов"ю щастя, радості, здоров"я.

4. Білим пухом вкрились поля, посріблилася земля.

На вікні мороз узори розмальовує щодня.

Це зима вже прийшла, веселе свято принесла

І дарує радість дітям сніжна, біла, чарівна.

Пісня "Зимонька"

Учні:

1. У міста і села йде зима весела

У міста і села йде зима весела.

Сіє, віє, повіває, снігом землю покриває

Зимонька, зимонька, зимонька, зимонька

2. Вдягнемось тепліше та у двір скоріше.

Вдягнемось тепліше та у двір скоріше..

Зробим гірку серед двору, серед сніжного простору

Зимоньки, зимоньки…

3. Щоб була слизькою, поллємо водою.

Щоб була слизькою, поллємо водою.

На санчатах, на санчатах будем зиму зустрічати,

Зимоньку, зимоньку..

Всі діти сідають на свої місця, учні 3 класу готуються розігрувати казку.

Ведуча

Прийшла нарешті довгождання мить:
Герої казки нас усіх вітають.
І знову сміх дитячий тут дзвенить,
І казка перед нами оживає…

Хід казки

Двір, характерний для укр.. селян, все закидано снігом, біля тину - велика кучугура. Мишка вибігла із хати, кучугуру розгрібати, кинулась там щось шукати.

Мишка

Ой, дивіться, тут щось є!!
Не велике, не мале.
Я знайшла, воно моє!
Ой, так глибоко лежить!
Я прошу, допоможіть!

Собачка

Ми не можемо дістати.
Лапи в нас, а не лопати!
Сніг нам важко розгрібати!

Мурчик

Але, щось же там лежить.
Дуже хочеться дізнатись.
Є у мене думка, Жучко,
Попросити треба внучку!

Собачка

Внучко, внучко, підійди,
На хвилиночку сюди!
Сніг поможеш розгрібати,
Те, що там лежить, дістати.

Внучка

Добре, я допоможу,
Але ось вам що скажу:
Всім, хто буде тут трудитись,
Треба буде поділитись.
Розгребем глибокий сніг -
Скарб розділимо на всіх!

Внучка

Хух!.. Ні, ми так не розгребемо.
І нічого не знайдемо!
Так я дуже натомлюся!
Треба викликать бабусю!
Мурчик
Гей, бабусю, вийди з хати!
Сніг поможеш розгрібати!

Бабуся

Хух!.. Кучугура, наче хата!
Тут роботи забагато.
Так її нам не здолати -
Треба діда викликати!
Діду! Де твоя лопата?
Йди сюди сніг розгрібати!

Дід

Я з лопатою біжу,
Сніг відкидать поможу.
Щось лежить тут біля хати,
Хочем швидше ми дістати.
Ось візьмуся я до діла.
Бач, робота закипіла!
Дід розгрібає сніг, знаходить ялинку.
Діти радісно кричать: "Ялинка! Ялинка!"
Чути гомін, радість, сміх.
Ось нарешті випав сніг.
Білим пухом земля вкрилась
І ялинка тут з'явилась.
І чарівну, і казкову
Ми знайшли не випадково
Адже скоро на поріг

До нас прийде Новий рік.

Вітання дітей :

1. В залі нашому ялинка сяє барвами прикрас.

Ми бажаємо добра вам, щиро всіх вітаєм вас.

Новий рік - радість всім, щастям повниться наш дім.

Хай збуваються всі мрії ваші в новорічні дні.

2. Пролітає планетою час, знову свято прийшло на поріг.

Щиро кличе вогнищем до нас рік Новий! Рік Новий!

Я покличу всіх дівчаток і хлоп'ят на веселий бал - маскарад.

Будем гратися, співати, круг ялинки танцювати!

ПІСНЯ - ХОРОВОД

За вікном біліє сніг, падають сніжинки.

А у школі гомін, сміх, бо прийшла ялинка.

Ця красуня лісова іграшками сяє.

Наш веселий 1 клас Новий рік стрічає.

Ми ялиночку вбирали, дуже ми старалися

Одягнули, прикрасили, всіх на свято запросили.

Пісня " Новий рік іде до всіх"

Танець " В нового днем лесу"

Ведуча

Чуєш, дзвоники веселі? То вже поруч Новий рік.

В трійці коней заїжджає знов до тебе на поріг.

Брязкотять підкови срібні по засніженій землі

Кришталевим дзвоном линуть побажання золоті.

Новий рік

У нічний казковий час

Рік Новий прийде до вас.

Принесе свої вітання і найкращі побажання.

І людині, і родині, і матусі - Україні.

Всіх зі святом я вітаю

І здоров'я всім бажаю.

Щастя земного від краю до краю.

Все, що недобре, хай обминає!

Пісня "З Новим роком!"

Сіяє сніг, іскриться лід, зірки, немов сніжинки.

А ми стрічаєм Новий рік, танцюєм круг ялинки.

Приспів

Час біжить веселим кроком

Під морозний дзвін зими.

З Новим роком! З Новим роком!

Кажеш ти і кажем ми.

Кругом звучить веселий сміх, всі діти дуже раді.

Ялинка світиться для всіх в красивому наряді.

Приспів

В шкільному залі все блищить, сіяє все вогнями.

Ви посміхніться веселіш, співайте разом з нами.

До вис тупу готуються Дід Мороз , Снігурка, сніжинки

Ведуча

Наче білі комашинки до вікна летять сніжинки:

- Нам віконце відчиніть і на свято нас пустіть!

Відмовляють їм малята:

- Ми не можем відчиняти,

Бо тепер у нас зима, навіть сонечка нема!

Раптом двері відчинились , задзвенів гучний дзвінок,

І сніжинки круг ялинки враз пустилися в танок!

Закрутились по кімнаті, білі - білі та пухнаті..

Хто ж їм двері відчинив? У кімнату їх пустив?

Подивіться краще зблизька: це ж дівчатка - танцюристки

В білих платтячках легких, наче справжній білий сніг.

І нечутною ходою враз з'явився серед них

Дід мороз із бородою, з подарунками для всіх!

Дід Мороз

Темно у хаті, темно надворі.

Мишка шкребеться десь у коморі.

Сплять і дорослі, сплять і малі

Я лиш крокую в цю ніч по землі!

Є подарунки на різні смаки:

Кубики, пазли, машини, ляльки.

В Діда Мороза роботи багато -

Треба дарунки роздати до свята.

Зранку, щоб діти щасливі були

І під ялинкою мрію знайшли.

Ну , а сьогодні в святковий цей час

Я з подарунками рушив до вас!

Ведуча

Поряд з ним Снігуронька мила

Всіх сніжинок до танцю просила.

Біля Діда Мороза кружляє ,

Привітання свої посилає:

Снігуронька

Я зіткана вся із сніжинок - тому я боюся тепла

Мене ви, напевно, впізнали - Снігуронька я лісова!

До мене злетяться сніжинки - хай тільки покличу я їх!

І всі в чарівному таночку зустрінем разом Новий рік!

ТАНЕЦЬ СНІЖИНОК

ПІСНЯ " А метелиця"

Вітання учнів:

1. До ялинки скоро діти прийдуть радісні з двора.

Будуть гратися, радіти, бо для свята вже пора.

Рік Новий вже так близенько, кілька днів всього пройде..

Він постукає голосненько і в життя до нас прийде.

2. Принесе нам щось новеньке, комусь здійснення надій,

Щастя прийде в дім швиденько і додасть рожевих мрій.

Підростуть на рік всі діти, постаріють дідусі.

Та сміятись і радіти будуть в Новий рік - усі!

3. Так гарно - гарно прибрана ялиночка у нас.

І блискітками срібними, і безліччю прикрас.

Ялиночка - красунечка, ліхтарики блищать.

Хороші подаруночки під вітами лежать.

А ми в долоні плещемо, співаємо пісень.

Нам дуже - дуже весело в такий чудовий день!

4. Хай для вас цей Новий рік буде добрим і щасливим.

Хай приносить кожен день радість відкриттів і диво!

Хай зігріють вам серця ваші друзі ласкою,

Буде хай життя для вас радісною казкою!!

Пісня "Білий сніг на землю з неба падає"

Ведуча

У новорічний час бува стаються різні дива:

Ялинка в таночку танцює, мороз на вікні картини малює.

У лісі якось такої пори підсніжники навіть самі зацвіли.

Отож, відкриємо завісу, побачим, що там в зимнім лісі.

Мабуть, так само, як малята, звірята теж чекають свята.

І навіть зайчики з вовками без упинку

Кружляють разом всі біля ялинки.

Лисичка

Стоїть ялинка на узліссі.

Новорічне свято в лісі

Згуртувались звірі в коло.

Прикрашають все навколо.

Заєць вішає морквину,

А синичка - горобину.

Вовк ліхтарика приніс.

Кольорами грає ліс.

Білки вішають для втіхи

Позолочені горіхи,

А лисиця - витівниця

Тільки ходить да гордиться.

Чепурна, яка ялинка,

Наче чарівна картинка,

Святкувати нам вже час.

З Новим роком, друзі, вас!

Пісня "Лісова ялинка"
Ведуча
Коли ми вірим у неможливе,
Воно можливим для нас стає.
І нещасливі стають щасливі ,
Коли годинник "12" б'є.
Коли ми любим, коли ми вірим,
Все буде, буде, той час проб'є.
Ми добрі феї, ми добрі маги.
Захочем щастя - і щастя є.
Все збудеться, усе здійсниться.
От - от настане… вже настає!
Умійте вірить і трудиться
І прилетить ваша жар - птиця,
Коли годинник "12" б'є!
Бажаю всім здійснення всіх мрій і сподівань в Новому році!
Щастя, радості, здоров'я, миру і затишку в родині!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лимаренко Л. Методика роботи з театральним колективом. Програма та навчально-методичні рекомендації для студентів спеціальності "Психологія" спеціалізації "Практична психологія, художня культура, режисура молодіжних театрів". Л. Лимаренко. - ХДУ, 2004.
2. Ліпницька М. Шкільний ляльковий театр. / М. Ліпницька. - Тернопіль-Харків: Вид-во "Ранок", 2009. - 112 с.
3. Николаева М. Н. Программа театрального кружка МОУ Брединской средней общеобразовательной школы №2. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://74336s002.edusite.ru/p21aa1.html
4. Основи театрального мистецтва. Програма курсу за вибором. 1-4 класи / Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях / Упоряд. М. С. Демчишин. - Х. Веста: Видавництво "Ранок", 2006. - 608 с.
5. Попович Н. Співаю тобі, Україно. Галич: Галицька друкарня, 1999. - 123с.

В.І.Палаш,
педагог-організатор Крутьківського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Чорнобаївської районної ради

"ВІД КРОВІ ЗАХЛИНАЄТЬСЯ ЗЕМЛЯ, ВІД БОЛЮ СЛЬОЗИ НАВЕРТАЮТЬСЯ НА ОЧІ..."

СЦЕНАРІЙ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ ГОДИНИ, ПРИСВЯЧЕНОЇ ПАМ`ЯТІ ЄВГЕНІЯ ПОДОЛЯНЧУКА

Мета: виховання у школярів внутрішньої свободи та поваги до держави, любові до Батьківщини, національної свідомості, гідності, усвідомлення приналежності до рідної землі, українського народу, гармонійне виявлення патріотичних почуттів, ознайомити учнів з життєвим шляхом героя-кіборга Є.Подолянчука, надання допомоги воїнам АТО.

Обладнання: символіка України, портрет Є.Подолянчука, корзина з квітами, українські рушники,стільці для гостей, мультимедійна презентація.

Хід заходу

Ведучий 1. "Від крові захлинається земля,
Від болю сльози навертаються на очі..." такими словами ми розпочинаємо нашу зустріч.

Ведучий 2. Виявляється, життя інколи справді ділиться на "до" і "після". І буває це не десь за обрієм чи в далекій країні. Усе це трапилося з нами, на нашій українській землі. Де прапор - кольору осіннього степу та блакитного неба. А ще чорної землі та розмитої багряної крові. Один, як свідчення нашої чистоти і незбагненності. Інший - упертої боротьби за омріяну свободу.

Учень читає вірш Олени Ісько

МИ Ж УКРАЇНЦІ, МИ - ОДНА СІМ'Я!

Від крові захлинається земля,
Від болю сльози навертаються на очі…
Ми ж українці, ми одна сім?я!
Й ганьба тому, хто це забути хоче!
І голову схилив старий Тарас
Не вірить він, що брат пішов на брата.
Невже даремно він боровсь за нас?!
Пройшов крізь біль і величезні втрати?
Ні! Мова солов?їна оживе!
Нам вороги не будуть докучати,
Бо що людина сіє, те й пожне,
А злих людей давно чекають грати.
Ми переможем, хоч ціна - життя
І знов здобудемо оту свободу,
В яку він вірив, і щасливе майбуття,
Яке хотів він для свого народу.

Ведучий 1. Для України настав тяжкий і відповідальний час. Після Майдану, побачивши, що Україна обрала собі європейський шлях, наш "старший брат", відчувши загрозу, що демократія з України перекинеться на Росію, розпочав проти нас війну. Українці зрозуміли, хто у всі віки нас принижував, забрав у нас історичну правду, нищив нашу мову, а зараз хоче забрати і волю, і європейство. Завдяки агресії путінської Росії в українців пробудилося вічне прагнення до волі та незалежності.

Учень читає вірш " Кіборги"
Автор: Наталя Мазур

Ця війна змінила багатьох,
Ця війна змінила Україну.
Кіборги. Донецьк. Аеропорт,
Що перетворився на руїну.
Трупний запах, порох і вогонь,

Смерть приносять гради, міни, танки.
Піт із чорних, випалених скронь…
Глина, гільзи, попіл і уламки…
Та стоять:Дев`ятий, Ворон, Гном,
Абрикос, Богема, Маршал, Цезар...
А над ними - небо полотном,
А у них життя на вістрі леза.
То чиїсь батьки, брати, сини
З Харкова, із Києва, зі Львова.
Шахтарі, таксисти… В час війни
Кіборгами стали тимчасово.
Каска, бронник, берці, автомат,
Друг надійний, що прикриє спину.
Доброволець, патріот, солдат,
Наш Герой і гордість України!

Ведучий 2. Дивлячись на нинішнє становище нашої країни, впевнені, що немає такого українця, який би не бажав миру і спокою Україні. Весь народ нашої держави об'єднався нині проти російського агресора. Багато чоловіків та жінок мужньо захищають кордони нашої країни. Багато хто із людей працює в тилу для підтримки солдатів. Словом, кожен із нас всіма силами намагається підтримати воїнів своєї держави.

Ведучий 1. Жителі нашого села також побували в пеклі цієї війни і мають свої певні спогади, свої уяви про війну не з кінофільму чи книги, а побачили це все своїми очима і відчули своєю душею і тілом,а молодий, енергійний люблячий сою країну Євгеній Подолянчук віддав своє життя захищаючи простори своєї держави.

Ведучий 1. Із хронології життя Євгенія Подолянчука.

Євгеній Петрович Подолянчук (4 липня 1991, Черкаси - 14 вересня 2014, Донецьк) - капітан, командир групи спеціального призначення 3-го окремого полку спецпризначення (Кіровоград). Лицар ордена Богдана Хмельницького III ступеня (посмертно). Нагороджений Залізним Пластовим хрестом за заслуги у національно-визвольній боротьбі в утвердженні Української держави (посмертно).

Ведучий 2. Біографія. Закінчив школу № 3 у Черкасах. 2008 року вступив у Академію сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного на факультет розвідки, який закінчив з відзнакою. З 2012 року на військовій службі. Служив у Кіровограді, 3-й окремий полк спецпризначення. Займав посаду командира групи: 2 загін, 5 рота.

26 листопада 2012 року таємно розписався з пластункою Марією Сергєєвою. 20 травня 2013 вони повінчалися і 25 травня зіграли весілля.

Ведучий 1. Пластова діяльність

У 14 років Євген Подолянчук вступив до скаутської організації "Пласт". Першим табором став міжкуріний табір "Січ" (біля с. Суботів, Чигиринського р-ну, Черкаської обл.). На таборі був похрещений. Член юнацького куреня ім. Ярослава Мудрого. Пластову Присягу склав 18 липня 2006 року. У 2006 році учасник крайового вишкільного табору військового пластування "Леґіон" (Чорний ліс на Прикарпатті), у 2007 першун крайового летунського табору "Чота Крилатих" (с. Луквиця Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.). З липня 2014 року Євгена Подолянчука прийнято до Уладу старшого пластунства.

Ведучий 2. Участь у російсько-українській війні

Євген Подолянчук відбув у зону АТО для захисту цілісності держави та боротьби з терористами у числі перших, ще на початку бойових дій. У квітні 2014 року був направлений, в складі свого загону, в Донецький аеропорт. Загинув під час оборони аеропорту "Донецьк" 14 вересня 2014 року: отримавши осколкове поранення в голову під час обстрілу російськими бойовиками, помер по дорозі в лікарню.

Ведучий 1. Прощання

18 вересня 2014 року в Будинку офіцерів Черкас відбулося прощання з Євгенієм Подолянчуком. Провести героя в останню дорогу прибули керівники Черкаської області та міста Черкаси, військове керівництво, побратими, рідні, колишні однокласники, друзі та близькі.

Поховали Євгена Подолянчука у селі Крутьки Черкаської області. Попрощатися з Євгеном Подолянчуком прийшли громада села, близькі та рідні, керівництво та члени Національної скаутської організації "Пласт" з різних регіонів України, побратими.

Голова Крайової пластової старшини Дмитро Колесник, вручає дружині Марії, пластовий Залізний Хрест

Ведучий 2. Нагороди та вшанування

Головна Пластова Булава на подання Крайової Пластової Ради України надала Євгену Подолянчуку найвищу нагороду в Пласті - "Залізний пластовий хрест за заслуги у національно-визвольній боротьбі в утвердженні Української держави".

За особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України 6 жовтня 2014 року нагороджений Орденом Богдана Хмельницького III ступеня (посмертно).

Нагороджений посмертно відзнакою "За заслуги перед Черкащиною" та Почесною грамотою Черкаської обласної державної адміністрації і обласної ради, а також пам'ятним знаком "За заслуги перед містом Черкаси" I ступеня (посмертно).

11 серпня 2014 року Наказом Міністра оборони України нагороджений Нагрудним знаком "Знак пошани".

24 вересня 2015 року посмертно присвоєно чергове військове звання - капітан.

На честь Євгена Подолянчука у Черкасах було перейменовано вулицю Нижню Комсомольську.

15 вересня 2016-го у черкаській спеціалізованій школі №3 відкрито меморіальну дошку випускнику Євгену Подолянчуку.

Учень читає вірш

ГЕРОЯМ-КІБОРГАМ

Ольга Месевря с.Крутьки

(Захисникам Донецького аеропорту)

Сичав і плакав, плавився свинець,
Як в пеклі, корчились ворожі танки й міни.
І занімів змурований Донецьк -
Злякався мужності синочків України.
Затерп Луганськ в холодному поту.
Сипнуло приском по зрадливій спині:
Отам, в Донецьку, в аеропорту,-
Тисячолітня слава України.
Гукнув Шевченко ізгори: "Вставай-й-й!!!"
Поніс той клич по Україні вітер.
Сірко і Гонта, Залізняк, Мамай
Спішили мужністю синочків напоїти.
Козацький дух повів бійців на грець.

Не гнулись спини не тряслись коліна.
Поблідло сонце від вогню сердець,
Бо кожен воїн - Данко з України.
Помножилася сила устократ:
"Ми-моноліт. І ворог не пролізе.
Ми вистоїм. Тримайсь, бетон, як брат.
О Боженьку, не підведи, залізо!"
Сам Бог здригнувсь: "Свят, свят…святі…
Ці діти-кіборги із сталі, - не із глини…"
Заплакав степ - обличчя у крові…
А перед ними - Небо на колінах.

Звучить пісня "Воля" Станіслава Паплінського

Ведучий 1. Дивлячись на нинішнє становище нашої країни, впевнені, що немає такого українця, який би не бажав миру і спокою Україні. Весь народ нашої держави об'єднався нині проти російського агресора. Багато чоловіків та жінок мужньо захищають кордони нашої країни. Багато хто із людей працює в тилу для підтримки солдатів. Словом, кожен із нас всіма силами намагається підтримати воїнів своєї держави.

Ведучий 2. Сьогодні нам треба гартуватися, допомагати один одному та нашому війську і державі, не піддаватись провокаціям та чуткам, що розповсюджує пропаганда Кремля, яка сіє злобу, зневіру та брехню про Україну. Будьмо мужніми, збережемо Україну - збережемо себе.

Ведучий 1. Без усякого сумніву, мине зовсім небагато часу і про них писатимуть книги, зніматимуть кінофільми, на прикладах беззавітного служіння рідній Батьківщині, беззаперечного виконання священного обов?язку - стати на захист кордонів держави, коли в цьому є гостра потреба, - виховуватиметься не одне покоління українців. Бо вони - справжні герої, які у нерівному двобої із терористами, російськими найманцями протиставили їм свій патріотизм, відповідальність, безмежну любов до країни, яку ототожнюють зі своїм рідним краєм, найдорожчими людьми. І саме за це їм наша людська вдячність і низький уклін.

Ведучий 2. Кожного дня, щогодини Україна завдяки таким чоловікам-відчайдухам, серед яких і наші славні земляки, виборює право бути суверенною, єдиною державою. Тож молімося за наших мужніх захисників і просімо у Бога одного: аби вони живими і здоровими якнайшвидше повернулися додому, до своїх матерів, дружин, дітей.

Учень читає вірш

Присвячено "кіборгам" автор Любов Корпесьо

Довгі ночі, важкі дні,
Відважні "кіборги" стояли
У чорнім димі і пітьмі
Тримались мужньо у вогні
Де "гради", "смерчі", "буки".
Вони свій прапор підняли
І важку зброю взяли в руки
Та завалилась ця руїна
Прикривши каменем важким
І аж здригнулася країна
Чи залишивсь ще хто живим?
Та ворог клятий не дрімав
Пускавши "гради", "смерчі"
Ранених у полон забрав
Хоч своїх втратив разів в тричі.
Стоять і далі там вони
У страшних згарищах, руїнах.
Тримайтесь "хлопці - кіборги"
Бо з вами Бог і Україна.

Звучить пісня О.Злотника "Аеропорт" відеоролик

Учасники дійства виконують пісню гурту "Мандри"

"Не спи, моя рідна земля"
Я тобі скажу, де квітне дивний сад,
Де сріблясta ніч тремтить у темних водах.
У далекий край лежить нелегкий шлях,
Доки хижа ніч кружля по колу.
Приспів 1:
Не спи, моя рідна земля!
Прокинься, моя Україно!
Відкрий свої очі у світлі далеких зірок!
Це дивляться з темних небес
Загиблі поети й герої -
Всі ті, що поклали життя за майбутнє твоє.
Тільки два шляхи...Один веде у пекло.
Інший шлях веде Тебе туди, де світ.
Щоб знайти цей шлях, Послухай своє серце -
Твоє серце знає, Як його знайти!
Приспів:
Я тобі повім про мрію золоту,
Що палким вогнем горить в моєму серці.
Про щасливий край, про радісних людей,
Де життя кидає виклик смерти.
Приспів :
Не спи, моя рідна земля!
Прокинься, моя Україно!
і у світлі далеких зірок.
Це дивляться з темних небес(2)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відео "Донецький аеропорт" [електронний ресурс]. - Режим доступу: https://gre4ka.info/video/15823-v-interneti-z-iavylas-neimovirna-pisnia-pro-ukrainskykh-kiborhiv-video-

2. Вірш " Кіборги" Наталя Мазур[електронний ресурс]. - Режим доступу: http://maysterni.com/publication.php?id=104538

3. Перегляд відео [електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?gurt_tartak_stvoriv_video_pro_kiborgiv__do_pisni_visota&objectId=1334847

4. Відео "Останнє інтерв'ю Євгена Подолянчука" [електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v= C4pnTWlhSNE

5. Вірш ГЕРОЯМ-КІБОРГАМ Ольга Месевря с.Крутьки (Захисникам Донецького аеропорту)

6. Присвячено "кіборгам", автор Любов Корпесьо[електронний ресурс]. - Режим доступу: http://viysko.com.ua/category/cyborgspoem

7. Пісня О.Злотника "Аеропорт", відеоролик [електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=oIEkxn0kYg0-відео - Пісня Олександра Злотника "Аеропорт"

8. Пісня гурту "Мандри""Не спи, моя рідна земля" [електронний ресурс]. - Режим доступу: https://mychords.net/mandri/79543-mandri-ne-spi-moya-ridna-zemlya.html

Данило Нарбут

Данило Нарбут «1942. Вертеп .Організація професійного театру в м. Ковель при «Просвіті». 1992 р., картон, олія

Данило Нарбут «Богдан Зіновій Хмельницький – гетьман його Царської Милості Війська Запорізького». 1991 р., полотно, темпера

Данило Нарбут «Цвіт папороті». 1996 р., полотно, змішана техніка

Данило Нарбут «Колядки». 1983 р., полотно, темпера

Данило Нарбут «Щедрий вечір» (Святий вечір). 1985., полотно темпера